

VRIE Weekblad

15 Desember 1989 tot 12 Januarie

Prys: R1,06 + 14c

kyk na die Dekade Tagtig

Dis met groot deernis

Ekologie-bylae binne

Pick'n Pay

Hypermarkte, Supermarkte en Superwinkels

PICK 'N PAY EN OPERASIE HONGER BIED AAN GOUD STORMLOOP 8! KRY JOU SORG SERTIFIKAAT NOU

1STE PRYS	R1 000 000
2DE PRYS	R100 000
3DE PRYS	R50 000
4DE PRYS	R10 000
6 PRYSE	R5 000
100 PRYSE	R1 000
100 PRYSE	R500

*Belangrik: 30% van totale kaartjieverkope indien doelwit nie bereik word nie.
 INSKRYWINGS SLUIT: 3 MAART 1990
 OPENBARE TREKKING VIR 10 FINALISTE: 31 MAART 1990
 FINALISTE KOMPETISIE: 7 APRIL 1990

INSKRYWINGSREELS VIR GOUD STORMLOOP 8

1. Toon duidelik aan op die koepen dat u wel wil deelneem aan Goud Stormloop 8. 2. Donasies moet in eenhede van R10 wees. Met elke donasie eenheid van R10 is die skenker geregtig op 1 inskrywing in Goud Stormloop 8. Met elke donasie van R90 is die skenker geregtig op 1 gratis inskrywing, dit is slegs van toepassing op aankope wat gemaak word direk van ons kantore. 3. Deelnemers moet al die vrae beantwoord, Inskrywings met verkeerde antwoorde sal nie toegelaat word om deel te neem aan die trekking nie en geen donasies sal terugbetaalbaar wees nie. 4. Donasies moet gestuur word aan Operasie Honger Goud Stormloop 8, Posbus 31547, Braamfontein 2017, om ons te bereik nie later as 5 namiddag op 3 Maart 1990. 5. Donasies wat ons bereik na die sluitingsdatum vir Goud Stormloop 8 sal nie kwalifiseer vir die trekking nie en sal oorgedra word na Goud Stormloop 9. 6. Pryse is slegs betaalbaar in die moneterse Rand gebied. 7. Werknemers van Operasie Honger, die betrokke ouditeure en rekenaar firma mag nie aan die trekking deel neem nie. 8. Die eerste tien korrekte inskrywings sal deurgaans na die finale kompetisie. 9. Die beoordeelaars se beslissings is final en geen korespondense sal gevoer word nie. 10. Die organiseerders behou die reg om die sluitingsdatum van die kaartjieverkope, die trekking en die formaat van die finaliste kompetisie te verander. 11. Indien 'n nommer getrek word vir die finale trekking moet die betrokke sorg sertifikaat getoon word.

VERGEMAKLIK KERSINKOPIES!

GEE 'N OPERASIE HONGER
SORG SERTIFIKAAT.

JOU R10 MAAK JOU DALK
DIE VOLGENDE MILJOENER.

BESKIKBAAR BY PICK 'N PAY EN ALLE BEKENDE VERSPREIDERS LANDSWYD.

MET U HULP LEWE ONS KINDERS

SAUK-man vry op 80 aanklagte

Jacques Pauw

'N KRISIS dreig in die SAUK nadat die hoof van opvoedkundige programme, dr Pieter Erasmus, tydens 'n interne verhoor op twyfelagtige manier vrygespreek is op al tagtig aanklagte van wangedrag, intimidasie, aanstootlike gedrag, drankmisbruik en onbevredigende werkprestasie.

Erasmus, wat vroeër vanjaar deur drie senior bestuurders van die SAUK van korrupsie, wanbestuur en geldvermorsing beskuldig is, is in 'n kort uitspraak deur die verhoorkomitee op al die aanklagte onskuldig bevind. Geen redes vir die bevinding is gegee nie.

Dit volg op 'n lang verhoor waarin minstens vier bestuurders en verskeie ander personelede teen Erasmus getuig het en vertel het hoe hulle oor 'n lang tydperk geviktimizeer en geïntimideer is.

Die SAUK het, ondanks twee

bandopnames wat gesprekke bevat oor hoe Erasmus na bewering 'n filmmaker omgekoop het en dokumentêre bewys deur die bestuurders van ernstige korrupsie, geweer om Erasmus weens korrupsie aan te kla.

In plaas daarvan is die hele departement opvoedkundige programme geherstruktoreer. Personeel is verplaas en nuwe poste is geskep wat Erasmus se status verlaag.

Voor die verhoor al is 'n direkteur van opvoedkundige programme oor Erasmus aangestel. Ná die uitspraak is bekendgemaak dat die departement voortaan twee hoofde sal hê. Erasmus word hoof van "informele" opvoedkundige programme en 'n bykomende pos, hoof van "formele" opvoedkundige programme, word geskep.

Dit is in hierdie stadium nog onbekend wat formeel en informeel is en wat Erasmus se funksies gaan

wees. Al die bestuurders wat teen Erasmus getuig het, het óf die departement verlaat óf is onder "formele" programme ingedeel.

Dit is bekend dat verskeie van die bestuurders wat teen Erasmus getuig het, regstappte teen die SAUK beoog. Etlke nywerheidshofsake mag op die uitspraak volg.

Erasmus is onder meer daarvan aangekla dat hy na een van sy bestuurders as 'n homofiel, 'n homoseksueel, die regterhand van God en as Fransie Geringer sou verwys het. Hy het 'n ander bestuurder Jesus se dogter en die koningin van Skeba genoem.

Ander personelede is beskuldig dat hulle lesbiërs is en na topamptenare is daar verwys as "God" en "Here". Hy het ook van sy personeel skelms genoem en hulle voor ander beskuldig dat hulle "pofies" programme maak. Erasmus het ook gespog dat hy oor genoegsame

bewyse van wangedrag en korrupsie deur senior personelede beskik om die SAUK tot 'n val te bring, en dat hy die direkteur-generaal van die SAUK gedagvaar het en dat dié hom om verskoning moes vra.

Erasmus is daarvan beskuldig dat hy voortdurend sarkastiese en smalende opmerkings teen personeel gemaak het. Hy het gedreig om hul salarisse te verminder.

Die SAUK het, ondanks die getuigens van die bestuurders en die twee bandopnames, geweer om Erasmus vir korrupsie te vervolgt. Die hoofbestuur van die SAUK is geruime tyd al in besit van die bandopname, maar het tot dusver geen stappe gedoen nie.

Benewens die omkoopgeld wat Erasmus sou ontvang het, is groot bedrae geld glo weens swak bestuur op verskeie opvoedkundige programme gemors.

Die SAUK het Erasmus aan-

vanklik voor 'n keuse gestel om óf die departement te verlaat en na die navorsingsafdeling te gaan, óf departementeel aangekla te word. Hy het geweer en gesê hy wil verhoor word.

Persone wat teen Erasmus getuig het, is nie toegelaat om getuigens oor die korrupsie-aantygings te lewer het nie. Poging is glo aangewend om getuies te oorreed om nie teen Erasmus te getuig nie.

Nadat dit aan die lig gekom het, is Erasmus vir die verloop van die verhoor deur die adjunk-direkteur-generaal van die SAUK, Theuns van Heerden, aangesê om sy kantoor te ontruim.

In die uitspraak, wat deur die direkteur-generaal, Wynand Harmse, voorgelees is, staan onder meer "dit is nou die tyd vir saamwerk ter wille van nasionale eenheid". Erasmus het gesê: "Uit konflik groei 'n mens."

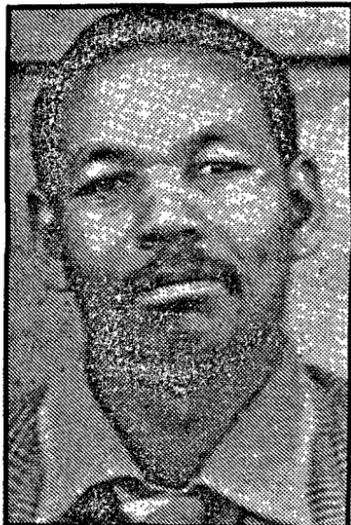
'Sweet Freedom' vir Wilton en sy dogters

Amanda Lee Horwitz

DAAR het 'n stilte in die Black Sun in Orange Grove geheers toe die onlangs vrygelate ANC-leier, Wilton Mkwayi, en sy dogters hulle sitplekke in die teater inneem vir een van die ontroerendste vertonings in 'n lang tyd.

"Welkom kameraad Mkwayi," het Jennifer Ferguson geglimlag, ooglopend geëerd dat dié man wat 25 jaar in die gevangenis op Robbenland en in Pollsmoor deurgebring het, haar uitnodiging om die vertoning by te woon, aanvaar het.

As daar ooit 'n vertoning was wat die siel van die versetstryd vasgevang het, was dit sekerlik dié een, met "Sweet Freedom" as die sleutelboodskap.

Wilton Mkwayi

When sweet freedom comes walking down no easy road. Behind her follows

every man, and woman and child Who quietly suffered in her name.

History will remember the ones who struggled unnoticed.

As small as many grains of sand on our beautiful Weskus shores...

Jennifer se liedjie vereer die vroue van die versetstryd, vroue soos Irene Mkwayi, Wilton se oorlede vrou.

Viva the hands of the mothers of the children.

We are the rowboats, They're the embracing sea...

The hands of the women are on the water.

They row their boats to the Island every year.

Viva Irene Mkwayi.

Your love flows like water...

En, soos gewoonlik, stel Jennifer haar komposisie voor met die aangrypende liefdesverhaal van die Mkwayi-egpaar. Jaar na jaar het Irene die trein Kaapstad toe geneem om met die boot vir haar geliefde op Robbenland te gaan kuler.

En jaar na jaar het sy aansoek gedoen vir toestemming dat hulle kan trou. Toestemming is uiteindelik verleen en twee jaar gelede is Irene, as 'n ouerige bruid, tydens 'n geleentheid in Pollsmoor met Wilton getroud.

Sy is verlede jaar, voor Wilton se vrylating, oorlede. Hy is toestemming geweer om die begraving by te woon.

Viva Irene Mkwayi, Your love flows like water. Flowing over, The rocks of laws and bars and prison walls...

Dit was asof elke woord, gelaai met emosie, deur die teater vibreer het.

En toe, asof die kosmiese belangrikheid van die gebeurtenis onderskryf moes word, het 'n storm buite begin woed.

Jennifer Ferguson

Wynand kap na verklaring oor Untag-boodskappe

Anton Steenkamp

WYNAND MALAN, mede-leier van die Demokratiese Party, bestempel genl Jannie Geldenhuys, hoof van die Weermag, se verklaring oor die Untag-boodskappe as "totaal onbevredigend".

Genl Bob Rogers, die DP-woordvoerder oor verdediging, meen ook so 'n voorval, wat ernstige gevolge kon gehad het, kan nie net so in die lug bly hang nie. "Iemand moet verantwoording doen."

Genl Geldenhuys het in 'n verklaring gesê die ondersoek na die radio-boodskappe op Untag-frekwensies in Namibia is voltooi en "geen nuwe inligting is bekom wat dui op onreëlmatige of ongemagtigde gebruik van die frekwensies ter sprake nie".

Die sogenaamde "Untag-boodskappe", wat glo gelui het dat 'n groot Swapo-mag Namibia net voor die verkiesing op 1 November sou inval, het die minister van Buitelandse Sake, Pik Botha, in 'n groot verleentheid geplaas toe hy op 'n internasionale musiekonferensie verklaar het dat die boodskappe van Untag afkomstig was. Untag het dit ten sterkste ontken, en Botha het gesê die Weermag het hom verseker die boodskappe was eg.

Volgens genl Geldenhuys se verklaring beskou hulle die saak nou as afgehandel, nadat die SAW "gevoerde tegniese toerusting" in sy ondersoek gebruik het.

"Weens die huidige situasie in Namibia en die onttrekking van die SA Weermag is verdere ondersoek nou prakties onmoontlik," lui Geldenhuys se verklaring.

In reaksie hierop sê Malan: "Die minste wat hulle kan doen, is om die volle besonderhede bekend te maak.

"Die regering kan skynbaar maak net wat hy wil, en die publiek aanvaar dit. Daar is nie eens meer sprake van lojale kritiek nie, laat staan maar lojale verset."

Genl Rogers sê hoewel hy respek het vir genl Geldenhuys se integriteit, is die verklaring uiters vaag.

"As die verklaring beteken dat die SAW nie verantwoordelik was vir die boodskappe nie, beteken dit seker by implikasie dat Untag verantwoordelik was.

"n Mens sou verwag dat die SAW en Untag gretig sou wees dat die waarheid moet uitkom, en nie dat die saak sommer net so moet doodloop nie."

SAW-spioen in hegtenis

Anton Steenkamp

DIE oud-Recce wat erken het dat hy in opdrag van Militêre Inligting op dienspligweieraars in Amsterdam gespioeneer het, Robert Carelse, is deur die Militêre Polisie in hegtenis geneem nadat inligting oor sy bedrywighede deur Vrye Weekblad gepubliseer is.

'n SAW-woordvoerder het bevestig dat hy by sy eenheid aangehou word en dat 'n klag van drostery teen hom ondersoek word. Hy sal op Maandag 18 Desember deur 'n militêre hof verhoor word.

Carelse is in Julie verlede jaar Amsterdam toe, nadat hy 18 maande van sy diensplig voltooi het. Hy was verbonde aan 5 Verkenningkommando op Phalaborwa.

Volgens Carelse is hy Nederland toe gestuur in opdrag van offisiere in Militêre Inligting om te spioeneer op sy swaer, Keith Raper, en ander lede van die Committee on South African War Resisters (Cosawr). Hy is deur MI betaal, en hy sou vrygestel word van verdere militêre verpligtinge.

Carelse het in Maart vanjaar teruggekeer na Suid-Afrika. Ten spyte daarvan dat hy op Jan Smuts-lughawe aangekom en 'n aankomsvorm ingevul het, is hy nooit deur die militêre owerhede vervolgt vir drostery nie.

Die berig oor sy bedrywighede het verlede Vrydag in Vrye Weekblad verskyn.

'n Ope brief aan FW de Klerk:

'U is besig om staatsterreur toe te smeer'

Beste President De Klerk,

Toe ek sit en nadink oor wat ek in dié brief wil sê, tref dit my dat u seker die enigste politikus van die Nasionale Party is wat nog nooit deur Vrye Weekblad aangeval is nie.

Ek dink dit is omdat ons hier tog heimelik aan "Gee FW 'n kans" geglo het, al het ons deurgaans daarteen gewaarsku.

Soos s6 baie ander Suid-Afrikers het ek ook na elke strooialmpie van hoop gegryp en gehoop u gaan ons in 'n nuwe era van versoening en demokratisering inlei.

Die afskaffing van die Staatsveiligheidsraad, die toelaat van die opmarse, die vrylating van die ANC-veterane en die koppie tee met Nelson Mandela het my en baie ander laat glo ons was te sinies - FW de Klerk is nie maarnet nog 'n Nasionale Party-politikus met 'n glatte bek nie. (En ek was nogal beïndruk toe u daardie uitheemse piepot-hoedjies van die kabinet afskaf.)

U verslaaftheid aan die groepsgebod, glo ek, gaan die belangrikste struikelblok wees op die pad na 'n volledige demokrasie. Maar ek het tekens gesien (was dit wensdenkery?) dat u en u kollegas dalk mettertyd die onmoontlikheid van 'n vasklou aan ras sal beseef, sal agterkom dat u storie van 'n "nie-groep groep" eintlik net Connie Mulder-tipe twakpraat is, en soos ons nader aan werklike onderhandelinge beweeg, u al sagter op die groepsidee sal word.

Kortom: ek het so half teen my instinkte in begin dink: met manne soos FW de Klerk en Nelson Mandela kan ons begin glo in vrede en vryheid in ons leeftyd.

En toe kom die onthullings van die polisie se moordbendes. Die verskriklike verhale van hoe wilde, ongedissiplineerde polisiemanne dosyne politieke opponente van die regering hier, in die buurstate en selfs in Londen en Parys koelbloedig vermoor het.

Eers het ons net die getuienis van Dirk Coetzee, Almond Nofomela en David Tshikalange gehad. En toe het die getuienis begin instroom en dié drie se verklaringe is oor en oor gestaaf. Dit het begin duidelik word dat dit net die punt van die ysberg is.

Ek was baie seker dat u ferm sou optree om dié kanker in ons nasionale lewe tot die been toe oop te sny.

Hoekom was ek so seker? Omdat u self, sover ons weet, nooit betrokke was by dié soort optrede nie. U was nie eens 'n gereelde lid van die Staatsveiligheidsraad waar dit goedgekeur of gekondoneer is nie.

Omdat u persoonlike aanslag nooit een was van die doel heilig enige middele nie. In u beperkte wit sin was u nog altyd 'n demokrat. En ek het nog altyd gedink u is van die eerliker lede van die kabinet.

Boonop het u dit al telkemale in die openbaar gestel dat u 'n belydende Christen is.

Ek was ook bewus van u moeilike, ingewikkelde magstryd met die valke onder ons land se sekurokrate, en het geglo dat dié skandaal u die ideale geleentheid sou gee om skoon te maak en die oorhand te kry.

En toe kom u met u verklaring. Polisiemanne gaan polisiemanne ondersoek. Polisiemanne wat die 49 politieke sluipmoorde die laaste tien jaar ondersoek het en nie kon oplos nie, gaan dit nou weer ondersoek.

Gaan kyk na wat moordbendes en verdwynings aan die nasionale psiges van lande soos Argentinië en Chili gedoen het.

Daar is nie eens 'n landdros betrokke nie, wat nog te sê 'n regter.

Die 61 moorde op Suid-Afrikers buite ons landsgrense die laaste tien jaar, die smokkel van plofstof in die diplomatieke sak om ons terreur na Londen uit te voer; die moord op onskuldiges soos Jeanette Schoon en haar baba word hoegenaamd nie ondersoek nie.

Mnr De Klerk, dit is 'n besluit wat u gaan ry tot die dag dat u sterf.

Dit is 'n besluit wat hoegenaamd nie strook met u eerlike, oop en demokratiese aanslag nie.

En allermins met u Christenskap.

Dit was nie 'n staatsman of 'n verantwoordelike leier se besluit nie. Want dit was 'n besluit wat daarop gemik is om moord, nee, om staatsgesteunde terrorisme toe te smeer.

Met respek, mnr De Klerk, u verduideliking dat 'n geregtelike ondersoek te lank sal neem, is mos louter onsin.

Nie eens u eie sikofante glo dit nie. Van wanneer af kan reg en geregtigheid

aan 'n tydsbeperking onderhewig gemaak word?

En as u die moeite gedoen het, sou 'n goeie regter u gesê het dat as spoed 'n deel van die opdrag was, kon die hele ondersoek binne 'n paar maande afgehandel gewees het.

Soos wat met luit Gregory Rockman gebeur het, wil u nou die drie mense straf wat opgestaan het en die gruwelstorie vertel het, terwyl diegene wat nog daarby betrokke is, waarskynlik skotvry gaan kom.

U is lank genoeg in die openbare lewe dat ek seker kan weet dat u normaal of selfs bo-normaal intelligent is.

Dus neem ek aan dat u net so goed soos ek weet dat die ondersoek wat u laat instel het, nie by die waarheid gaan uitkom nie. Dat dit gaan toesmeer waar dit ook al kan.

Dit is net logies dat ek dan moet aanneem dat dit is hoe u dit bedoel het. FW de Klerk wou nie hê die waarheid moet uitkom oor die Suid-Afrikaanse regering se moord en terrorisme nie.

Ek wil graag glo dat u wel 'n regter wou aanstel, en dat u deur van u kollegas oorreed is om liewers toe te smeer.

Hoe dit ook al gebeur het, u het partybelange bo landsbelang gestel.

Nou dat ek met dié nuwe inligting begin terugkyk, raak ek sinies. PW Botha het ook so goed begin as wat u weggespring het.

Maar hy was nie groot genoeg nie; hy het nie genoeg durf gehad nie.

Uiteindelik was hy vir almal, insluitende sy party, 'n helse verleentheid en het die ganse beskaafde wêreld 'n sug van verligting geslaak toe hy bedank het.

Gaan u dieselfde pad loop? Want kom ons wees eerlik, die vrylating van Walter Sisulu en sy kollegas is eintlik al deur Botha belowe; hy het maande gelede al met Nelson tee gedrink.

Met ander woorde, die moordbendes was u eerste werklike uitdaging. En u het dié toets klaaglik gedop.

Ek gaan dit baie moeilik vind om ooit weer na u mooi woorde oor demokrasie en 'n regverdige bestel en 'n nuwe Suid-Afrika te luister en na u glimlaggies te kyk sonder dat dit weersin by my wek.

Die staat se terrorisme is nie 'n saak van taktiek of strategie nie. Dit sny aan die wese van ons nasie. Dit is 'n klad op ons almal.

Gaan kyk na wat moordbendes en verdwynings aan die nasionale psiges van lande soos Argentinië en Chili gedoen het.

U kinders en kleinkinders en myne gaan nog eendag omdraai en sê: FW de Klerk het die geleentheid gehad om dié sweer oop te steek en gesond te maak. Hy het toesmeer verkies.

President De Klerk, u verdien nie om Suid-Afrika se Staatspresident te wees nie.

Groete

Max du Preez

'FW se eerste groot blaps'

DIE besluit van Staatspresident FW de Klerk om nie 'n geregtelike kommissie van ondersoek aan te stel nie, is sy eerste groot blaps en gaan nog vir jare by hom spook. Daarbenewens is die stappe wat hy wel geneem het, hopeloos ontoereikend en dui op 'n toesmeerdery.

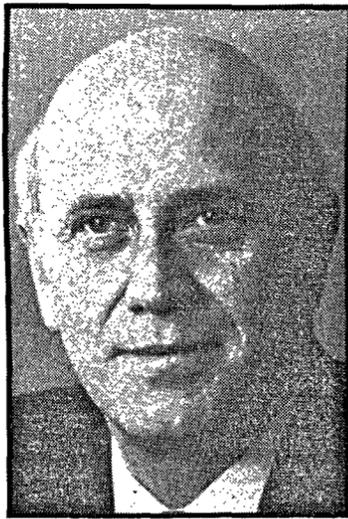
Dit was vandeeweek van die vernaamste kritiek teen De Klerk na hy 'n reeks stappe gedoen het om aantygings en onthullings oor moordbendes te ondersoek. Van die belangrikste kommentaar op sy aankondiging is:

* Dr Denis Worrall, mede-leier van die Demokratiese Party: "Dit is hopeloos ontoereikend stappe. Die feit dat De Klerk nie die McNally-verslag bekend gemaak het nie, dui daarop dat dit bevindinge bevat wat vir die regering in 'n groot verleentheid kan bring. Die vraag bly: Wie het Coetzee en Nofomela opdrag gegee om te moor. Watter ministers het daarvan geweet? Dié antwoorde gaan nie in kriminele verhore beantwoord word nie."

* Die Menseregtekommissie: "Deur individue as die sondaars te brandmerk, lyk dit asof De Klerk probeer om staatsbetrokkenheid toe te smeer. Die eliminering van anti-apartheidsaktiviste dateer terug na die jare sewentig. Na-doodse en polisie-ondersoeke het bewys dat die staat nie ernstig is om die moordenaars aan die kaak te stel nie. Die publiek sal ongemaaklik oor De Klerk se aankondiging bly tot 'n onafhanklike, geregtelike kommissie aangestel is."

* Die Konferensie vir 'n Demokratiese Toekoms: "Die Internasionale Kommissie van Juriste behoort genooi te word om deel te neem aan 'n onafhanklike kommissie van ondersoek. Benewens die feit dat lede van die moordbendes aangekla moet word, moet die hoogste range van die veiligheidsmagte ook ondersoek word om hul betrokkenheid vas te stel."

* Regslui vir Menseregte: "Die

FW De Klerk

aanstelling van Prokureurs-Generaal en die polisie om die aantygings te ondersoek, verseker dat die regering beheer oor die ondersoek behou."

* SA Raad van Kerke: "De Klerk se moed het hom op 'n kritieke tyd oor 'n kritieke saak in die steek gelaat. Sy besluit om nie 'n geregtelike kommissie aan te stel nie, dui op die regering se betrokkenheid by die moordbendes. De Klerk se aankondiging is 'n lisensie vir moordbendes om hul werksaamhede voort te sit."

* Black Sash: "Net 'n geregtelike kommissie van ondersoek na moordbendes sal ons tevrede stel. Intussen vra ons dat die minister van Wet en Orde, Adriaan Vlok, en sy voorganger, Louis le Grange (nou Speaker van die Parlement), moet bedank. Met die stappe wat die regering gedoen het, bestaan die gevaar dat diegene wat daarvoor verantwoordelik was, vry gaan wegstap."

* Beeld: "Omdat dit hier gaan oor die vertroue al dan nie van die publiek in die land se veiligheidsmagte, kan gevaar word of 'n suiwer polisie-onderzoek na beweerde polisie-misdrywe billik is teenoor die

polisie self. En is 'n regtelike kommissie van ondersoek met 'n wye opdrag te veel gevra om daardie vertroue te toets."

* Sowetan: "Die manier waarop die regering voetjie-voetjie speel om aksie teen moordbendes te neem, wek geen vertroue vir diegene wat bereid is om 'n toekoms te onderhandel nie."

* Business Day: "De Klerk het die eerste groot flater van sy presidensiële termyn gemaak. Dit sal by hom spook tot hy eendag uittree. Die dag maak kom wanneer 'n ander regering die skuldiges sal uithaal en voor die howe daag. Dan gaan dit baie moeilik vir die huidige leiers wees om te sê dat hulle nie deel was van 'n toesmeerpoging nie. Hulle gaan baie moeilik kan regverdig hoe hulle die hoër range van die polisie kon aanstel om hulself te ondersoek."

* Sunday Star: "Wat die Staatspresident en elke ander Suid-Afrikaner behoort te weet, is wie die opdragte vir moordbende-aktiwiteite gegee het. Wie het die geriewe, die wapens, die geld, die planne verskaf?"

* Rapport: "Dis reg dat die polisie die moordbende-beweringe so gou moontlik tot op die been sal oopplek. Tegelyk kan heelwat vir 'n ondersoek deur 'n geregtelike kommissie gesê word - maar 'n lang tydsverloop voor opklaring sou 'n minuspunt wees. Terwyl dié weg nie verkies word nie, móét die ondersoek só afloop dat daar nie die minste verwyte kan wees dat wolk skaapwagter was nie."

* Piet Muller, redakteur van Insig: "Suid-Afrikers is moeg daarvan om die muishonde van die wêreld te wees, moeg van korrupsie, raaiselagtige moorde en geheimsinnige verdwynings van politieke aktiviste wat agter 'n muur van sensuur kon plaasvind. Genoeg inligting het dié afgelope jaar uitgelek wat daarop dui dat die demokrasie in Suid-Afrika deur 'n kankergewas aangetas is, en kan sterf as dit nie nou soos 'n pasient in 'n waaksaal vertoetel word nie."

STELLENBOSSE BRONNESENTRUM

Aansoek word ingewag vir die volgende poste. Die Stellenbosse Bronnesentrum is onafhanklik en het dit ten doel om 'n diens aan die Stellenbosse gemeenskap te verrig.

Deeltydse Bronnesentrum-werker

Ons soek 'n persoon wat:

- bereid is om werkwinkels aan te bied op versoek van die gemeenskap, jeug-, studente- en werkersorganisasies.
- verantwoordelik sal wees vir die insameling van bronnemateriaal vir werkwinkels
- die inisiatief het en toegewyd is, die vermoë het om met mense te kan werk en kontakte in die gemeenskap op te bou
- ondervinding het om in organisasies te werk
- twee van die volgende tale vlot kan praat: Xhosa, Engels, Afrikaans

Salaris: R650 per maand, onderhandelbaar

Diensaanvaarding: Februarie 1990

Stuur 'n geskrewe aansoek met 'n CV en die name en adresse van twee verwysings aan: Stellenbosse Bronnesentrum, Posbus 632, Stellenbosch 7600

Deeltydse Medlawerker

Ons soek iemand wat:

- gemotiveerd is en/of oor die volgende medlawaardighede beskik: die opstel van pamflette, sifdruk van plakkaat en T-hemde, skryf en redaksionele vaardighede, rekenaarondervinding
- bereid is om 'n verspreide netwerk van publiskasies, deur kontak met gemeenskapsorganisasies op te bou
- bereid is om medlawerwinkels aan te bied oor 'n wye verskeidenheid van onderwerpe met die doel om medlawaardighede aan gemeenskapsorganisasies oor te dra
- twee van die volgende tale vlot kan praat: Xhosa, Engels, Afrikaans
- kunsvaardighede, ondervinding in organisasies en ele vervoer sal tot u voordeel strek

Salaris: R650 per maand, onderhandelbaar
Diensaanvaarding: Februarie 1990

Jacques Pauw

FW DE KLERK het alle aanduiding gegee dat hy vasbeslote was om 'n geregtelike kommissie van ondersoek na polisie-moordbendes aan te stel toe hy sy span kabinetslede, "eie-sake ministers" en adjunk-ministers bymekaar gemaak het vir 'n bosberaad in Noord-Transvaal.

'n Paar dae later het die Staatspresident onbevredigende stappe aangekondig om die grootste kanker in sy polisiemag uit te sny. Wat almal gevrees het, het gebeur: polisieman is aangestel om polisieman te ondersoek.

In plaas daarvan om "tot op die been oop te sny" soos hy vooraf belowe het, het De Klerk wanhopig probeer om volgens baie politieke kommentators die saak toe te smeer en van sy eie kabinetslede te beskerm.

Kenner sê die grootste flater wat De Klerk gemaak het, is dat hy die een instrument wat nog vertroue by die publiek wek - 'n geregtelike kommissie - oor die hoof gesien het. Die werk wat so 'n kommissie moes doen, word nou deur die polisie gedoen wat self in die beskuldigdebank staan.

Blote statistiek vertel hoe moeilik dit vir polisiemanne is om hul makkers te ondersoek. Van die 49 politieke aktiviste wat die afgelope tien jaar binne die landsgrense vermoor is, is nog nie een se moordenaar vasgetrek nie. Daarteenoor is 134 polisiemanne die afgelope vier jaar dood. Nie minder nie as 388 mense is weens dié moorde vasgetrek en aangekla.

By talle na-doodse ondersoeke van linkse aktiviste is getuienis gelewer van onbehoorlike en oppervlakkige ondersoeke. Gevalle is genoem waar forensiese getuienis nie opgevolg is of die nodige verklarings nie afgeneem is nie.

Vanjaar alleen is aktiviste soos David Webster en Anton Lubowski deur sluipmoordenaars om die lewe gebring, terwyl Frank Chikane op uiters agterdogtige wyse vergiftig en byna dood is. De Klerk se "opsny tot op die been" behels dat die terdoodveroordeelde Almond Nofomela weens die moord op Griffiths Mxenge aangekla is en 'n lasbrief vir kapt Dirk Coetzee se inhegtenisneming uitgereik gaan word.

Daarby is die McNally-verslag na die Prokureurs-Generaal van Natal en Transvaal vir dringende oorweging gestuur. 'n Lys van beweerde slagoffers van politiege-inspireerde moorde sal ook deel van die ondersoek vorm.

Vyf polisiemanne wie se name by die aantygings oor moordbendes genoem is, is tydelik van diens onttrek.

Dit is belangrik om te kyk na wat De Klerk nie laat ondersoek nie. Die heel belangrikste is dat hy bykans alle stappe gedoen het om te verseker dat

De Klerk se gatomswaai in die bos laat baie vrae

Johan Coetzee

Adriaan Vlok

Magnus Malan

die betrokkenheid van top-offisiere en kabinetslede nie oopgekleef word nie.

Deur nie 'n geregtelike kommissie aan te stel nie, het De Klerk verseker dat die belangrikste getuie in die moordbende-sage, Dirk Coetzee, nie kan getuig nie. Coetzee het gesê hy is bereid om enige plek ter wêreld voor 'n geregtelike kommissie te verskyn en getuienis te lewer.

Die lasbrief vir sy inhegtenisneming lyk bloot kosmeties. Die regering kan vergeet om Coetzee uitgelewer te kry. Selfs die Britse regering sê sou Coetzee daar skuil, sal hulle hom baie moeilik aan Suid-Afrika uitlewer. Hy het geen misdad op Britse grondgebied begaan nie. Sou hy gedeporteer word, sal dit na die land van sy keuse wees.

Verskeie internasionale organisasies, onder meer die VV en Amnestie Internasionaal, het reeds aangedui dat hulle vir Coetzee beskerming in die buiteland sal reël as dit nodig sou wees.

Die besluit om Coetzee en Nofomela onmiddellik te vervolg, skep weer eens die indruk dat sodra 'n polisieman dit sou waag om wandade van sy makkers in die ope te bring, hy die een is wat uiteindelik in die hof moet staan. Dieselfde het met luit Gregory Rockman gebeur.

Om moordenaars te vervolg, is belangrik. Daar is egter 'n nog belangriker vraag: wie het beveel dat daar gemoor moet word en wie het almal help moor?

Hoewel Coetzee en Nofomela sekerlik die gelag vir hul dade moet betaal, is dit gebruik in gevalle waar 'n persoon oor sy bydrae aan 'n groepsmoord bieb, hom as staatsgetuie te gebruik.

Geoff Budlender, direkteur van die Regshulpentrum in Johannesburg, sê Coetzee beskryf vier soorte moorde. Die eerste is die opblaas van ANC-deurgangshuise, hakkejagoperasies en

invalle in die buurstate. Dit kan gerogverdig word as 'n oorlogshandeling.

Die tweede is die eliminasië van politieke leiers van die ANC of mense wat na aan dié organisasie staan. Hieronder tel slagoffers soos Ruth First, Jeanette Schoon, Dulcie September, Joe Gqabi en die aanslag op die lewe van Albie Sachs. Dit is moeilik om sulke optrede te regverdig.

Die derde is die eliminasië van gevange ANC-guerrilla's. Hieronder is veral mense wat geweier het om saam met die polisie te werk en koelbloedig vergiftig, geskiet en verbrand is. Hier is geen regverdiging voor nie, want die howe is veronderstel om hulle te vee.

Die vierde is mense binne Suid-Afrika wat betrokke is by nie-geweldadige steun aan die bevrydingstryd. Hulle was slagoffers van moordbendes omdat die polisie nie genoeg getuienis teen hulle kon versamel om hul hof toe te neem nie.

Indien Griffiths Mxenge voor die hof gedaag is weens sy beweerde ANC-bedrywighede, het hy dalk tronkstraf gekry. Omdat daar nie getuienis was nie, het hy met sy lewe geboet.

Van dié vier soorte moorde, het die regering aangedui dat hy net laasgenoemde gaan ondersoek. Die feit dat die De Klerk-regering klaarlik hul stempel van goedkeuring op "buitelandse operasies" plaas, lok baie sterk kritiek uit.

Die De Klerk-regering moet besluit: ons keur moord goed of ons keur dit af. Ons keur die moord op Jeanette Schoon en haar dogtertjie goed of ons keur dit af. Daar is te veel gevalle in Suider-Afrika van onskuldiges wat die slagoffers van swak inligting of verkeerde beplanning geword het.

In Britse diplomatieke sirkels is daar groot ontsteltenis oor De Klerk se lakse houding oor die bomontplofing by die Londense

kantore van die ANC in 1982. Sy stilsweye oor dié operasie word as stille goedkeuring daarvan gesien.

De Klerk het ook geen aanduiding gegee dat die vergiftiging van ANC-gesindes ondersoek gaan word nie. Coetzee het spoke van Joseph Mengele in Nazi-Duitsland opgejaag met sy beskrywing van die aantekeninge wat hy moes hou oor die uitwerking van gif op ANC-guerrillas wat nie wou saamwerk nie.

Ewe ontstellend is dat De Klerk klaarlik nie die moorde op die onwillige guerrillas, vir Coetzee meestal naamloos, gaan ondersoek nie. Daar is getuienis van talle gevange guerrillas wat gevange, maar nooit aangekla is nie. Die moontlikheid bestaan dat hulle op Vlakplaas gehuisves word.

Dit bring ons by Vlakplaas, 'n klandestiene veiligheidspolisie-operasie wat ook ondersoek moet word. Na die onthullings deur Coetzee, Nofomela en David Tshikalange is daar talle vrae oor die gebruik van gewese ANC-guerrillas.

Coetzee sê die moontlikheid is groot dat die Askari's by baie meer misdade betrokke mag wees. Hulle het goed gewapen alleen in die townships opgetree en het wetlike beskerming geniet. Daar is getuienis oor gewone misdade waarby hulle ook betrokke was.

As De Klerk hoop dat die hele moordbende-sage 'n stadige en stille dood gaan sterf, maak hy 'n groot fout. Worrall som dit goed op: "Dit is een storie wat nie mag doodgaan nie omdat dit reik na die ware hart van die soort Suid-Afrika wat ons wil hê."

Verskeie organisasies en individue is besig met hulle eie ondersoeke na moordbendes en verdere onthullings gaan volg. Nuwe aantygings word reeds ondersoek.

Indien die polisie nie die werklike skuldiges aankla nie, gaan private vervolgings volg. Die groep regsgeleerdes wat Nofomela se aantygings ondersoek, het reeds aangedui dat hulle moordklagtes teen minstens tien polisiemanne aanhangig wil maak.

Voor die bosberaad was daar sterk gerugte dat regter Johan Krieger die kommissie sou lei. Bewerings dat hy glo aangesê was om hofsake vir vroeg volgende jaar te herskeduleer, kon nie bevestig word nie. Krieger was nie vir kommentaar beskikbaar nie.

Dit is ook seker dat McNally 'n geregtelike kommissie aanbeveel het. Hoewel 'n groot deel van sy verslag beide Coetzee en Nofomela diskrediteer, het hy tog bevind dat daar genoeg getuienis bestaan om só 'n kommissie te regverdig, verneem Vrye Weekblad.

Daar is algemeen aanvaar dat De Klerk se hande heeltemal skoon is, dat hy hier die ideale geleentheid het om die kriminele element in die polisie uit te skakel en sy plaaslike en internasionale beeld verder te verbeter.

Wat het dan by die bosberaad gebeur? Die Kabinet het voor De Klerk se aankondiging om nie 'n geregtelike kommissie aan te stel nie, 'n marathon-vergadering van meer as twaalf uur gehou. Die McNally-verslag is indringend bespreek.

Daar is sterk aanduidings dat De Klerk by die beraad vir die eerste keer besef het hoe hoog die betrokkenheid werklik gaan en huidige ministers mag betrek. Daar was waarskynlik baie sterk druk deur Vlok en Magnus Malan om nie 'n ondersoek aan te stel nie.

"n Oorwegings wat De Klerk kon beïnvloed het, is die moraal in die polisiemag. Hy kan dit waarskynlik nie bekostig om die lae moraal verder af te breek en die polisie se naam deur die modder te sleep nie.

Die posisie van Louis le Grange, onder wie se bewind as minister van Wet en Orde die moordbende op sy aktiefste was, het glo ook ter sprake gekom. Le Grange, nou Speaker van die Volksraad, se houding in volgende jaar se parlementsitting oor die moordbendes kan vir De Klerk ook 'n kopseer word.

Wat gaan Le Grange, as skeidsregter van die parlement, doen as die Demokratiese Party debatte aanvaar en voer oor moordbendes en sy naam self ter sprake kom?

Daar word ook gesê dat De Klerk se besluit aandui dat die mag van die sekurokrate nog nie naastenby gebreek is nie. Hoewel hy aan die een kant hul mag geknou het met die afskaffing van die gesamentlike bestuursinstellings en die vermindering van diensplig, kon hy nie ook 'n kommissie aanstel nie.

De Klerk moes dus opweeg: die moontlikheid van 'n politieke skandaal wat sy eie administrasie tot in sy fondament kan ruk, of die openbare mening teen die moordbendes en sy eie belofte van skoon administrasie en 'n deeglike ondersoek.

Die inhegtenisneming van die regse fanatici het net op die regte oomblik gekom. Vir 'n oomblik is die fokus verskuif, hoewel dit absurd is om te wil beweere dat die aanslae die werk van groepies regse fanatici kan wees. Om 61 aktiviste in die buiteland en 49 in Suid-Afrika te vermoor, is nie die werk van enkelinge nie. Daarvoor is deeglike beplanning, intelligensiewerk en logistieke ondersteuning nodig.

De Klerk het in sy verklaring gesê: "Dit is noodsaaklik dat die saak so gou moontlik en op die mees indringende en regverdige wyse afgehandel word sodat die land, die regering en die polisie ongehinderd kan voortgaan met die belangrike take wat voorlê."

'n Woordvoerder van die polisie, kol Steve van Rooyen, sê die McNally-kommissie se bevindinge gaan nie bekend gemaak word nie omdat dit hofverrigtinge kan beïnvloed. Intussen word alle gevalle wat onder die polisie se aandag gebring word, ondersoek.

Gaan dié vrae ooit beantwoord word?

Jacques Pauw

MET sy besluit om nie 'n geregtelike kommissie oor die moordbende-sage aan te stel nie, het Staatspresident FW de Klerk die heel belangrikste vrae probeer ontduik: Wie het die bevele gegee? En het die Kabinet geweet? Bestaan die bendes steeds?

Die kwessie hier is veel meer as net 'n paar polisiemanne wat in die naam van die Staat gemoor het. Dit gaan daaroor of die eliminasië van linkse politieke teenstanders van apartheid in enige stadium regeeringsbeleid was.

Van die belangrikste vraagstukke wat De Klerk probeer ontduik, is:

* Wie het die bevele gegee? Coetzee het die opdragte om te moor, te vergif en op te blaas, van veral brig Willem Schoon gekry. Twee ander brigadiers, Nick van Rensburg en H van der Hoven, het ook opdragte gegee. Hy sê die gif het hy by generaal Lothar Neethling gekry. Johan Coetzee het hom in 'n stadium gelukkigewens

met 'n buitelandse operasie.

Dat die top-range in die veiligheidspolisie van die bestaan van die moordbende bewus was, is baie seker. Dat Coetzee nie op sy eie kon optree nie, word bewys deur die feit dat elke operasie geskied het met die samewerking van die plaaslike veiligheidsstakke.

* Het die Kabinet geweet? Daar is baie skerp aanduidings dat die regering wel hiervan geweet het. Die minister van Wet en Orde, Adriaan Vlok, het in 1987 gepraat van die "eliminasië" en "uitskakeling" van aktiviste en revolusionêre elemente. Hy het later gesê sy woorde is uit verband geruk. Die rol wat die Staatsveiligheidsraad in die bestaan van die moordbendes gespeel het, moet ook ondersoek word. Invalle en operasies in buurstate is beslis vooraf op die Staatsveiligheidsraad bespreek. Kabinetslede soos Pik Botha, Magnus Malan, Kobie Coetzee en Vlok het sitting op dié Raad.

Die aktiwiteite van die moordben-

des het onder die leierskap van PW Botha, met Louis le Grange as sy minister van Wet en Orde, 'n hoogtepunt bereik. Saam het hulle die polisie wetlik feitlik onaantasbaar gemaak.

* Hoe het die moordbendes ontstaan? Dis 'n vraag wat dringend beantwoord moet word. Met die stigting van Vlakplaas en die polisie se besluit om gewese ANC-guerrillas as elimineerders te gebruik, is moordbendes in 'n amptelike struktuur gevestig.

Maar lank voor Coetzee in 1980 op Vlakplaas aangekom en met sy bende begin moor het, is linkse aktiviste vermoor. Tientalle mense is ook in aanhouding dood of het kort na vrylating spoorloos verdwyn.

Die wortels vir die moordbendes lê waarskynlik in 1963 toe die destydse minister van Polisie, John Vorster, wetgewing deurgevoer het om verdagtes vir negentig dae aan te hou en daarna die aanhoudingstydperk volgens behoefte te verleng.

Dié wet is daarna verder aangepas sodat die polisie uiteindelik die magte

gekry het om mense vir 180 dae aan te hou en te ondervra.

Die wetgewing het eindelijk gelei tot die dood van 70 aangehoudendes sedert 1963. Nana-doodse ondersoek is getuienis voor landdroste gelewer van polisie-marteling en onmenslike ondervraging. Tog is geen polisieman nog aangekla of verhoor vir sterftes in aanhouding nie. Intendeel, heelparty, soos byvoorbeeld kol Piet "Biko" Goosen, is kort daarna bevorder. Dit is dié geweldskultuur en verhevenheid bokant die wet wat eindelijk 'n teelaarde vir die moordbendes geskep het. Coetzee sê Vlakplaas was die baba van veral twee veiligheidspolisie-manne: generaal Johan Viktor en Johan Coetzee.

* Bestaan die bendes nog?: Nadat Dirk Coetzee by Vlakplaas weg is, is hy opgevolg deur 'n kapt Jan Coetzee en daarna maj Eugene de Kock. De Kock en talle van die Askari's wat in Coetzee se tyd reeds daar was, is nog op Vlakplaas. Dis moeilik om te glo dat die kultuur verander het.

Die wit stem word die hof gemaak

DIE wedloop om wit steun is reeds van stapel gestuur. Die Konserwatiewe Party het sy Aksie Een Miljoen geloods. Met die steun van een miljoen wit kiesers wil die KP partisie afdwing en wit selfbeskikking verseker.

Aan die ander kant van die spektrum het die vrygelate ANC-leier Walter Sisulu 'n beroep op sy "wit broers en susters" gedoen om kragte met die bevrydingsfront te smee om "saam die toekoms" te kan bou. Midde-in die magsposisie staan die Nasionale Party met sy vyfjaarplan.

Dit is die dilemma van die wit kieser, sê dr Frederik van Zyl Slabbert, mede-direkteur van Idasa.

Hy voorsien egter dat binne die wit politiek sterker oorgegaan sal moet word van 'n tradisionele verkiesingspolitiek na 'n ontluikende onderhandelingspolitiek.

Slabbert beklemtoon dat die dae van geïsoleerde verkiesingspolitiek getel is. Om diensbaar te bly in die soeke na 'n demokratiese oplossing in Suid-Afrika sal elke politikus en party die arena van onderhandelingspolitiek moet betree, sê Slabbert.

Slabbert voorsien 'n vinnige wegbeweeg van eksklusiewe party-politiek na die onderhandelingsstafel. Dit is hier waar die wit kieser se lot beslis gaan word.

Die verganklikheid van die wit kieser is reeds 'n gegewe, sê Slabbert. Sy verantwoordelikheid lê nou in die vestiging van demokratiese beginsels om sodoende sy eie toekoms te biding.

Dié oorgangdilemma maak ou vrese wakker:

HNP-leier, Jaap Marais, verwoord wit vrese só: "Onderhandeling is die oorgawe aan swart regering in

paaie. Die keuse lê tussen dié oorgawe en verset."

Marais waarsku teen die pad wat wittes in die res van die Afrika geloop het. Vir hom is die resultate onaanvaarbaar. Groot apartheid - die algehele skeiding tussen gemeenskappe - bly vir Marais 'n ononderhandelbare. Hy sien homself nie by die onderhandelingsstafel nie. "Die oomblik wat jy onderhandel, het jy jou bedingingsmag verloor. Die terrorisme kon nog nooit die oorlog met die wapen wen nie." Dit 'n gegewe, volgens Marais, dat wittes die oorlog by die konferensietafel sal verloor. Hervorming voorspel vir hom revolusie.

"Die Afrikanervolk het 'n reg in dié land. Die NP is besig om weens sy skuldige gewete sy eie verlede te veraai," maan hy.

Overvaal se KP-LP, Koos van der Merwe, waarsku ook kaalkop teen die onderhandelingspolitiek. "Daar word van die blanke verwag om sy mag te verkansel," meen hy.

Oorgelaat aan die bedingingsposisie van die NP voorsien Van der Merwe nie 'n aanvaarbare oplossing nie. Van der Merwe is ook van mening dat die NP nie "opreg" in sy onderhandelingsretoriek is nie.

Volgens Van der Merwe klou De Klerk steeds vas aan blanke oorheersing. 'n Oneerlike bedingingsposisie, meen hy.

Kyk hy na die volgende dekade, projekteer Van der Merwe 'n kragmeting tussen twee pole - Azanië en 'n Afrikanerland. "Die oplossing lê tussen die KP en die ANC," sê hy.

Haal die KP dit na die konferensietafel is sy eis eenvoudig: partisie. "Ons wil ons snit van die koek hê en waai," sê Van der Merwe.

Jaap Marais

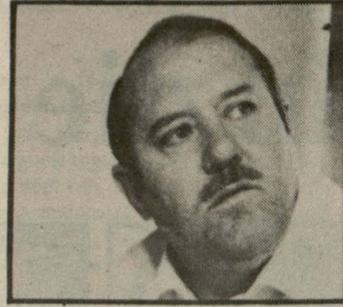
Sy raad aan wit kiesers is om 'n realistiese keuse te maak. "Besluit waar jy hoort. As jy 'n internasionalis is, sluit by die breë demokratiese beweging aan. Voel jy soos ek, is die KP die enigste uitweg. Ons beleid is wit selfbeskikking deur middel van partisie."

Of dit realistiese politiek is of nie. Van der Merwe se redenasie is dat hy nie bereid is om "verswelg" te word nie.

Ter steun van sy standpunt kyk Van der Merwe na onlangse ontwikkelinge in die Sowjet-Unie en Oosbloklande. "Ons houding strook met dié volke wat na selfbeskikking streef," meen hy.

Anders as sy regse mededingers voorsien die DP-leier Wynand Malan vir die wit kieser 'n tussen-in posisie. In die bevrydingsfront hoort hy nie. Beur hy teen die stroom, maak hy homself irrelevant, sê Malan.

Malan raai blankes af om eksklusief deel te word van die breë demokratiese beweging. "Dit lê nie binne die vermoë van wittes om die struggle te lei of te stuur nie. Die breë demokratiese beweging is 'n positiewe kultuur, maar dit bied nie blankes die ruimte om demokraties deel te neem

Koos van der Merwe

nie, meen Malan. Hy glo nie dat wittes se demokratiese belange nie nou reeds in die stryd verteenwoordig kan word nie.

Malan glo dat wit Suid-Afrikans se huidige politieke keuses tot die wit party-politiek beperk is. Vir hom voorspel die KP konflik en die NP se groepsobsessie is nie haalbaar nie. Die sleutel tot volle demokratiese deelname lê opgesluit in die DP se klem op individuele regte.

Buite die wit parlementêre politiek word daar nou egter skerper gekyk na die werwing van wit steun.

Waarnemers merk 'n sterker toetreding van wit enkelinge tot die breë demokratiese beweging.

Tot op datum bevind min wittes hulle in dié middelgrond. Tog is daar 'n merkbaar belangstelling onder jonger wit Suid-Afrikans om hul politieke toekoms binne die ANC/UDF-alliansie te soek.

Op die Konferensie vir 'n Demokratiese Toekoms is die werwing van wit steun in 'n mosie beklemtoon. Aktiewe deelname aan eie inisiatiewe binne die voortgesette versetveldtog, is sterk bepleit.

Maar daar is geen duidelike program om wittes te werf nie. Wit affi-

IN die negentigerjare gaan daar sterker as ooit om die hand van die wit kieser gewedywer word. Van links na regs, parlementêr en buiteparlementêr, word wit Suid-Afrikans die hof gemaak. ELSABÉ WESSELS kyk na die politieke keuses wat gemaak kan word.

liate van die UDF bly relatief klein. Daar is geen sentrale strategie nie, sê wit aktiviste. Daar word basies van affiliasie self verwag om wit gelede te laat aanwas.

Wit aktiviste voel gekniehalter deur die inherente teenstrydige rol wat wittes binne die anti-apartheidsfront speel. Diegene wat gebreek het met die wit party-politiek wil volwaardige nie-rassige politiek beoefen en in nie-rassige strukture opgeneem word. Maar binne die breë demokratiese beweging lê die nood nie soseer in wit deelname aan bestaande nie-rassige strukture nie. Daar word van wit aktiviste verwag om hul setel in die wit gemeenskap te versterk - wat nie 'n maklike taak is nie.

Ondanks die skuif na onderhandelingspolitiek staan die tradisie van party- en parlementêre politiek sterk in die wit gemeenskap. Soos die KP se Aksie Een Miljoen aandui, is die wedywering om die seën van die wit kieser te bekom, straf.

Om 'n volwaardige mededinger om die wit stem te word, sal dié breë demokratiese beweging 'n duideliker strategie vir wit deelname moet uitstip.

DIE RELEASE MANDELA-VELD TOG

'Die mense sal regeer'

1e Vloer Portland Place
Jorissenstraat 37
Braamfontein

2017

AAN ONS LEIER KAMERAAD NELSON MANDELA

Ons wens jou goeie gesondheid en 'n lang lewe toe en sien uit na dié dag wat jy vrygelaat word en by jou kollega's in die ANC kan aansluit. Ons is bevoorreg om die nege vrygelate leiers by ons te hê, wie se teenwoordigheid die stryd verryk.

ONTBAN DIE ANC, LAAT DIE UITGEWEKENES TERUGKEER!

Uitgereik deur die RMC

BETREKKING

Die Eastern Cape Adult Learning Project het 'n betrekking in Port Elizabeth.

Aansoekers moet:

- * oor die nodige praktiese vermoë besit om 'n klein kantoor te administreer
- * belangstel in die opvoeding van letterkunde
- * bereid wees om opgelei te word
- * hoogs gemotiveerd en bekwaam wees
- * die inisiatief hê en bereid wees om lang ure te werk wanneer dit nodig is
- * demokraties te werk kan gaan

Die pligte sluit in:

- * administratiewe take - boekhou, woordverwerking, liassering, bestuur van bronne, hantering van korrespondensie.
- * die aanbied van letterkundige opleiding, veral in Engels. Dit beteken sowel die aanbied van Engelse letterkundeklasse as opleidingskursusse vir koördineerders.

Aansoekbriewe, vergesel van 'n CV en twee bereikbare verwysings, kan gestuur word aan:

Die Koördineerder
Eastern Cape Adult Learning Project
Perkinsstraat 39
Agency House
North End
6001

Die sluitingsdatum is 15 Januarie 1990.
Die salaris is onderhandelbaar.
Die suksesvolle aansoeker moet verkieslik op 5 Februarie begin werk.

Suid-Afrika deur 'n wyehoeklens

'n Land van oorvloed én armoede

In Suid-Afrika is daar 1,4 miljoen varke en 30,3 miljoen skape. In 1985 is 649,000 ton vis gevang en FW de Klerk is die land se sesde staatspresident. Hier is meer as 2,9 miljoen motors, ongeveer 5 miljoen televisiestelle en 10 miljoen radio's. Hier gee PEARLIE JOUBERT 'n oorsig van die belangrikste aspekte van die Suid-Afrikaanse samelewing.

Bevolkingsyfers:

Suid-Afrika het amper 36 miljoen mense. In 1988 was dié syfer, insluitende die van die vier onafhanklike tuislande, 35 978 284.

Indien al die tuislande ingesluit word, lyk dit s6: swartmense 26 974 284 (74,9 persent van die totale bevolking), Asiërs 928 000 (2,6 persent), bruinmense 3 127 000 (8,7 persent) en witmense 4 949 000 (13,8 persent).

Die geboortesyfer, uitsluitend die vier onafhanklike tuislande, het sedert 1987 jaarliks met 2,3 persent gestyg. Die geboortesyfer vir swartmense (1986) was 769 000, vir witmense (1987) 70 428 ('n afname van 2 527 vanaf 1986), Kleurlinge (1987) 83 349 ('n toename van 1 524 sedert 1986) en Indiërs 20 285 ('n afname van 1025 sedert 1986).

Bevolkingsgroei:

Die swart bevolking groei jaarliks met 2,8 persent, wit met 0,83 persent, Kleurlingbevolking met 1,92 persent en die Indiërbevolking met 1,85 persent.

In die jaar 2 000 gaan die bevolking tot 47 miljoen styg en tot 140 miljoen in die jaar 2050. Die ekonomiese bronne kan hoogstens 80 miljoen mense onderhou.

Lewensverwagting:

Suid-Afrikaners se gemiddelde lewensverwagting is 54 jaar. In 1982 was witmense se lewensverwagting 70, Indiërs 65 en swartmense 59 jaar.

Immigrasie:

Altesame 423 600 mense woon hier wat nie Suid-Afrikaanse paspoorte dra nie.

Inkomste:

Prof JF Potgieter van die Universiteit van Port Elizabeth se Instituut van Beplanningsnavorsing het in navorsing oor die basiese lewensbehoefte van bruin- en swartmense bevind swartmense in Kaapstad (September 1989) het ongeveer R513,36 per maand nodig vir kos, klere, skoonmaakmiddels en brandstof. Die syfer vir Johannesburg is R507,21. Boksburg was die duurste met 'n bedrag van R532,99.

Huishuur in Kaapstad was R25, in Johannesburg R54,05 en Pretoria R91,26 per maand. Vervoergeld in

Kaapstad was R42,85, in Johannesburg R43,44 en Pretoria R50,88 per maand. Die huishoudelike bestaansvlak van 'n gemiddelde swart gesin van ses mense is in Kaapstad op R581,21 vasgestel, in Johannesburg op R604,70 en in Boksburg R619,93.

Die gemiddelde bestaansloon vir Kaapstad, Johannesburg, Port Elizabeth, Durban en Pretoria is op R571,68 per gesin van ses vasgestel.

Volgens prof Sampie Terreblanche van die Universiteit van Stellenbosch is die inkomsteverdeling van verskillende bevolkingsgroepe s6: swart 27 persent, Indiër 3,5 persent, Kleurling 7,5 persent, en wit 62 persent.

Volgens die Sentrale Statistiekdiens is die gemiddelde maandelikse inkomste van die verskillende bevolkingsgroepe: swart R539, Indiër R1 061, Kleurling R 738, en wit R1 956. (1987)

Siektes:

In 1987 was hier 37 gevalle van Aids en 'n jaar later 191 gevalle. Ongeveer 113 mense is reeds aan dié siekte dood. Elke agt tot tien maande verdubbel die Aids-gevalle in Suid-Afrika.

Die siektes wat die meeste sterftes veroorsaak (1987) is tuberkulose (1 448 jaarliks) en masels (317 jaarliks).

Kindersterftes:

Altesame 80 uit elke 1 000 swart kinders, 31,6 bruin kinders, 13,6 Indiërkinders en 7,0 wit kinders sterf jaarliks.

Die meeste van dié kinders is dood weens ondervoeding of is babas wat te vroeg gebore is.

Herklassifisering:

Volgens die Race Relations Survey is

daar in 1987 ongeveer 918 aansoeke om herklassifisering van ras ontvang. Hiervan is 722 goedgekeur.

Die meeste aansoeke is dié van swartmense wat as Kleurlinge geklassifiseer wil word. Altesame 269 uit 328 sulke aansoeke van swartmense is goedgekeur. Ongeveer 244 Kleurlinge uit 313 aansoeke is as witmense geklassifiseer.

Gemengde huwelike:

Gemengde huwelike maak 2,1 persent van alle huwelike uit. In 1987 het 1 393 gemengde huwelike plaasgevind.

Behuisingstekort:

In 1988 was daar 'n tekort van tussen 1,1 en 1,8 miljoen huise. Volgens regeringsyfers het swartmense 'n behuisingstekort van 702 750 eenhede. Die hoogste behuisingnood is in die PWV-gebied met 'n tekort van 300 000 huise.

Die behuisingstekort sal in die jare 1990 en 2000 s6 lyk: swartmense sal meer as twee miljoen bykomende huise in 1990 en amper drie miljoen in die jaar 2000 nodig hê, bruinmense 77 000 huise in 1990 en 176 000 in die jaar 2000, Indiërs 53 000 in 1990 en 87 000 huise in die jaar 2000 en witmense meer as 4 000 in die jaar 1990 en 181 000 in die jaar 2000.

Die totale behuisingstekort vir 1990 word op meer as twee miljoen eenhede en vir die jaar 2000 op 3,5 miljoen eenhede geraam.

Plakkersgemeenskappe en verskuiwings:

Ongeveer 250 000 mense woon in "plakkers-strukture" aan die Witwatersrand. Die gewese minister van Staatkundige Ontwikkeling en Beplan-

ning, Chris Heunis, het gesê meer as 64 180 swartmense is in 1986 "vrywillig" vanaf Suid-Afrika na die tuislande verskuif.

Tussen 1963 en 1987 is 40 100 swartmense in die Oos-Kaap verskuif, 32 000 in die Wes-Kaap, 150 000 in die Noord-Kaap, 514 000 in die Vrystaat, 745 500 in Natal en 1 297 400 in Transvaal. Meer as 3,5 miljoen mense is die afgelope 23 jaar van hul eiedom onteien.

Tuislande:

In die vier onafhanklike tuislande woon 6 372 440 mense, (1988). In Bophuthatswana is daar 1 870 152 mense, in Ciskei 821 500, Transkei 3 168 012 en Venda 502 776. In die nie-onafhanklike tuislande woon 13 830 417 mense: Gazankulu 539 059, KwaNgwane 424 995, KwaNdebele 255 853, KwaZulu 4 061 228 en QwaQwa 196 551 (1988).

Die tien tuislande het in 1988/89 altesame R5 567 739 000 van die Suid-Afrikaanse regering ontvang.

Ekonomie:

Die ekonomiese-aktiewe deel van die bevolking beslaan meer as 10,6 miljoen mense, uitsluitend die vier onafhanklike tuislande. Dit is: swart 7,1 miljoen, Indiër 340 000, Kleurling 1,2 miljoen en wit 2 miljoen. Van 1987/88 was daar 'n afname in die aantal hoogsopgeleide professionele mense. In 1988 het 1973 professionele, semi-professionele en tegniese-opgeleide mense die land verlaat. Van hulle was 346 ingenieurs, 196 opvoedkundiges, 186 medici en 176 rekenmeesters en ekonome.

Onderrig, opleiding en staatsuitgawes:

Swart onderrig het in die laaste finansiële jaar 'n begroting van meer as R1,6 miljoen gehad, Kleurling onderrig meer as R1 miljoen, Indiër onderrig R463 240 en wit onderrig meer as R3,7 miljoen. Die begroting vir wit onderrig is R2,8 miljoen groter as vir swart onderrig.

Die jaarlikse registrasie van matrikulante is as volg: swart 157 274, Kleurling 21 007, Indiër 12 728 en wit 69 961. Ongeveer 87 313 meer swart as wit leerlinge het in 1987 vir matriek ingeskryf. Van die 169 412 ingeskrewe swart matrikulante (1988), het 98 050 (37 persent) geslaag. Die persentasie matriekvrystellings het vanaf 1988 tot 1989 tot 33 persent gedaal. Van die getal Kleurling-matrikulante (1988) het 18 persent matriekvrystelling verwerf. Dié syfer het vanjaar tot 13 persent gedaal. Van die Indiër-matrikulante het 5 082 matriekvrystelling verwerf en van die wit matrikulante 45 persent.

Van die 15 miljoen skooltype swart kinders is 8 miljoen op skool.

Militêre krag van die Suid-Afrikaanse regering:

Volgens die Internasionale Instituut vir Strategiese Studies in Londen is daar tans 60 000 mense in die SA Polisie. Die mag sal moontlik met 20 000 mense uitgebrei word.

Die SA Weermag het ongeveer 103 000 lede. Altesame 64 000 is nasionale dienspligtiges, 3 000 is vroue en die res vorm deel van die Staande Mag.

In 1988/89 is R8,2 biljoen vir die SAW begroot.

Die Race Relations Survey berig dat 404 lede van die SAW in 1987 selfmoord probeer pleeg het. Van dié pogings was 24 suksesvol.

'People's power' herleef van Praag tot Pretoria

'n Dekade is verby. Namibia is so te sê onafhanklik, die Berlynse Muur het getuimel, apartheid is besig om te verkrummel, en dan was daar natuurlik Voëlvry. CORNIS VAN DER LUGT kyk na die belangrikste plaaslike en internasionale gebeure van die afgelope tien jaar. Hy het ook verskeie bekendes gevra oor hulle mening van die belangrikste gebeurtenisse van die afgelope dekade

Ralph Rabie, van die Gereformeerde Blues Band:

Ek beskou die onafhanklikheid van Namibia as die belangrikste gebeurtenis van die dekade. Dit was nodig, sodat dinge hier 'n bietjie aan die gang kan kom.

Die jaar 1989 was lekker, noem dit die belangrikste gebeurtenis in die Suid-Afrikaanse tagtigerjare. En dan was daar natuurlik Voëlvry.

Jan Spies, redakteur van Die Republiek in Windhoek:

Die grootste wêreldgebeurtenis in die tagtigerjare was die kentering in die Oosblok-lande. Daar was die afgelope 40 jaar seker nie 'n groter swaai in die wêreldtendens nie. Europa gaan vir die volgende 50 jaar 'n nuwe koers dikteer en 'n nuwe tradisie skep.

Wat betref ons deel van die wêreld kan 'n mens noem van die destydse Turnhalle-beraad tot waar 'n nuwe fase vandag in Suid-Afrika betree word. Ek wil die afgelope tien na vyftien jaar as gebeurtenis noem. In dié tyd het daar 'n verskuiwing van een visie na 'n nuwe gekom, 'n nuwe visie wat natuurlik in Suid-Afrika nog glad nie voltrek is nie. Die nuwe visie is een van 'n oop en vrye gemeenskap.

Die wêreld is moeg vir konflik. Die demokratiseringsproses het met 'n proses van satwording vir geweld en onderdrukking gepaard gegaan. Die goed loop netjies saam. Daar was en is 'n stelselmatige skuif van die ou konfliktsituasies na 'n oper gemeenskap, oper gesprek, oper alle goed...

Sample Terreblanche, professor in Ekonomie aan die Universiteit van Stellenbosch:

Die man van die tagtigerjare is Mikhael Gorbatsjof, en die val van die Berlynse Muur het ongelooflik simboliese waarde. Dit simboliseer die einde van die Koue Oorlog. Breshnev het baie geld op die Russiese weermag bestee en die Russiese ekonomie geknak. Reagan het ook ongelooflik baie geld

aan verdediging bestee en die VSA-ekonomie geknou. Toe Gorbatsjof aan bewind kom, staar hy 'n buitengewoon sterk Navo en 'n geknakte Russiese ekonomie in die gesig. Die man had geen keuse nie, hy móés hervorm.

'n Ander belangrike verskynsel, een waarvoor ek natuurlik nie so baie lief is nie, was Margaret Thatcher.

Danie Craven, president van die Suid-Afrikaanse Rugbyraad:

Vir my was die belangrikste die integrasiebeleid wat die Rugbyraad opgestel en uitgevoer het. Ons het 'n deel bygedra om die regering so ver te kry om apartheid te begin afskaf. Dit beteken dat ons binnekort weer toegelaat sal word tot wêreldrugby. Onshet baie met die regering gepraat en gesê ons sal geen apartheid in rugby duld nie.

Nico Smith, leraar van die NG-Kerk in Afrika:

Die tagtigerjare in Suid-Afrika het vir my gestaan in die teken van swart jeugrevolusie wat in 1976 begin het. Wat toe begin het, was eintlik die begin van die revolusie in Suid-Afrika. Hier is 'n geslag van swart jeug wat eers ná 1948 gebore is en wat gesê het genoeg is genoeg.

Kinders van voor 1948 vertel nog hoe hulle destyds in die strate van Pretoria met wit kinders gespeel het. Maar die geslag swart kinders van vandag het weinig kontak met witmense gehad en hulle as die onderdrukkers begin sien. Die opstand teen dié onderdrukking het in die tagtigerjare momentum begin kry.

'n Ander belangrike ding was die breuk in Afrikaner-geledere.

Die tragedie is dat wit Suid-Afrikers in onkunde gehou word oor die afgelope dekade. Die regering van vandag doen net weg met wat hulle self daargestel het. Die tragedie is dat hulle gevangenes is van wat hulself gedoen het.

Wat die NG Kerk betref: Hulle beskou die sinode van 1986 as die belangrikste wat hulle nog gehad het, hulle sê daar is 'n keuse teen apartheid gemaak. Maar Kerk en Samelewing was eintlik maar net 'n parallelle dokument vir die hervorming van die regering. Verder is dit belangrik dat die NG Kerk in Afrika en die NG Sendingkerk besluit het om een te word. Dit is die begin van 'n nuwe bedeling.

Rob Louw, oud-Springbok en WP rugbyspeler:

Wat die Suid-Afrikaanse politiek betref was die jongste skuiwe van FW de Klerk seker die belangrikste, naamlik die wegdoening van sekere reëls en regulasies en 'n begin om met die bastione van apartheid weg te doen.

Wat sport betref was daar Brian Mitchell se oorwinning en behoud van die wêreldtitel. Op rugby-gebied sal ek ons 1980-oorwinning oor die Britse Leeus uitsonder, nadat die Springbokke in 1974 teen die Leeus verloor het.

Frederik van Zyl Slabbert, direkteur van Idasa:

Twee dinge was belangrik. Eerstens die verskuiwing in Suid-Afrika van 'n gesegreerde staatskonsep na 'n geïntegreerde een, met die gevolglike wegdoening van die basiese doelstellings van afsonderlike ontwikkeling. Tweedens die reaksie van regs en die grootskaalse rebellie van die meerderheid wat ontstaan het in reaksie op die regeringsbeleid.

Aan die einde van ons dekade is daar die binnegaan van die bedingingspolitiek vir die beëindiging van oorheersing deur die blanke minderheid.

Grethe Fox, aktrise:

Vir my lê die belangrikste betekenis van die tagtigerjare in die skepping van hoop aan die einde van die dekade, 'n hoop wat ons blykbaar eers hier kwart voor middernag bereik het. Ook kenmerkend is die ontploffing van "people's power" wêreldwyd, die begeerte na demokrasie van Praag tot in Kaapstad. 'n Mens hou letterlik asem op aan die einde van die tagtigerjare.

In Suid-Afrika was daar die sameprekinge met die ANC wat in Dakar begin het. Destyds was dit skokkend, nou is dit mode. Ook was daar sigbaarheid van die nuwe Afrikaner-demokraat wat stem gekry het in 'n koerant soos die Vrye Weekblad en figure soos André Letoit en Ralph Rabie.

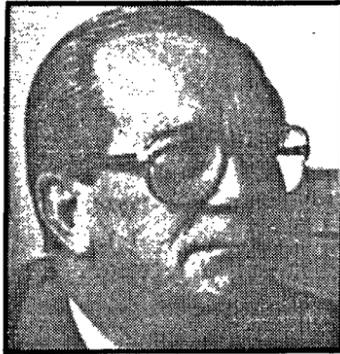
Belangrik was ook die onttrekking van die soldate uit Angola en die vrylating van die Rivonia-gevangenes. Verder was Vrye Weekblad se Coetzee-scoop vir my die joernalistieke hoogtepunt van die dekade.

Kerneels Breytenbach, resesent: Interessant in die tagtigerjare was hoe die kortverhaal opgekrom het en hoe mense soos André le Roux, Koos Prinsloo en Pieter van der Lugt aangesluit het by die "dirty realism", en verder hoe die Afrikaanse roman agteruitgegaan het.

Op die gebied van musiek was daar

natuurlik die nuwe Afrikaanse alternatiewe musiek, eintlik maar 'n manier waarop die jeug sy rebelsheid oordra. Tot dusver het Afrikaners dit maar altyd op 'n afstand gehou, maar het nou die verswelgende Calvinistiese etiek begin aftakel. Voëlvry het gewys hoe selfstandig dié mense kán dink.

Andries Treurnicht, leier van die Konserwatiewe Party:

Die jongste gebeure in Europa is besonder sinvol. Hier is nie net 'n verkrummeling van die kommunistiese dwangbasis nie, maar ook 'n herontwaking van volksgevoel en nasionalisme. Dit kan die Kommunisme nie hanteer nie. Daar is 'n "new ethnicity", 'n nuwe nasionalistiese bewussyn ter sprake. Dit dring teen die individualistiese denke van Europa in.

In Suid-Afrika was daar die magsoordrag van Vorster na Botha en die inwerkstelling van 'n nuwe grondwetlike bedeling wat gepaard gegaan het met 'n wegbeweeg van volksnasionalisme en die selfbeskikking van volke.

Daar is gekies vir 'n burgerstaat waarin almal, ongeag ras, geakkomodeer word. Hierdie filosofie is nie aanvaarbaar nie.

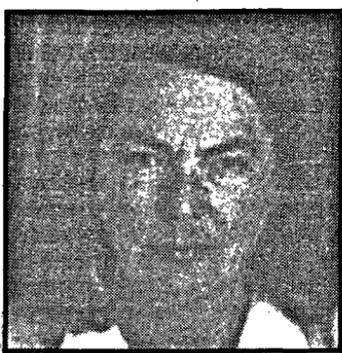
Trevor Manuel, sekretaris van die UDF:

Die tagtigerjare in Suid-Afrika was vir my die dekade waarin gewone mense begin het om 'n aktiewe rol in die beheer van hul eie lewens te speel. Dié verskynsel het tot die massabeweging bygedra.

Sleutelgebeure is die stigting van die UDF en Cosatu. Die UDF het

plaaslik mense op nasionale vlak byeengebring. Cosatu het sterk na vore getree in 'n tyd toe gemeenskap-organisasies ingeperk is.

Groot gebeure in 1989, soos die optog in Kaapstad en die Kongres vir 'n Demokratiese Toekoms verlede Saterdag, is alleen moontlik gemaak deur die stryd wat dié organisasies gevoer het. Die legitimeitsvlak van die ANC is ook verhoog tot 'n situasie waar die ANC vandag byna de facto gewettig is.

Dalene Matthee, skrywer:

Wat my die meeste bekommer is die toestand van die planeet, van die osoonlaag en die bos. Met Mossgas en al dié goed is dit net geld geld... en ons planeet gaan verlore. Ons planeet se voete gaan onder hom uit en hy val in sy moer in.

Ons mense het nog nie wakker geskrik nie. Teen die tyd dat hulle die politiek opgelos het, sal die wêreld al verlore wees. Dit is vanweë mense se onnosselheid. Ons moet wakker skrik.

Colin Bundy, dosent in Geskiedenis aan die Universiteit van Kaapstad: In die Suid-Afrikaanse tagtigerjare het dit duidelik geword dat die regeerders nie voort kan gaan en op die ou manier regeer nie. Die regerende politieke party kan nie meer sy waardes en visies afdruk in die klaskamer, op die fabrieksvloer of in die strate van die townships nie.

Met die massavergadering in Soweto 'n paar weke gelede het deurslaggewende gebeure 'n toppunt bereik. Dit is eers sedert 1978/9 dat die ANC weer 'n deelnemer in die Suid-Afrikaanse huishoudelike politiek geword het.

Die ANC het besoeke in Lusaka gekry, het 'n massagevolg by begravinge getrek en die Vryheidsmanifis is weer populêr.

Ook die regeerders in Oos-Europa het ontdek dat hulle nie meer op die ou manier kan regeer nie. Baie mense beweer sosialisme en kommunisme het tot 'n einde gekom. Maar ek dink dit is eerder Stalinisme wat tot 'n einde kom.

Die Ware African Jazz Pioneers

wil al hulle kliënte in kennis stel dat hulle hulself van enige besprekings wat deur Queeneth Maria Ndaba in die naam van die Jazz Pioneers gedoen is, distansieer.

Alle besprekings vir die groep kan by 648-6866 (kantoor-ure) of 984-7211 (na-ure) gedoen word.

Bloedige Suid-Afrikaanse dekade waarin

DIE dekade van tagtig begin teen die agtergrond van belangrike politieke gebeure. PW Botha het in September 1978 aan bewind gekom en is bekend as 'n knap administrateur. Sy bestuur van die maatskappy Suid-Afrika sou dien-ooreenkomstig wees.

Een van die eerste dinge wat hy gedoen het, was om die kabinetskomitees na vier te verminder. Van die vier sou die Nasionale Staatsveiligheidsraad - aanvaar op 16 Augustus 1979 - die ander komitees én selfs die kabinet oorskadu. Suid-Afrikaners sou moes "adapt or die".

Die beeld van PW Botha was een van 'n haastige hervormer. Hy wou ekonomie hervorm en in November 1979 het hy sy nuwe beleid aan die Engelse sakelui in Johannesburg uitgespel. Harry Oppenheimer se reaksie was: "I've got more hope for the future of South Africa than I've had for many, many years."

Biskop Desmond Tutu was egter skepties: "He's talking about applying an inhuman system more humanely."

Vanjaar word daar gepraat van FW de Klerk as 'n haastige hervormer en hy sê ons staan aan die begin van 'n nuwe era, maar biskop Tutu is weer eens skepties: "It is just a change of initials from PW to FW."

Belangrike veranderinge in die arbeidsveld het in 1979 op die Rieker- en Wiehahn-kommissie se verslae gevolg. Die Wiehahn-kommissie vra vir die amptelike erkenning van swart vakbonde en die Council of Unions of South Africa asook die Federation of South African Trade Unions, Cosatu se voorganger, in 1979 gevorm.

Soos in 1976, is swart skole in 1980 weer 'n kernpunt van protes teen apartheid. Rhodesië/Zimbabwe word onafhanklik nadat Mugabe se Zanu-PF die verkiesings met 'n wegholoorwinning beklink. In 1981 word Kubaanse ontroering uit Angola die eerste keer aan Namibiëse onafhanklikheid gekoppel. Sedert 1981 word vakbonde toegelaat om nie-rassig te organiseer en op te tree.

Teen 1978 was permitte nie meer nodig om gemengde sportklubs te stig nie. In die vroeë tagtigs, veral ná die omstrede rugbytoer na Nieu-Zeeland in 1981, word daar aan die een kant om 'n sportboikot gevra, en aan die ander kant word rebelletoere gereël... soos die besoekende krieketspanne van Sri Lanka, Brittanje en Wes-Indië.

In 1982 vra die Steyn-kommissie dat joernaliste verplig moet word om te registreer en die weg word geopen vir regeringskontrole oor die vloei van mus. Die Rabie-kommissie stel sterk veiligheidswetgewing voor en verwys na die "Totale Aanslag". Dié kommissie doen egter nie deeglik ondersoek na beweringe van poliëmiëshandeling en die sielkundige gevolge van alleenhouding nie. Dié kwessies is gelug na die dood van Steve Biko. Die SAW vernietig ANC-basisse in Maseru. Aanvalle word ook op Swapo-basisse in Angola gemaak, soos in 1980 en later in 1984.

Die Wet op Swart Plaaslike Owerhede van 1982 gee vir die eerste keer aan swart stedelike inwoners 'n mate van outonomie. Die Black

Protes teen apartheid het baie lewens geëls: 'n Begraafplaas in Port Elizabeth met casspirs in die agtergrond

Sash open kantore in onder meer Kaapstad en Johannesburg om swart gestimuleer wat as gevolg van instromingsbeheer en die tuislandwette opgebreek is, te help.

In Junie 1982 plaas 123 predikante van die NG Kerk 'n ope brief in die Kerkbode waarin hul

protesteer daarteen dat die NG Kerkowerhede weier om hul dokument van teëstand teen apartheid in die kerk, op die agenda van die algemene sinode te plaas. In Augustus verklaar die Wêreldbond van Gereformeerde Kerke apartheid as kettery. Dié mosie is deur dr Allan Boesak

en Oscar Mpetha die presidente. "Die tyd het gekom dat wilmense in die land moet besef dat hulle toekomst onwrikbaar met ons toekomst verbind is en dat hulle nooit vry sal wees voordat ons vry is nie," is Boesak se woorde. Teen 1984 het die UDF die ondersteuning van 600 organisasies en begin met die Miljoen Handekeninge-veldtog teen die driekamer-verkiesings. Binne 'n jaar sou 45 van die UDF se 80 leiers in die tronk sit.

Die "Totale Aanslag" is sedert die sewentigerjare as verskoning gebruik vir die militarisering van die land, maar teen 1984 is dit duidelik dat Suid-Afrika saam met die res van Afrika die totale aanslag van hongersnood, waterkort en bevolkingsgroeï deel.

Die leiers van Suider-Afrika begin van vrede en ekonomiese samewerking praat. In Februarie teken Suid-Afrika, Angola en Swapo die Lusaka-ooreenkoms. Op 16 Maart word die Nkomati-verdrag met Mosambiek gesluit. Einde 1985 was dit egter duidelik dat Suid-Afrika nie altyd die bepalinge van die verdrag nagekom het nie.

Verkiesings vir die Raad van Verteenwoordigers en die Raad van Afgevaardigdes word gehou. Slegs sowat twee derdes van Indiër- en bruin Suid-Afrikaners het geregistreer en tydens die verkiesing stem 20 persent van die Indiërs en 30 persent van die bruinmense. Die eksklusiewe wit Westminster-parlement kom tot 'n einde. Die driekamer-parlement word op 3 September ingestel. Op dieselfde dag word dit bekend dat nege mense in onrus om en in Sharpeville dood is. Duisende skoliere bly van die skool af en werkers staak uit protes teen die nuwe grondwet.

Dieselfde jaar word die National Union of Mineworkers (NUM), Cosatu se grootste affiliaat, gestig.

1985 is die jaar waarin die Johannesburgse Rand Daily Mail tot sy einde kom. Die Wet op die Verbod op Gemengde Huwelike, artikel 16 van die Ontwagwet, asook die Wet op die Verbod op Politieke Inmenging (wat rasgemengde politieke partye verbied) word opgehef. Botha sê egter dat die Wet op Groepsgebiede sal bly. Eie en algemene sake word op die oorblivende twee pilare, die Groepsgebiedewet en die Bevolkingsregistrasiewet, gegrond.

Botha belowe 'n wyer politieke rol vir swartmense, maar politieke onrus en geweld neem toe. Lewensverliese neem skrikwekkende afmetings aan. Daarheers ook arbeidsonrus en skoolboikotte neem toe. Sen Edward Kennedy besoek Suid-Afrika. Die ekonomie bereik 'n laagtepunt en op 20 Julie kondig PW Botha die noodtoestand in 36 landdrosdistrikte aan - die eerste noodtoestand sedert die Sharpeville-krisis van 1960.

Botha se Rubicon-toespraak aan die einde van 1985 bevat niks van die grondige hervormingsvoorstelle wat Pik Botha aan die wêreld belowe het nie. Botha dreig die wêreld met

voorgelê. Boesak word tot president van dié Bond gekies.

In Mei 1983 ontplof die Pretoria-bom. In reaksie hierop, soos in Januarie 1981, doen die SAW aanvalle op ANC-basisse in die buurstate. Suid-Afrika word toenemend van die destabilisering van sy buurstate beskuldig.

In dieselfde jaar besluit die Arbeidersparty om aan die driekamer-parlement deel te neem. Regse NP-lede word uit die party geskop en hulle vorm die Konserwatiewe Party, onder leiding van dr Andries Treurnicht. Die Wet op Groepsgebiede, die Wet op die Verbod op Gemengde Huwelike en die Bevolkingsregistrasiewet kom toenemend onder skoot met die referendum van 1983 en Botha se aankondiging dat apartheid "dood" is. Tydens die referendum stem wit Suid-Afrikaners "ja" vir die nuwe driekamer-grondwet.

Die National Forum word deur Afrikaniste by Hammanskraal gestig, onder die inisiatief van Saths Cooper en Neville Alexander.

Uit protes teen die voorgenoemde driekamer-parlement en die Koomhof-wette word die UDF tydens 'n vergadering buite Kaapstad gestig. Dr Allan Boesak word die beskermer van dié organisasie, en Archie Gumede, Albertina Sisulu

Van PW na FW: Botha gee De Klerk 'n handdruk by die Kaapse NP-kongres vanjaar

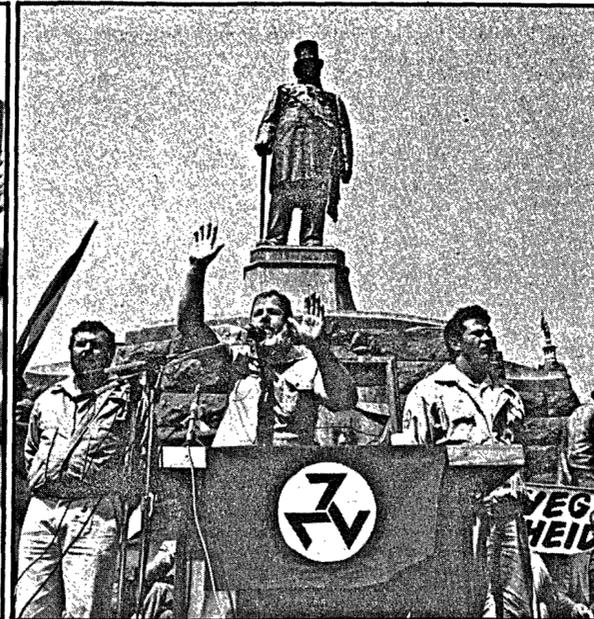

Die ANC groei in staatuur: Oliver Tambo, leier van die ANC, en dr Beyer Naudé tydens 'n konferensie in Harare

meer as net die voorletters verander het

'n Lid van die South African Youth Congress stel sy saak

Eugene Terreblanche se verlore visie: Die AWC verkondig die boerestaat op Kerkplein, Pretoria

"don't push us too far", en hy baan die weg vir toenemende internasionale sanksies. Hiema daal die rand van 52 tot 33 Amerikaanse sent.

Cosatu word in Durban gestig. "As die regering nie die paswette binne ses maande afskaf nie, sal ons ons pasboeke verbrand," sê Elijah Barayi by die stigtingsvergadering nadat hy as president van Cosatu verkies is.

In die townships word straatkomitees gestig. Die Kaïros-dokument word opgestel. In Namibia vorm die veelparty-konferensie 'n oorgangregering.

Instromingsbeheer word in 1986 afgeskaf. Fredrik van Zyl Slabbert bedank as leier van die PFP en verlaat die Parlement. Hy stig Idasa. 'n Pro-Inkatha-vakbond, Uwuso, word gestig en die KwaNatal Indaba begin. Die NG Kerk verklaar apartheid as Bybels ongrondig.

Die Eminent Persons Group, wat tydens die Statebondskongres van Oktober 1985 gestig en gevra is om na 'n oplossing vir Suid-Afrika te soek, besoek die land. Indien die groep nie binne ses maande iets kon uitrig nie, sou die Statebond sanksies teen Suid-Afrika instel. Dié ultimatum is later verleng en die groep het met 'n voorstel gekom wat sou behels dat Mandela deur die regering vrygelaat word en die ANC vir onderhandelinge terugkeer. As gevolg van regse protes kry die Suid-Afrikaanse regering koue voete, en voer aanvalle uit in Zimbabwe, Zambië en Botswana. Die Eminent Persons Group se onderhandelinge misluk. President Samora Machel sterf in 'n vliegtuigongeluk.

In Junie kondig Botha 'n nasionale noodtoestand aan. Die nuwe noodtoestand sluit in-grypende beperkings op die pers in, en duisende

mense word in hegtenis geneem. Inligting oor onrus word deur die nuutgevormde Buro van Inligting verskaf.

In 1987 word 'n landswye driekamer-verkiesing te midde van 'n noodtoestand gehou en PW Botha en Allan Hendrickse bots. Die NP behaal 'n groot oorwinning en die Konserwatiewe Party word die amptelike opposisie.

Die ANC vier sy 75e verjaardag en dui aan dat hulle sal voortgaan met die gewapende stryd. Samesprekings tussen 'n groep Afrikaners en lede van die ANC vind in Dakar plaas. 'n Gevangenisuitruiling met Angola, Frankryk en Nederland word gereël. Govan Mbeki word in November vrygelaat, maar 'n paar weke later word beperkings op hom geplaas.

Barclays is die eerste Britse maatskappy om uit Suid-Afrika te onttrek. Ford, Standard Chartered en Citibank volg hul voorbeeld. Die SAW doen 'n tweede aanval in Zambië, en Israel verbied nuwe militêre kontrakte met Suid-Afrika. Swart skoliere keer terug na hul skole en die Arbeidersparty staak deelname aan die kabinet.

Aan die begin van 1988 sterf meer as 400 mense in faksiegevegte en konflik tussen die UDF en Inkatha rondom Pietermaritzburg. Die regering beplan maatreëls om universiteite, vakbonde en anti-apartheidsorganisasies in toom te hou. Sewentien politieke organisasies word ingeperk en Suid-Afrikaanse kerke kom toenemend in konflik met die regering. 'n Staatsgreep vind plaas in die Transkei en die SAW gryp in om die regering van Bophuthatswana te red. Die vredesamesprekinge rondom Namibia en Angola begin.

Die Demokratiese Party se driemanskap wil binne- en buiteparlementêr bymekaar bring

geheime wapenuitruiling waarby Noord-Ierse groepe betrokke is.

Teen Junie kondig PW Botha 'n landswye verkiesing aan en hy weier later daardie maand om sy afkeidsete by te woon. Die Federale Kongres van die NP kondig sy vyfjaarplan aan en FW de Klerk besoek Margaret Thatcher. In Augustus kondig PW Botha sy bedanking oor die televisie aan. In die veldtog van lydelike verset bereik die buite-parlementêre opposisie simboliese welslae in 'n veldtog om segregasie in hospitale te beveg. Die ANC kom toenemend onder druk om te onderhandel.

Op 6 September vind die landswye verkiesing plaas. Die Huis van Verteenwoordigers en die Huis van Afgevaardigdes lok klein stempercentasies. Die Demokratiese Party vaar verbasend goed en FW verwyrs na die NP en DP se gesamentlike steun as 'n stem vir hervorming.

In Oktober word die Rivonia-langtermyngevangenes vrygelaat en FW de Klerk bel vir Margaret Thatcher om haar, op die voorraad van die Statebondskonferensie, daarvan in kennis te stel. 'n Verwelkingsbyeenkoms vir die Rivonia Sewe in Johannesburg word in sommige kringe as 'n facto wettiging van die ANC beskou. Biskop Tutu en die Statebond vra vir volgehoue sanksies.

In September kondig De Klerk aan dat die strande opgestel gaan word. In September breek Vrye Weekblad die verhaal van SAP-moordbendes. In Desember weier De Klerk, te midde van hevige kritiek, om 'n regs-kommissie aan te stel om die moordbendes te ondersoek. 'n Reuse-konferensie vir 'n demokratiese toekomst word deur die breë demokratiese beweging aangebied. Dit word ook deur swart bewysingsgroepe, wat tien jaar gelede so sterk na vore getree het, bygevoeg. Walter Sisulu verwerp die regering se groep-idee.

Op 13 Desember drink FW de Klerk tee saam met Nelson Mandela in Tuynhuis. Verdere gesprekke word beplan. Die KP beskryf dit as "onderhandelinge met 'n verbode terroriste-organisasie".

Aan die einde van die tagtigerjare in Suid-Afrika word daar aktief gewerk aan 'n verenigde front teen die beleid van die regering en vir die daartel van 'n nie-rassige, verenigde Suid-Afrika. Die wit regse reaksie word dopgehou, en die groot vraag vir baie is: "Is it just a change of initials from PW to FW?"

Foto's: Afrapix

Die Rivonia Sewe word verwelkom in Soweto

Die dekade van Thatcher, Reagan, Gorbatsjof en Aids..

Margaret Thatcher het onlangs aan bewind gekom. Die Amerikaanse presidentsverkiezing lê voor en êrens in die Verenigde State van Amerika word 'n plakkaat opgehou wat lees "Reagan for the Eighties". Duisende Amerikaners stuur kerskaarte aan die 52 Amerikaanse gyselaars wat steeds in die Iranese ambassade aangehou word. Dit is die einde van 1979. Die tagtigerjare breek aan.

Margaret Thatcher, steeds in beheer

Gorbatsjof en Reagan onderteken die '87-missielverdrag. "A landmark in post-war history," sê Reagan

1980

In Pole tree Solidariteit sterk na vore en Lech Walesa se woorde aan die Poolse Kommunistiese regering is: "Ons vra 'n ordentlike lewe," en tydens 'n protesvergadering aan werkers: "Moenie ingee nie. As julle eers ingege het, sal julle vir 'n lang tyd nie kan terugkeer nie. Ons kan inderdaad nie ingee nie, want diegene wat ons opvolg sal sê, 'hulle was só naby, en tog het hulle gefaal.' Dán sal die geskiedenis ons nie vergewe nie." Oos-Blok-regerings tree sterk op teen "anti-sosialistiese elemente". Solidariteit weer om in sy grondwet 'n "leidende rol" aan die Poolse Kommunistiese Party toe te skryf. Leonid Brezhnev besoek Pole.

Die Noord-Ierse hongerstakingers beëindig hul eetstaking oor gevangenisstatus. Die onrus in Noord-Ierland duur voort. Die Wes-Europese wylsystate se ekonomiese basiese kom in gedrang.

Dit is die einde van die Carter- en Begin-ëra. Tydens die presidentsverkiezing in die VSA sê onafhanklike kandidaat John Anderson: "Reagan is the unknown evil, and Carter the known evil." Reagan word as president verkies. 'n Poging van die VSA om die Amerikaanse gyselaars in Iran te bevry, misluk. Die VSA ondervind ekonomiese probleme en Reagan beklemtoon "supply-side economics".

Genl Mohammed Zia van Pakistan tree op as tussenganger tussen Iran en Irak. Ook met die Iran/Irak-

konflik staan die VSA hulpeloos en toekyk, soos met die val van die Sjah en die Sowjet-inval in Afghanistan. Ajatolla Khomeini beskryf die VSA as "die groot Satan".

1981

Die pendeltuig Columbia styg op en die ruimtevaarder Robert Crispin sê "ain't no way you can describe it". Die 52 Amerikaanse gyselaars in Iran word vrygelaat. "We have rubbed America's nose in the dirt," sê 'n Iranese regeringsampenaar. 'n Sluipmoordaanval op Reagan misluk. "On March 30 I made my love known to her in my own unique way," sê Reagan se aanvalter Jodie Foster, wat 'n hoofrol in die rolprent Taxi speel. Die VSA dink aan maniere om Libië op sy plekke te sitas gevolg van sy steun aan internasionale terrorisme. Dit word genêm dat daar Libiese moordbendes uitgestuur is met die doel om Reagan te vermoor.

'n Sluipmoordaanval op Pous Johannes Paulus II misluk. Dié op pres Anwar Sadat van Egipte slaag.

Sosialistiese leier Francois Mitterand word tot president van Frankryk verkies. Britse stede ondervind die

ergste onluste in dekades en meer as twee miljoen Europeërs protesteer in Wes-Europa teen kembewapening. In Pole trek genl Jaruzelski die strop nouer en krygswet word afgekondig. Israel beset die Golan-hoogtes en die Peruviaanse Javier Perez de Cuellar word deur die VV-veiligheidsraad tot sekretaris-generaal verkies.

Prins Charles en Diana Spencer trou in Londen. "Life for me began at 70," sê Barbara Woodhouse. "You are the pits of the world! Vultures! Trash!" sê John McEnroe by Wimbledon aan skeidsregters, bewonderaars en joernaliste. Die gewilde kubus word deur Emô Rubik ontwerp. Katharine Hepburn en Henry Fonda, "Spunky Kate and Honest Hank", verskyn saam in On Golden Pond. In 1981 sterf Israel se Moshe Dayan op 66, Bob Marley op 36 en Natalie Wood verdrink geheimsinnig op 43.

1982

Die rekenaarrevolusie tref die VSA en vervang die liefde vir die motor en die TV-stel. Video-speletjies val op. Israel doen 'n aanval op Beiroet en 'n eerste Minister Menachem Begin sê voor die Israelse inname van Beiroet: "We shall not allow the spillers of Jewish blood to escape justice." Argentinië beset die Falklande en Brittanje tree op. 'n Groot anti-kembewapening optog word in New York gehou: "Don't blow it - good planets are hard to find," lees een plakkaat. 'n

Viëtnam-gedenkteken word vir die 57 939 Amerikaanse soldate wat gesterf het of vermis word, opgerig. Die Solidariteitstaking in November misluk en 'n Poolse joernalis sê: "We should close this chapter. This is a game we cannot win." Lech Walesa word ná elf maande in aanhouding vrygelaat. Hy word in Rome deur die Pous ontvang. Leonid Brezhnev sterf en word deur Yuri Andropov opgevolg.

Henry Fonda sterf. Grace Kelly sterf tragies in 'n motorongeluk. Cats is 'n Broadway-treffer en Steven Spielberg stel die wêreld bekend aan ET: "I wanted a creature that only a mother could love." Diana kry haar eerste baba en prins Andrew kuier saam met Koo Stark.

Europa en Noord-Amerika neem kennis van die gevaar van suurreën - dié ekologiese kwelpunt van die tagtigerjare.

1983

Die VSA stuur 6 000 troepe na Grenada en die wêreld protesteer. 'n Hondersd VSA-vlootstede sterf in 'n Beiroet-bomontploffing toe 'n vragmotor vol dinamiet hul hoofkwartier by die lughawe binnejaag. Thatcher sê tydens die Britse verkiezing: "The only secret is that I love this job. There's never been one moment when I thought, 'Oh, my goodness, I wish I wasn't here.'" Wes-Duitse kanselier Helmut Kohl wen sy verkiezing. Koningin Elizabeth besoek die VSA. Yasser Arafat se PLO is verdeeld. Die Filippynse opposisie-leier, Benigno Aquino, word vermoor. Sally Ride, die eerste Amerikaanse vrou in die buitenste ruimte, sê: "It's too bad that society isn't to the point yet where the country could just send up a woman astronaut and nobody would think twice about it."

Martina Navratilova wen haar vierde Wimbledon-titel. Michael Jackson se plaat Thriller het teen dié tyd sowat 20 miljoen kopieë verkoop, en die video word teen 1,1 miljoen dollar vervaardig. Die video The Day After skok kykers oor die gevolg van 'n kernoorlog. Die Genève-samesprekinge oor kembewapeninge minnering ploeter voort na twee jaar en daar word gewonder oor George Orwell se 1984-voorspellings. Lech Walesa wen die Nobelprys vir Vrede en William Golding (Lord of the Flies) die literêre prys.

1984

Ronald Reagan word as president van die VSA herkies. In 'n Internasionale Menseregterdag-toespraak sê Reagan: "The US has said on many occasions that we view racism with repugnance... (we have) grief over the human and spiritual cost of apartheid in South Africa." In die Sowjet-

Unie sterf die muwe leier, Yuri Andropov.

Indira Gandhi word deur haar Sikh-wagte vermoor. "I am not interested in a long life. I am not afraid of these things. I don't mind if my life goes in the service of this nation," sê sy die nag vóór haar dood. In Brighton ontlopf 'n bom in die hotel waar Thatcher sou tuisgaan, gepland deur Jerse guerrillas. Gorbatsjof besoek Londen. Londen en Beijing kom ooreen om Hongkong in 1997 aan China te oorbiedig. Arafat slaag nie daarin om die PLO-faksies te versoen nie. Panama kry sy eerste burgerlike regering in

Foto: AP

...en 'n nuwe demokrasie in Oos-Europa

16 jaar. Tydens die Olimpiese Spele vind die Zola Budd/Mary Decker-voorval plaas. Met die hongersnood in Ethiopië staar 6 miljoen mense die dood in die gesig. In die VSA word William Schroeder die tweede persoon om 'n permanente kunsmatige hart te ontvang. Baby Fae, wat 'n bobbejaanhart ontvang het, sterf. Richard Burton en Marvin Gaye sterf. Die film A Passage to India is die terugkeer van Britse filmregisseur David Lean ná 14 jaar se afwesigheid. Cotton Club word ook uitgereik.

1985

Terroriste kaap TWA vlug 847 asook die skip Achille Lauro. Altesame 20 000 mense sterf in 'n aardbewing in Mexiko, en 25 000 mense sterf in Colombië in 'n moddergletser toe die vulkaan Nevado de Reviz uitbars. 'n Vliegtuig van Jordanië word deur Shiïte gekaap en 'n Boeing stort in Dallas neer.

Die VV vier sy 40e bestaansjaar. Die vredesinisiatiewe in die Midde-Ooste kry momentum. China beoog om te hervorm en Gorbatsjof besoek Mitterand. "I think it's a mandate for change, for clean-up, for efficiency," sê Rajiv Gandhi nadat hy 'n landswyse verkiezing in Indië gewen het.

Groot onrus heers in Suid-Afrika en Botha sê: "Ek gaan die orde handhaaf en niemand gaan my keer nie." 'n Biskop Tutu wen die Nobelprys vir Vrede. Daar is steeds hongersnood in Ethiopië en konflik met Soedan. Popsanger Bob Geldof organiseer die Live Aid-konserte met sterre soos Jagger, Dylan, The Who, Elton John, Turner en Bowie. Ook die Farm Aid-rokkonsert en die Sun City anti-apartheidsalbum toon 'n nuwe sosiale bewussyn in rockmusiek.

Rock Hudson sterf op 59 aan Aids. Reagan herstel goed na sy kankeroperasie. "Gimme a pen. I feel fit as a fiddle," is sy woorde. Die Franse aktrise Simone Signoret sterf op 64 en Orson Welles op 70. Fidel Castro verkondig vryheidsteologie in Fidel and Religion: Conversations with Friar Betto, 'n blitsverkoop in Kuba waarin Castro sy godsdienstige oortuigings uitspel. The Name of the Rose van Umberto Eco word verfilm. Halley se komeet steek die aarde verby.

1986

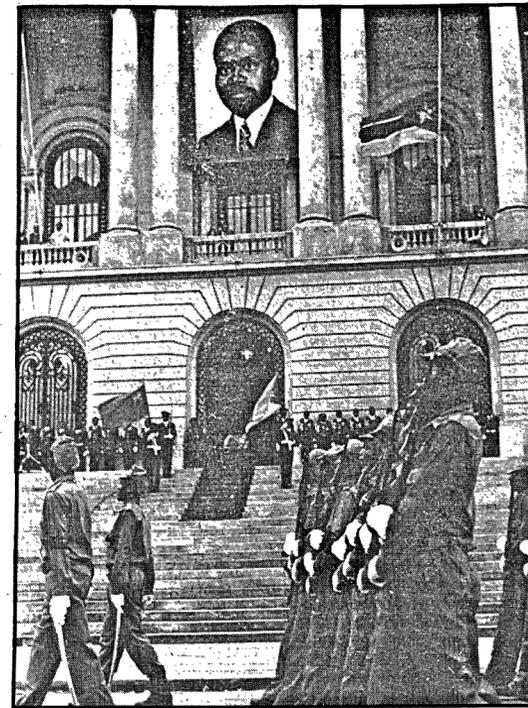
Die 200e bestaansjaar van die Statue of Liberty word gevier en die wêreld neem kennis van Aids. Op 28 Januarie ontlopf die pendeltuig Challenger 73 sekondes ná lansering. Die sewe vlieëniers sterf. Gorbatsjof en Reagan ontmoet en Reagan sê die Star Wars-program moet bly. Konflik tussen die VSA en Libië neem toe en die VSA bombardeer teikens in rondom Tripoli. "We are capable of striking and exhausting America... we must be prepared to die," sê Muammar Gaddafi. Reagan word boonop in die Iran/Contra-skandaal gewikkel. Gorbatsjof besoek Indië. Die Sowjet-kemramp vind by die Chernobyl-kragstasie plaas. Pous Johannes Paulus II besoek Moeder Teresa se kliniek in Calcutta. Corazon Aquino word as president van die Filippyne

met 'n ligte vliegtuig op die Rooi Plein in Moskou. Sterftes in 1987 sluit in Fred Astaire, 88, Liberace, 67, en Rudolf Hess, 93.

1988

Tydens die 1988 Olimpiese Spele wen Ben Johnson die 100 meter, maar word daarna geskors weens die gebruik van steroïede. In Pole staak skeepswerkers en Armeniërs eis selfbeskikking. Reagan besoek Moskou en sê "there is a good chemistry between us" (tussen hom en Gorbatsjof). In die VSA-presidentsverkiezing kom George Bush, Michael Dukakis en Jesse Jackson teen mekaar te staan. Jackson sê: "I may not get there, but my children will." Na nege jaar van oorlog ontrek Russiese troepe uit Afghanistan. Die Iran/Irak-oorlog eindig na agt jaar, maar daar is onrus aan die Wes-oewere Gaza-strook. Na 13 jaar gee die VSA toe en verklaar hom bereid om met die PLO te praat. Steun groei vir die Palestynse staat wat deur die PLO se parlement-in-ballingskap aangekondig word. Meer as 40 state erken dié staat, wat geen vaste grense het nie, maar Westerse state bly skepties. Discovery is die eerste pendeltuig wat gelanseer word sedert die Challenger-tragedie. Die Amerikaanse TV-evangelis Jimmy Swaggart bely op

in en duisende sterf grusaam. Die Kommunistiese Party in Pole vra Solidariteit om 'n kabinet saam te stel - die eerste nie-Kommunistiese regering in die Oos-Blok, vyftig jaar nadat die Nazi's Pole binnegeval het. Ook in Oos-Duitsland en Tsjeggo-Slowakye gee die regerende Kommunistiese Party amptelik bekeer oor. Duisende Oos-Duitsers het na Wes-Duitsland gevlug en ná die historiese val van die Muur word van 'n here-nigde Duitsland gepraat. Reagan beëindig sy rol as VSA-president na agt jaar op kantoor. Bush lê klem op die ekologie en Japan bloos. Die Convention on International Trade in Endangered Species plaas die olifant op hul gevaarlys. 'n Internasionale verbod op ivoryhandel word ingestel. Kenia se regering verbrand 12 ton ivory. Japan ween oor die dood van Hirohito. Die Ajatolla Khomeini spreek die doodsvonniss oor Salman Rushdie uit. Die Ajatolla sê Rushdie beledig Islam, die Profeet en die heilige Koran. Sy boek word in Indië, Pakistan, Egipte, Saudi Arabië en Suid-Afrika verbied. Gevegte tussen rebelle en regeringsmagte duur voort in Afghanistan en in die Filippyne. In die Wes-Duitse verkiezings wen die Groenparty en die Sosiale Demokrate steun. Thatcher is reeds tien jaar in die tuig en beplan om aan te bly, te midde van kritiek. Navo vier sy 40e bestaansjaar.

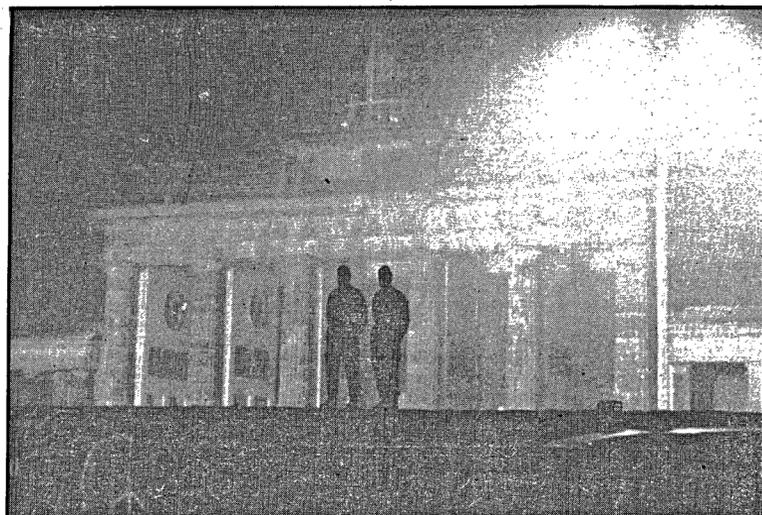
Oktober 1986: die begrafnis van Samora Machel

Foto: Afp/afp

April 1989: 'n Swapo-guerilla, doodgeskiet en vasgemaak aan 'n Koevoet-casspir

Foto: Afp/afp

Twee Oos-Duitse soldate patroleer die Berlyne Muur voor die Brandenburghek, kort voor die val van die muur

Soldartelt in Pole

televisie en The Last Temptation of Jesus Christ word uitgereik. John Houseman - die beste professor - sterf, asook Alan Paton en Muhammad Zia ul-Hag. Benazir Bhutto word Pakistan se eerste vroulike president.

Veertig jaar van die Volksrepubliek van China word met krygswet gevier. 'n Aardbewing ruk die noorde van Californië. Twee 17-jariges, Michael Chang en Arantxa Sánchez, wen die Franse Ope.

1989

Dit is die jaar van protes vir ekonomiese en demokratiese hervorming in China, Oos-Europa én Suid-Afrika. Die Berlyne Muur val en Oos-Duitsers stroom na Wes-Duitsland. In Colombië staan die regering aan die voortop van die geveg teen dwelminhandel. In Suider-Afrika word die vredesplan vir Namibia, VV-resolusie 435, eendelik in werking gestel. Tydens die protes in China beset duisende studente die Tiananmenplein. Die weermag gryp op 3 Junie

Studente verlaat die Tiananmen-plein in Peking, China

Foto: AP

Van Kersfees tot by Daisy de Melcker

ANTJIE KROG skryf oor die jongste kinder- en jeugboeke

IN 'n kerssak hoort altyd 'n boek - al is dit net om Vader Krismis se beeld te cover as nie net 'n uitdeler van popstront (my oupa se woord vir speelgoed wat minder as 2 pond gekos het) nie, maar iemand wat deur die jaar sorgsaam 'n boek uitsoek vir elke kind. In groot kettingwinkels kry 'n mens die Annuals te koop, maar ek voel Kerstyd is 'n tyd vir bederfboeke, mooi boeke met prente. Ges ook vir volwassenes 'n streekboek soos "Die vergete grootpad" (Smuts, Alberts) of die wonderskone hipnotiese boek van Gwen Fagan "Roses at the Cape of Good Hope"; of duimgroote boekies van Beatrix Potter en Rupert the Bear, of ou tweedehandse linneomslagboeke fyn met goud versier en ander dowwe lynprente en krullerige raampies en hoofletters: Christina Rossetti, Shakespeare, Shelley, Keats. Hulle maak nie meer boeke soos in daardie dae nie, daarom is elke boek wat jy present gee wat van besondere kwaliteit is, 'n boek wat nooit weer herhaal sal word nie. Die klassieke verhale word weer gepubliseer, maar die papier, die omslag, die illustrasies, die bindwerk is nooit herhaalbaar nie.

'n Betowerende kersherinnering uit die Engelse platteland word 'n eeu daarna herroep deur Susan Hill in 'n kinder/grootmensboekie "Lanterns Across the Snow". (Penguin Books, R24,99). Al die vreemde afsaksels waarmee ons ons Kersfeeste vier, verskyn in hierdie werke binne magiese verband. Die veranderde lig Kersoggend as gevolg van die sneeu, die "holly" en die "ivy", "mincepies", "cinnamon toast and raisin cake", die dans op skaatse tydens St Stephen's-party. Saam met haar pa beleef die predikantsdogter ook die ellende en armoede wat aan die rand van haar Kersfees bestaan. Fyn dramatiese houtgravures versier die boekie.

"Prince Cinders" is 'n omgedopte verhaal: die maer puisierige prins bly tuis, terwyl sy drie harige macho-broers uitgang by die Royal Rave-Up in die paleis se disko's. Die Feetje wat verskyn se spreuke is ewe byderwets: "Ziz Ziz Boom, Tic Tac Ta,

Prins Puisse se macho-broers

This empty can shall be a car." Babette Cole teken op die laaste bladsy die drie broers in wit engelrokkies waaruit woeste borshare peul en koolblaarvlerkies besig om met mop en besem die paleis se huiswerk te doen. Prins Puisse lê knus op 'n bank, terwyl Prinses Mooigeld hom druiwe voer. Die verhaal is nie werklik uit sy stereotipes gedop nie.

Omdat boeke dikwels vertaal word, wonder ek wat 'n vertaler met die titel "Prince Cinders" sal doen? Die verband met Aspoester moet behou word soos Cinders met Cinderella. Ineens kan 'n mens jouself afvra: wie de hel en hoe is die woord Aspoestertjie ooit aanmekeer gesit? (Collins Picture Lions, R10,99).

'n Grusame verhaal word as "Die Grootste Pizza" aangebied (Arthur/Kruger-Burger, Daan Retief R13,95). Elke Saterdag bak mev Bakkes 'n pizza. Op die eerste bladsy staan sy en roer terwyl haar man, kind, hond en kat met Al Debbo-oë in die bak staar. Op die volgende bladsy vreet meneer Bakkes die hele pizza alleen op - sy groeteske hande en massiewe broek soos 'n olifant se gatvel, is alles in detail te sien.

Maar mevrou Bakkes is 'n vrou wat groot dink. Met 'n afleeringswa vol kruidenters gaan bak sy 'n pizza by Yskor, voor privatisering natuurlik. Op die laaste bladsy staan mevrou Bakkes kaalvoet en viets op die mozzarella besig om die helse pizza met 'n handsaag te sny. Aan haar voortrefflike gesiggie lei 'n mens af sy reken daar is uiteindelik genoeg vir almal, maar aan die verbete manier waarop die dikkedens van 'n meneer

Bakkes vir hom 'n skyf nadertrek soos een wat 'n skaap vang, wonder 'n mens.

Nog meer: is dit soos vrate se behoeftes hanteer moet word. Miskien lees ek die verhaal verkeerd: dalk 'n gewone groen sabotasieplant

Lees dié vakansie 'n boek

KOOS PRINSLOO

EK het 'n vriend Louis in die Kaap wat toe hy nog in die Transvaal gebly het my en Andrea mal gemaak het met ellelange aanhalings uit Douglas Adams se Hitch Hiker-trilogie. Op hoërskool het ek my laaste wetenskapfiksie gelees (dit was nog oom Jan Rabie se "Swart ster oor die Karoo") en Louis weet dit. Sy manier om my te treiter, natuurlik. Hy het die stukke uit sy kop opgesê, en, het hy belowe, dis nie dat hy die aanhalings uit sy kop geleer het nie, dis net dat wanneer hy Adams lees hy dit outomaties onthou. Fotografieste geheue en so...

Nouja, Douglas Adams het 'n vierde boek uit, betyds vir daardie strand-sak. Dit heet "The Long Dark Tea-Time of the Soul" (Pan, R18,99), en, sê klein Hendrik wat deelyds by Exclusives in Hillbrow werk, dit verkoop soos krismiskoek. Louis weet wat hy in sy Kaapse kerskous gaan kry.

So gepraat van oom Jan. Pas het by Human & Rousseau verskyn "Buidel" (R22,99), "iets soos 'n literêre kangaroo met 'n warm buidel waaruit twee dosyn springbokkies loer" om oom Jan se woorde te gebruik. Dit bestaan uit koerantartikels, praatjies, indrukke (genoeg omstrede onderwerpe om families om die kerstafel te laat skeur) waarin daardie warm en menslike mens, Jan Rabie, lekker en baie praat. 'n Ernstige en vrolike boek met 'n vrolike omslagskildery deur sy skildervrou, Marjorie Wallace.

Nóg 'n boekie wat 'n koue kersete blitsvinnig in 'n warm gesprek kan omskep, is die swart, groen en geel verslag oor 'n besoek aan Windhoek, Harare en Lusaka wat Chris Louw saamgestel het: "Op reis na die ANC/Journey to the ANC". Jy kan teen R12 dié rapport deur "doodgewone Suid-Afrikaners" vir jou doodgewone familie bestel by Anker Trust, Buitekantstraat 162, Tuine, Kaapstad 8001, en hulle help bevry van die mites dat die ANC diuwiels is wat in neste skuil.

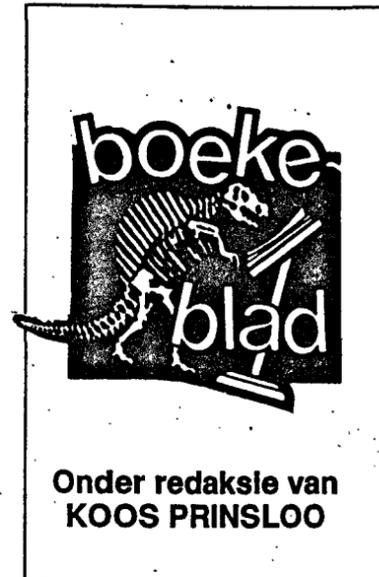
Ennog nader tuis, 'n testament van verdrukking, omdat sy in hierdie land "swart" is en 'n vrou: In Emma Mashinini se aangrypende outobiografie, "Strikes Have Followed Me All My Life" (The Women's Press, R27,95) vertel sy onder meer hoe sy in eensame aanhouding haar kind se naam vergeet het en van die daaglikse ontmensliking wat sleurwerk (naas 'n voldagwerk in die stad) soos kosmaak, klerewas (daaglik, want die familie se klere is te min en kan nie een maal

of 'n kinderweergawe van Daisy de Melcker.

'n Swakte het ek vir prenteboeke waarin oorgawe aan detail kwistig seëvier. Boeke waarin die verhaal 'n floue verskoning is vir die pragtige prente.

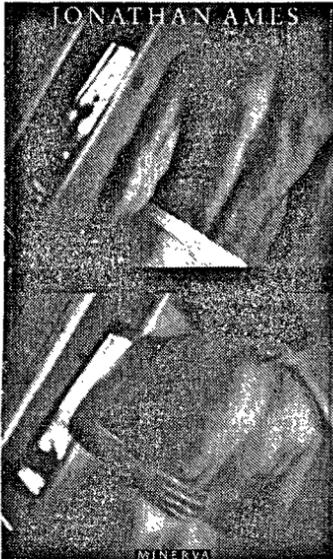
So 'n boek is "Pofbroek se Mane-wales". Net die illustreerder se naam verskyn op die buiteblad (vertaal by Daan Retief R16,95), naamlik Sue Scullard. Pofbroek is 'n kardoebroek wat afwaai van 'n wasgoedlyn en fladder oor kastele, dorpiers, markte, parades, gevegte en hawens. Die tydperk is 1500 rond, die land Meditereens met rooi teëldakke, blou en wit steenwerk, mosaiek, ryk versierde soldate, vlae en skepe - 'n pragtige boek!

"Die Tonnel" (Human en Rousseau, Anthony Browne, R21,99) is nie heeltemal so uitspattig soos die vorige nie en die verhaallyn is sensitief: 'n broer en suster wat nie van mekaar hou nie, kruip deur 'n tonnel. Die suster kry haar broer, versteen tot 'n standbeeld, in 'n grieselrige woud waar stamme

Onder redaksie van
KOOS PRINSLOO

lyk na wolwe, gesigte en varke. Sy hou hom vas en haar tranes smelt hom terug tot lewe - word hy Hans en sy Rosa.

in week gewas word nie) en huisskoonmaak meebring.

Nie dat mans (juis!) nie ook verdruk is nie. Min boeke het my nog so bygebly as die gevierde Amerikaanse fiksieskrywer Joyce Carol Oates (van die feministe haat haar waarskynlik) se reeks essays "On Boxing" (Pan, R22,95). Sedert haar kinderdae, toe sy saam met haar pa na boksegevegte gaan kyk het, is sy behep met dié sport. Sy toon die verbande tussen bokse en onder meer 'n doodsdrang, rassisme en impotensie aan. Vergun my 'n aanhaling:

"Though many men are loudly contemptuous of weakness, a woman is struck by the admiration, amounting at times to awe, they will express for a man who has exhibited superior courage while losing his fight. And they will express tenderness for injured boxers, even if it is only by way of commentary on photographs.

"Yet to suggest that men might love and respect one another directly, without the violent ritual of combat, is to misread man's greatest passion-for war, not peace. Love, if there is to be love, comes second."

Verpligte vakansieleesstof vir sportredakteurs, -liefhebbers en ander mense waar julle in dié dae dalk op die paviljoene of langs die viswaters uitspan.

Met die verskyning van Bret Easton "Brat Pack" Ellis se roman "Less Than Zero", oor die onthefnde jeug van die Amerikaanse Weskus, was die boekwêreld in rep en roer oor die piepjong skrywer se waagmoed. In Suid-Afrika is die boekie natuurlik verbied, hoewel die moralistiese, homofobiese en anti-drug filmweergawe met gemak die sensors se knip-

pende sker vrygespring het. Sy tweede mindere boek, "The Rules of Attraction", is plaaslik beskikbaar.

Maar Amerika het ook 'n Ooskus en op die Ooskus sit New York en in New York sit 'n bloedjong skrywer Jonathan Ames (25) wie se debuutroman, "I Pass Like Night" (Minerva, R21,99), 'n soortgelyke opskudding kan veroorsaak. Ongeag die Wordsworth-motto is dit 'n pragtige en baie toeganklike "coming of age"-storie wat afspeel in sulke lieflike donker plekke soos parke, optelkroë en "peep-shows".

En anders as Andy Warhol het die skrywer 'n hart. Vir nuuskierige tieners (en hul ouers) van die platteland en wêreldwye jeugdige van die groot stad wat nie meer weet herwaarts of derwaarts nie.

Nie dat 'n mens Amerika toe hoef te gaan om 'n goeie eerste boek van 'n jong skrywer te lese te kry nie. By Taurus verskyn in dié verskriklike tyd RR Ryger se debuutnovelle, "Die hol gevoel" (R14,00), 'n heftige storie oor 'n gekweldde bestaan. Moenie dit probeer lees as jy oor die Kerstyd reeds neerslagtig is nie. (Ek bedoel dit.)

By Taurus verskyn ook 'n bundel kortverhale van Jeanette Ferreira, "Die mummies, die pappies, die hondjies, die katjies", waarin die politiek van die dag beslag kry.

En vir lekkerlesers wat lekker wil ontspan is daar 'n ou Kaapse struggle-roman (nee, nie deur Elmar Steyn nie), "Die vlugteling André de la Fontaine" (Tafelberg, R16,95), deur Japie Coetzee en 'n moderne stryd storie vir lesers wat nie verder as die eerste bladsy van "I Pass Like Night" kon kom nie: "Vlindervlug" (Tafelberg, R16,95) deur Esta Steyn is glo bedoel vir tieners tussen 12 en 15 en gaan oor "Saneke, matriekmeisie vir die tweede maal, wat as vrou ontluik terwyl sy worstel met 'n donker ding in haar verlede". Hou my vas.

Vir julle wat net een keer 'n jaar kans kry om 'n goeie boek te lees en 'n IK van 145 en hoër het, Umberto Eco, skrywer van die Middelleeuse speurverhaal en blitsverkoper, "The Name of the Rose", se jongste boek is in hardeband en ten duurste beskikbaar. "Foucault's Pendulum" (Secker & Warburg, R49,95) is 'n riller, die storie van "alle kosmiese sameswerings", sê die geskoolde skrywer, en die eerste paragraaf is spesiaal in Hebreeus om voortvarende lesers (in 'n mens wonder hoeveel van "Rose" se 9 miljoen kopers dit gelees het) af te skrik. Lekker lees!

AFRICASOUTH BOOKS in Swaziland

Spesiale Aanbod!!
Vir alle bestellings met 'n Desember 1989- of Januarie 1990-
posmerk:

Francis Moll
SOUTH AFRICA BELONGS TO US

Die geskiedenis van die ANC
Gewone prys R32,10
Nou: 25 persent af + R1 per pos = R25,00

Kasset klankbaan van
CRY FREEDOM
Gewone prys: R25,50
Nou: 25 persent af + R1 per pos = R20,00

Indres Naldoo & Alble Sachs:
ISLAND IN CHAINS
Die klassieke werk oor Robben-elland
Nle algemeen beskikbaar nle
Spesiale prys: R14 + R1 per pos = R15,00

Stuur posorders. Indien u met 'n Suid-Afrikaanse tjek betaal,
voeg R3,50 by.

Beskikbaar in ons boekwinkel in die Swazi Plaza Mbabane
Swaziland. Skryf aan Robln Malan of Anne Salelwako
Posbus A456 Swazi Plaza Mbabane Swaziland
Tel 45561

JOHAN BRUWER
 bespreek "Resistance
 Art in South Africa"
 (David Phillip, R49,95,
 159 bladsye, volkleur)
 deur Sue Williamson,
 'n omvattende oorsig
 van die versetkuns van
 die afgelope dekade in
 Suid-Afrika

IN die boeiende sagtebandbundel "Resistance Art in South Africa" gee Sue Williams, 'n kunstenaar van Kaapstad, 'n omvattende en meesleurende oorsig van die versetkuns wat die laaste dekade landwyd in Suid-Afrika opgebloeit het. Dié "versetkuns" behels nie net "beeldende kuns" nie, maar enige visuele boodskap wat verset uitdruk teen apartheid en die instandhouders en afdwingers daarvan.

Dié boodskap is in die jare tagtig deur vele mense in vele vorms uitgedruk - nie net in skilderye en beeldhouwerke in kunssale nie, maar veral ook op straat en in die stadion: op kleurryke en dikwels baie kragtige plakate, op T-shirts, op vlage, in soms spitsvondige, soms verwoede graffiti en muurskilderye, in satiriese strokies-prette in progressiewe koerante, tot in die ontugterende kleibeeld van 'n halsnoer-slagoffer wat deur 'n negejarige kind geboetseer is (p. 123).

Volgens Williams was die Soweto-opstand van 1976 die deurslaggewende stimulus wat die stroming van gemeenskaplike verset teen apartheid weer laat opwel het tot die huidige, onstuiterbare gety, waarin talle kunstenaars met hul talente in verskeie media die Breë Demokratiese Beweging ondersteun. "I was one of those jolted out of lethargy by Soweto, and this book concerns the way the artists of my generation responded to the truths made clear by the events of 1976, the issues we addressed, and the work that followed. It is also about the growth of the ideas that art is not necessarily an elitist activity, and that popular cultural resistance has a vital role to play in the life of the community and the struggle for freedom." (p. 8.)

Williams laat die Suid-Afrika van voor 1976 effens in die lug hang. Dis waar dat daar voor 1976 in die kunssale min tekens was van die land se maatskaplike en politieke probleme. Wit kunstenaars het straks aan "lethargy" gely. Maar vir die "stilte" wat swart openbare verset betref, was daar heelparty redes. Vir eers was daar die enorm repressiewe wetgewing en ander maatreëls waarmee die regering in die jare sestig versetbewegings soos die ANC en die SAKP verbied en hul lede vervolgt het, asook 'n versmorend streng toepassing van sensuur. Die ongenaakbare onderdrukking van swart opposisie het versigtigheid en selfs vrees by baie mense gewek. Die ANC-leier Ahmed Kathrada, wat laas Oktober vrygelaat is, sê toe hy, Nelson Mandela, Walter Sisulu en die ander in die vroeë sestigerjare tronk toe gestuur is, het duisende mense hulle in solidariteit by die hof kom afsien. Toe hy eger in 1966 gaan getuig in 'n siviele hofsak van die PAC-lid Zeph Mothopeng teen die owerheid, was daar - al is dit wyd bekend gemaak dat hy en ander "Rivonia-gevangenes" te sien sou wees - maar net vyf of ses mense in die hof. Die eers in die jare sewentig dat swart verset weer begin herstel het van die kwaai teenlae van die jare sestig.

Met die Soweto-opstand van 1976 het 'n nuwe geslag nuwe vuur aan die stryd teen apartheid gegee, maar dis lank smeulende kole wat aan die brand gesteek is. Ander faktore wat in die laaste dekade 'n nuwe solidariteit in gemeenskaplike verset moontlik gemaak het, was die opkoms van organisasies wat wyd kon organiseer, soos die vakbonde en die UDF. Die opkoms van spesifieke visuele versetkuns is ook aangewakker deur

Beelde van verset

The Interrogators (triptiek, graffiet/vloerpolitoer, 1979) deur Paul Stopforth.
 "My purpose was to show how terribly ordinary these men looked - except perhaps the one in dark glasses."

nuwe tegnologiese ontwikkelinge - die televisie, wat die krag van visuele simbole onderstreep het, en selfs desktop publishing, wat die maak en verspreiding van vlugskrifte, plakate, en so meer vergemaklik het. Ook is begin om die agterstand in swart kunstsondering reg te stel met die opkoms van gemeenskapskunsprojekte en liggame soos die Federated Union of Black Artists. En 'n sterk prikkel tot die opbloei van visuele versetkuns was die instelling van die noodtoestande en die ontplooiing van veiligheidsmagte in woonbuurte: 'n konstante en dikwels pynlike irritasie. Konfrontasie met die veiligheidsmagte was 'n baie sigbare drama, 'n konkrete uitdrukking van die fascistiese gesig van apartheid. Die pantservoertuie en veiligheidsmagte in uniform is as visuele simbole onmiskenbaar in versetkuns opgeneem. Dié visuele uitbeeldings - veel eerder as die Buro vir Inligting se nuusberigte - het die besef by baie mense tuisgebring dat die land in 'n komplekse vorm van burgeroorlog gewikkel is.

Met dié los gedagtes (daar is ook ander oorwegings) probeer ek sê dat die "stilte" voor 1976 nie vreedsaam was nie. En daar was wel swart kunstenaars wat in die jare sestig al hewige versetkuns geskep het: dis byvoorbeeld jammer dat Feni Dumile en Julian Motau se uiters kragtige sketse teen rassisme, geweld en aanhouding uit die jare sestig (wat verlede jaar in die Johannesburgse Kunsmuseum vertoon is) nie in Williams se boek is nie.

Tog bly dié tydige oorsig van die jare tagtig se versetkuns 'n treffende boek, veral danksy die oorwegend visuele aanbieding. Die teks is tot 'n minimum beperk, maar nie te bondig om die talle afbeeldings - goed uitgelê en meestal in kleur - met genoeg agtergrond vir die leser/kyker oop te sluit nie. Die inskrywings oor die beeldhouers Johannes Segogela en Johannes Maswanganyi is eger darem te skrap en hier en daar voel 'n mens dat die populêre aanbieding tot vereenvoudigings lei. By Joseph Manana se olieverskildery "The Battle" (1987) wat die Slag van Bloedrivier uit die Zoelockrygers se oogpunt uitbeeld, is dit byvoorbeeld simpel om te sê: "The fact that the Boer soldiers are in mod-

werk wat aangebied word. Nie net opsigtelik "politieke" versetkuns soos die ECC se vlymskerp T-shirts ("Our boys, your toys" en so meer) word opgeneem nie, maar ook meer "intellektuele" kunstenaars se subjektiewe reaksie op 'n verskeurde land, soos Paul Emsley se baie suggestiewe triptiek "The Visit: Arrival, The Life and the Time, Departure" (1987), wat die geskiedenis van die wit besetting van Suid-Afrika opsom.

Met dié boek in die hand kan 'n mens met jouself debatte voer, byvoorbeeld oor die samehang tussen die gehalte van versetkuns en die doeltreffendheid daarvan en die geslaagdheid van verskillende stylvorms in die genre. Is 'n karikatuur wat die onderdrukker tot niemens misvorm werklik so doeltreffend en onthutsend as 'n beeld wat hom as 'n gewone mens wys? Vergelyk Norman Catherine se effens komieklik oordrewe "Carnivores" in uniform met Paul Stopforth se makabere "The Interrogators" (1979), drie vaal mannetjies met verskrikking in die gesig, en besluit self.

Sommige afdelings, soos Drawings on the Wall, kan op sigself tot bundels uitgebrei word. Die "Peace Parks" wat onder meer bespreek word, was een van die deerniswekkendste ontwikkelings van die noodtoestand. Toe dienste soos vullisverwydering in die townships opgeskort is, het kinders begin om self op te ruim en sekere dele as "vredepark" te verfraai met tuinuitlegte en bou- en beeldhouwerke van afvalmateriaal. Die parke het name gehad soos Lovers' Park (Orlando-Oos), Oliver Tambo Park (White City), Sisulu Park (Orlando-Wes), Nelson Mandela Park en Steve Biko Park (Mohlakeng). Die stukkie landskap - blikke op die toekoms - is deur die veiligheidsmagte verwoes met die verskoning dat hulle as bēreplek vir wapens gebruik kon word.

Iemand moet gerus ook 'n boek uitgee net oor die plakate en die T-shirts van verset. Van die lewendigste grafiese kuns van ons tyd is vir die oneindige stroom "boodskappe van die oomblik" geskep.

En 'n baie ontstellende boek sal gemaak kan word van kinders se uitbeeldings van die stryd. Die enkele voorbeelde op pp. 122 tot 123 gryp 'n mens aan: Die negejarige se kleibeeldjie van 'n halsnoer-slagoffer is in 'n kunswerkwinkel in Durban geskep toe die kinders aangesê is: "Maak iets wat jy onlangs gesien het."

Die beeldjie, soos verskeie ander werke, is méér as doelbewuste versetkuns: dis 'n poging om traumatiese ervarings (aanhoudings sonder verhoor, ondervraging, polisie-optredes teenoor skares en so meer) te verwerk deur dit te kommunikeer en dus te deel. Die solidariteitsgevoel wat deur onder meer versetkuns gewek word (dit word ook onderskraag deur gemeenskaplike optredes soos sametrekke, begrafnisse, protestmarse ens.) dien as terapie wat geestelike oorlewing te midde van verskriklike moontlik maak. Deur die kommunikasie van pyn word die pyn genees. Die eerste visuele kunste wat nou help om die laaste stryd teen apartheid te voer, kan in die Suid-Afrika ná apartheid ingespan word om die sielkundige letsel te help genees wat deur kinders soos die genoemde negejarige opgedoen is.

Koop Sue Williams se boek. Dis die billike prys dubbel en dwars werd. Dit gee 'n omvattende beeld van die uiteenlopende emosies wat in die land aan 't woei is: woede naas deernis, humor naas bitterheid, bespotting naas oorpeinsing, neurotiese selfondersoek naas die sekere wete: "The people shall govern!"

Daar is leemtes - 'n mens wonder byvoorbeeld waar is Mandla Nkosi, wat voor sy dood in 1987 gehelp het om 'n stylrigting te skep wat uitgebou word deur Helen Sebidi en ander. Of Elza Miles se skoeklappers in 'n kisse ter hulding van aangehoudenes wat dood is. Of 'n voorbeeld van die sketse waarmee Breyten Breytenbach sy onklusbare gees in die tronk singend gehou het.

Maar dan, as 'n mens 'n volledige "struktuur" wil skep, waar hou jy op? Ek dink Williams het 'n goeie subjektiewe keuse uit honderde, selfs duisende kunstenaars gedoen. Net een weglating is werklik jammer: Jackson Hlungwani. Hy is glad nie "onbetrokke" nie - intendeel hy is 'n uitstekende spotter met al die selfvoldane swakhede van die egosentriese mens wat juis gelei het tot apartheid. Sommige van sy beelde is regstreekse en kragtige politieke stellings, soos sy beeld "Gun", wat die geweer, die knuppel van die Steentyd, die spies en suggesties van 'n draak oproep om die fascistiese misbruik van mag af te wys. Dié meester se verset teen boosheid is ook 'n verset teen verdeling en onderdrukking, 'n oproep tot die eenheid van alle mense. En as ons enigste werklik geniale beeldhouer is hy ook 'n prik in die ballon van wit elitisme.

No Life deur Sydney Holo. Dié illosnee beeld 'n jong man uit wat in aanhouding geneem word.

Foto: Andrea Vrasasa

Don Mattera, digter, dramaturg, "reborn Intellectual", stigterslid van die Union of Black Journalists, Skotaville-uitgewers en van die Congress of South African Writers, lid van nege gemeenskaps-organisasies, was ook berug as BraZinga - leier van een van die gevreesde bendes van Sophiatown, The Vultures. ANTON STEENKAMP het met hom gesels oor sy lewe in Sophiatown

Don Mattera is 'n persoonlikheid van die menslike mengsel van Sophiatown: sy ma was half-Xhosa, half-Griekwa - "my ouma se ma was 'n Booysen van Graaff-Reinet". Sy oupa was 'n Italianer wat in 1904 van 'n skip afgedroshet in die Kaap, en die ander kant van die familie was Tswanas - "nabyfamilie van Sol Plaatjie".

Hy dink met heimwee terug aan die jare in Sophiatown, toe hy, BraZinga, die bekende/berugte leier van die Vultures was.

"Sophiatown was 'n plek waar mense vry was," vertel Mattera. "Daar kon almal doen wat hulle wil doen. As jy vanaand wil gaan march, dan march jy. En as jy môre wil steel, dan steel jy. Môre wil jy inbreek, en môre wil jy met jou vyande gaan vrede maak. Dis 'n plek soos daai.

"Sophiatown was 'n lieflike plek. Die Boere, wat die mense was wat gerule het, het geweet as hulle dié plek sat maak, gaan daar baie dinge sat. Dan gaan dinge sat wat die mense bymekaar gehou het.

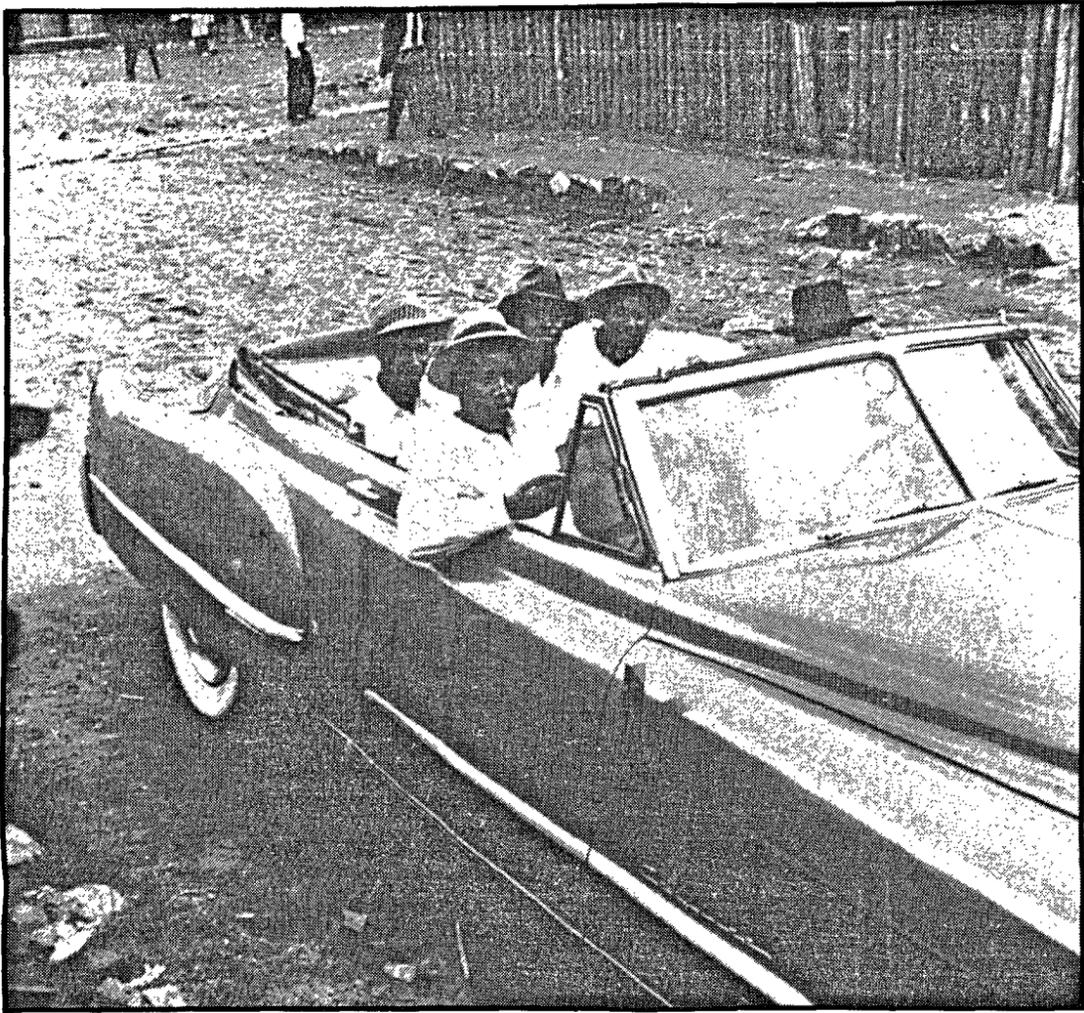
"Hoekom moes die goewerment Sophiatown sat maak? Want Sophiatown was die teenoorgestelde van wat apartheid wil hê. Want hy't die mense bymekaargebring. Ons het Italianers gehad, ons het Fransmanne gehad, ons het Duitsers gehad, we had whites from all different walks of life.

"Ons het baie Afrikaners ook gehad! Ons het die Theunissens gehad, ons het die Rademeyers gehad, hulle het ses muile gehad wat koletrokke getrek het. Ons het ook muile gehad in onse jaart in, ons het ook kole verkoop.

"En dan was daar Janowski, wat roep jy hulle, hulle was half-Joods, en daar was Ficks, en daar was Ierse, en die Bannisters, Scots people - ons het lekker gemeng!

"En hoekom moes die lanies Sophiatown sat maak? Want daar was hulle eie mense, daar was lanies wat gesê het ons glo nie in dié kak droom van apartheid nie. "Daarom het ons swart vrouens getrou, daar was Indiëmanne met swart vrouens, en Chinese, soos ou Alun, ou Jap se broer. Een van hulle is doodgemaak van 'n sex killer, toe hy en sy

'Die Boere het geweet hulle moet dié plek sat maak'

BraNzima en die ander lede van die Americans in hul rool en wit Cadillac, 'n "open coupé met white wall tyres"

(Foto: Foto-argief van Jim Bailey)

darkie cherry daar in Riverlea tussen die bome gaan sit en mekaar soen en so aan.

"Daai was die Chinas wat ons respect het. Daar was die Young family, hulle het ook kole verkoop, hulle was great! Mister Young was van die serious China toppies. Hy was 'n gambler, maar nie 'n cheap gambler nie, en hy't cigars gerook, en hy't three piece suits geslaan, hy't straw hats geslaan, hy't Florsheim-skoene gery - hulle was lieflike mense, die Chinese wat saam met ons gebly het!

"Ja, hulle het ge-exploit, die Chinese en die Indiërs, 'n vyfpennebrood in vyftien stukke gesny en 'n pennie 'n sny verkoop, maar ons het lekker gelewe daar. En die exploiters was ook geroof, en 'n balance is ook gestrukk.

"Sophiatown was nie 'n gewone plek nie. Dis 'n belangrike plek in die geskiedenis van onse land, want dit wys van 'n tyd en 'n plek toe mense mense was. Jy't of'n ou gehaat, of jy't hom gelike, omdat hy goed of sleg was. You didn't hate another person because he belonged to a special race."

Hy onthou vir Tambo, vir Mandela, die vergaderings wat hulle in Sophiatown gehou het, en vir Vader Huddleston - "hy was vir ons nie wit of swart nie, maar ons het hom die Jerrie geroep, die German, oor sy crew-cut. Hy was strict, maar hy was humane. Hy't regtig die Gospel van sy Master gevolg.

"Daar was hongerte in Sophiatown, ja, en daar was geweld, maar die geweld was nie organised nie, en hy was nie calculated soos hy nou is nie, hy was sporadies, en dit was net omdat die mense gebaklei het in die strate in. Daar was nie een football veld in Sophiatown nie, nie een biblio-

teek nie, nie 'n City Council sponsored saal waar die mense kon meet nie.

"Een ou, Mathabe, het sy eie dance hall gebou en hy't geld gemaak, die mense het langarm gedans daar. Daar was bands soos die Sophiatown Septet, en gewone ouens wat jam session gehou het. Jy meet 'n ou hier wat trompet speel en 'n ou daar wat dromme speel, en dan vorm hulle 'n fuzzi-box group.

"Ons was heavy ge-influence van die Amerikaners, hulle music, hulle klerasie, hoe hulle gepraat het. Van Humphrey Bogart het ons gesê, the man who never smiled until he had a million dollars in his pockets."

Bogart, Richard Whitmark, Dana Andrews - dit was die bendelede se fliekhelde.

"Ons het ou Allan Ladd gelike, en Gary Cooper met sy pyp." En die een wat die appels geëet het?

"Daai was ou Richard Whitmark, ons het hom ou Styles geroep. Hy kom van die film af, Street with No Name.

"Dan het ons Dana Andrews gehad, hy was die poeliesman in daai film, Where the Sidewalk Ends, en hy't ook sy stukkie gehad.

"Ons het lekker stukke gehad, soos Roadhouse. Dit was warme stukke, wat ons ge-influence het. My Engels was baie ge-influence deur die films, en ek was 'n slim laaitie van kleins af. Die Boesmans sê hy's ougat.

"Die connoisseurs van die Engelse taal het in Sophiatown gebly, mense wat sharp gewees het met die taal, die Queen's language, soos die onderwysers op die Anglican skool en die Catholic skool. We had people who could speak fluent Dutch, ons het mense gehad wat kon Frans praat

- Sophiatown se mense was nie gewone mense nie."

Die taal van Sophiatown was iets spesiaals - 'n mengsel van Afrikaans, Engels, en inheemse tale. Tsotsi-taal, noem sommige mense dit, maar Mattera sê dit was almal se taal - "dit was die Taal, jy het Flaai gewietie, jy moet sharp is."

Die Shangaan-woord "mova", om te gaan of te ry, is byvoorbeeld opgeneem: "Ek skep nou die mova" het beteken, "ek loop nou".

Die intelligentsia is "situations" genoem deur die gangsters - "want hulle het altyd sulke heavy discussions gehad, dan sê hulle: 'According to the situation... the situation is such...' en so aan.

"En as hulle onse gangs kom join het, het ons hulle 'nylons' geroep, want hulle was sag, hulle was net daar vir die vrouens en die drinkwerk en om te 'wietie', om kak te praat, en ons doen die conquests.

"Die gangs was ook heavy ge-influence deur die films, en deur die fashion van die dag. Die manne wat die crime gedoen het, ou Spangler-hulle, en so 'n dik Engelse poeliesman, ou Joyner van die CID, hulle het gepraat van 'n hotline of crime' van Chicago in Amerika tot in Suid-Afrika. Dit was nou so net na die oorlog, 1945/46.

"Onse gang was genoem na 'n film, Where the Vultures Fly. Die gang se naam was die Vultures. Maar dit was nie 'n organised gang nie, ons roep ons liewers 'n rush' - dis sommer so 'n klomp ouens wat bymekaar kom. Die laaities was baie geboelie van die sterk manne af, toe begin ons met die Vultures in 1950. Toe was ek 16 jaar oud. Almal was so van 14 tot 18. Ons het die boelies gebaklei, en ons was

amper soos 'n Robin Hood soort van gang.

"Daar was niks amenities nie, jy sien, maar die lanies het dit gekry. In Brixton was daar 'n swembad, daar was die Brixton Boxing Club, daar was baie goete vir die Boerelaaities, en die Jode het ook hulle goete gehad, en die Engelse.

"Ek sê maar nou nog, van al die witmense is die Boere nog die mense wat suffer. Ek stuur nog vir twee Afrikanerfamilies elke maand groceries, en in Westdene het ek baie Afrikanervriende gehad wat nie gesien het dat ek swart is of 'n bushy is nie. Daai was my lewe se lieflike mense. Dis toe die Afrikaner so slim en sophisticated raak dat hy skelm kom raak het en glad tong.

"In Sophiatown het die Boerelaaities kom rondloop, ons het mekaar nie gemoer nie. Westdene was net met een straat, Tobystraat, van ons af geseperate. Partykeer gaan soek ons hulle sustertjies op, die nonnatjies, en dan begin die moeilikheid! Dan kom die ketties uit, en die sout-en-peper-guns.

"Daar was so 'n boeremeisie, maar haar ma was eintlik bushy, haar naam was Poppie. Hei, sy was mooi, en ek was agter haar aan. Haar ma, wat wit gespeel het, het my 'n kaffer genoem. Sy was 'n Theunissen. Dit was 'n lieflike familie, die Theunissens, ou Boetie-hulle. Hulle het nie apartheid geken nie, net Poppie se ma wat daar in Westdene gebly het.

"Daar was nooit 'n bloedige stryd tussen Boere en swartmense op racialism in Westdene en Sophiatown nie. Hulle het saam gejoll! Maar hulle was bang as hulle pa's hulle sien, jong!

"Ek het 'n boeremeisietjie gehad, Magriet. Hulle het daar naby die Westdene-dam gebly. En wat van daai laaitietjie, Johannes, hy was so ag of nege, hy't altyd na my toe gekom as ek by die dam my gedigte sit en skryf, hier in 1955/56.

"Net op 16 Desember, Dingaansdag, Here, dan moet ons watch vir die Boere! Jy sit nie in 'n trem nie, of hulle moer vir jou! En die boere kon slaan, jong. Ons het gepraat van 'n boerehou, want hy sit alles in daai eerste punch."

Mattera is op 29 Desember 1935 in Western Native Township gebore. Toe hy vyf jaar oud was, het die "ryk Mattera's", sy pa se familie, hom weggevoer van die "arm Lebakengs" na hul groot huis in Sophiatown, waar sy pa, die "Don van Sophiatown", 'n groot sakeman was. Sy oupa het in 1912 vir 25 pond twee erwe in Gertystraat gekoop.

"In 1962, toe's ons uitgeskop uit Sophiatown uit. Sophiatown was vir my belangrik, en ek hou aan veg vir Sophiatown, want dit is 'n belangrike deel van die geskiedenis van die Suid-Afrikaanse volk, en dit sluit die witmense in, particularly die Afrikaner.

"Ek gun die Afrikaner sy plek in dié land, en ek gaan veg vir hom in die toekoms as iemand die feit dat hy 'n Suid-Afrikaner of 'n Afrikaner is, van hom wil wegneem, net soos ek nou teen hom veg. As daar 'n volk is wat weet van smarte, van pyn, van detention, van dood, van hongerte, dan is dit dié mense.

"En dan dié mense afgewyk het van daai baan af van menslikheid en van barmhartigheid, dit breek my. Dis my mense, en hulle het gesuffer, maar wat hy geword het, stem ek nie mee saam nie.

"Van my vernaamste digters en skrywers is Eugène Marais, Langenhoven, Totius, NP van Wyk Louw. Ek noem myself 'n deskundige op Hendrina van der Merwe se boek, "Onthou", van die Afrikaners in die konsentrasiekamp. Hoekom word ek dan beskou as die vyand? Hoekom was ek nege jaar lank ingeperk en drie jaar onder huisarres?

"Maar ek dank die Here dat hy my gespaar het. Eendag, hoop ek, sal die Afrikaners terugkom na 'n gees van barmhartigheid. En ek haat niemand vandag nie."

'n Vreemde soort 'Triomf'

*"o sophia, sphiatown
you speak to me from the ashes of
broken days
and from the twilight mist i hear a
song rolling softly
softly rolling
a song for yesterday"*

- Don Mattera, Song
for Yesterday, 6 Mei 1983

EDITH, Bertha, Gerty, Toby, Sol. Die straatname, vernoem na die kinders van oubaas Tobiansky, wat Sophiatown uitgelê het, is nog dieselfde. Maar as jy vandag deur die blanke laer middelklas-strate van Triomf ry - dié naam wat soveel ongevoeligheid verwoord - is daar min te sien en te beleef van die Sophiatown van die veertiger- en vyftigerjare, die Kofifi waarin skrywers, musikante, akteurs en joernaliste gewoon het, en waaroor hulle vandag nog sentimenteel en lirie raak.

In 1905 was Sophiatown oorspronklik as 'n blanke woongebied beplan. Maar Johannesburg se rioolplaas en afvalhoop was net langsaan, en die blankes wou nie koop nie.

Swartmense is toegelaat om daar te woon, en dit het in die kosmopolitaanse grys vulsel van 'n menslike toebroodjie, met die wit Westdene aan die een kant en die swart Western Townships aan die ander kant, ontwikkel.

In 1933 is Johannesburg as 'n blanke gebied geproklameer, swart werkers is uit hul woonplekke in die middestad gedryf en Sophiatown, op die rand van die stad, was die voor-die-hand-liggende tweede keuse.

Huiseienaars het die geleentheid aangegryp om ekstra inkomste te verdien, en het links en regs kamers in hul huise en krotte in die agterplaas uitverhuur - in sommige kamers het tot agt mense gebly.

Dit het natuurlik tot ontsaglike oorbevolking gelei, en tientalle mense moes een kraan deel, wat onghieniese toestande tot gevolg gehad het.

Maar terselfdertyd het Sophiatown gelêwe. Die mense is uit hul oorbevolkte kamers na die strate gedryf, waar township-jazz weerklink en straatdrama's hul afgespeel het - deels teater, deels die werklikheid van Sophiatown, waar die bendeledede, die "gangsters", regeer het.

Bendes soos die Americans, die Berliners, Gestapo en die Vulture's het hulself op die beeld van die bendeledede in die fliks van daardie tyd geskoei - breërandhoede, lang jasse, slap Amerikaanse motors en koel "slang".

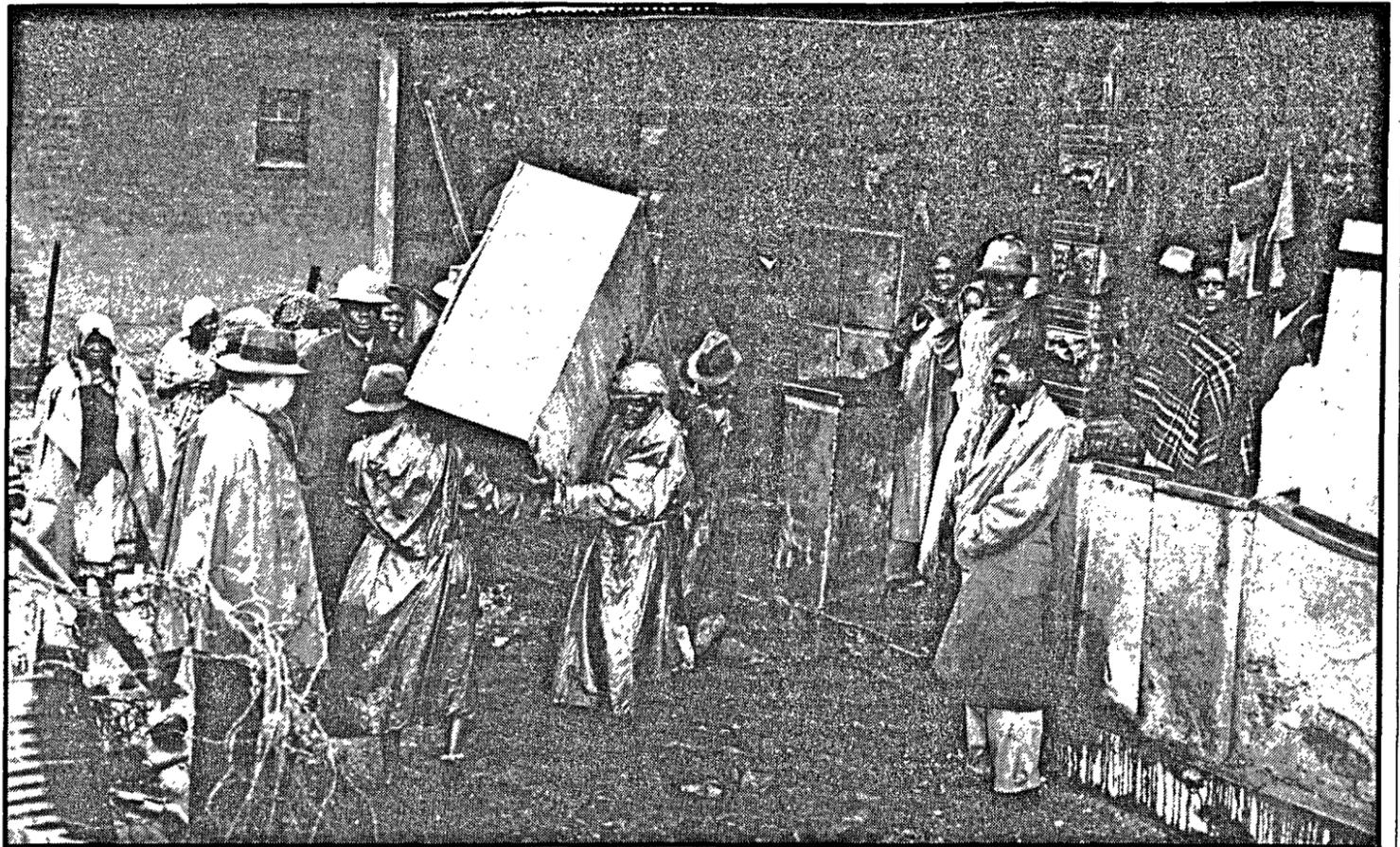
So het van die bendeledede wat goed kon Engels lees en skryf 'n ekstra geldjie verdien deur vir hul makkers liefdesbriewe te skryf. Don Mattera was een van dié begaafdes.

Mynwerkers uit die landelike gebiede het meestal in hostelle in Western Township, wes van Sophiatown gewoon. Hulle was dikwels in geveg met die bendes van Sophiatown betrokke. Die mynwerkers, meestal Basoetoes, het hul eie bende gevorm - die Russians, wat dikwels teen die Berliners geveg het.

Saam met die gewelddadige bendeledede, het die swart intelligentsia van die vroeë vyftigerjare in 'n paar straatblokke in Sophiatown saamgetrek.

Baie van hulle was joernaliste by Drum, dié tydskrif wat 'n lewenstyl en 'n vryheidstrewer verwoord het - mense soos Can Themba, Nat Nakasa, Zeke Mphahlele (vandag prof Es'kia Mphahlele van Wits), Todd Matshikiza, Lewis Nkosi en Henry Nxumalo. By Can Themba se huis, bekend as die House of Truth, het hulle tot laatnag gesit en drink en filosofeer.

Die sjebeens - plekke soos die Thirty Nine Steps en Back of the Moon in Goldstraat - was 'n mid-

Die eerste uitsettings in Berthastraat, Sophiatown, Februarie 1955

(Foto: The Star)

delpunt van die gemeenskapslewe, vir sowel die intelligentsia as die bendeledede. In 'n wonderlike toneel uit die dokumentêre rolprent "Have you seen Drum recently" sit Themba, Nakasa en ander en gesels in 'n sjebeen, word stelselmatig dronker, en dan kom 'n jong, pragtige Miriam Makeba ingestap en trakteer hulle op twee liedjies.

Ander vermaak was daar nie juis nie, behalwe vir die Odin - die rolprentteater en bymekaarkomplek van almal.

Die teater is deur Bertha Egnos en haar man, beter bekend as "Mr & Mrs Odin", bestuur. Hier het die bendeledede hul helde se drag, optrede en manier van praat noukeurig bestudeer, om dit dan later in die werklike - en gewelddadige - wêreld uit te leef.

Aan die ander kant van die spektrum was die samebindende faktor in Sophiatown die kerk, en veral Vader Trevor Huddleston se Church of Christ the King, hoog bo-op 'n heuwel in Victoriastraat.

"And above it all you see the Church of Christ the King, its tower visible north, south, east and west, riding like a great ship..." - sô beskryf Vader Huddleston die kerk wat bo die geharwar van die township-lewe in Sophiatown uitgetoring het.

Dié kerk is nog daar, een van slegs twee geboue wat behoue gebly het toe Sophiatown vir Triomf moes plek maak. Slegs blankes woon nou die Pinkster Protestantse Kerk by, nadat die gebou 'n keer as boksgimnasium moes dien.

Die ander gebou wat behoue gebly het, is dr AB Xuma, president van die ANC, se huis in Tobyst 73. Dit was een van die grootste en mooiste huise in Sophiatown en het ook dr Xuma se spreekkamers gehuisves. Vandag woon daar 'n blanke gesin, daar is 'n wit muur rondom, en Matthew, 'n tuinier wat in Sophiatown grootgeword het, bly in die agterkamertjie.

In 1952 het die NP-regering Sophiatown tot 'n blanke woongebied verklaar. Op 11 Februarie 1955 het sowat 2 000 gewapende polisiemanne in die woongebied inbeweeg en die eerste gesinne uit hul huise gegooi.

Jane Dakile, 'n onderwyseres aan die destydse St Cyprian's School van die Anglikaanse Kerk, se huis is in 1958 platgestoot.

"Hulle het op Donderdag, 10

November 1958 om half-vyf die oggend toegeslaan," het sy in 'n onderhoud met die Junction Avenue Theatre Company vertel.

"Daar was vyf van hulle, vyf blankes, wat Afrikaans gepraat het. My man was al op en reg om werk toe te gaan, toe sien ons die groot mans wat by die hek staan en skree: 'Maak oop! Maak oop!'

"Voor ons dit weet, was daar twee lorries voor die huis. Ons het daar gestaan en die hek het net oopgegaan. Nog voordat ons die voordeur oopgemaak het, het ek die eerste hamerslag teen die stoeppilaar gehoor.

"Ons moes alles vat en uitgooi. Dis hoe ons uitgesit is. Dit was nie lekker nie."

Die Dakiles se huisware is op vragmotors gelaai en hulle is summier Meadowlands toe geneem, waar hulle in 'n klein huisie hervestig is. Die huis in Sophiatown is afgebreek.

"Ek het my geluk agtergelaat. Ek moes my mooiste blomme, my dahlias en my druiwe-prieël agterlaat, en die uitsig op die huise van Sophiatown," vertel Dakile.

"Ek moes my kerk en my gevoel van aanbidding verlaat. Kyk waar is ek vandag, moederverlore, sonder my kerk. Ons moes daardie plek net verlaat, waar ons alles gehad het en vir niks baklei het."

Ondanks sterk weerstand deur die inwoners, is die meeste mense teen die einde van die dekade verwyder en die huise afgebreek. Net 'n paar Indiër-winkelaars het oorgebly.

In 1963 is die eerste van die 236 sub-ekonomiese huise vir blankes op die kaal stuk grond waar Sophiatown gelewe het, gebou.

Die regering se behuisingkommissie wou die blanke woongebied eers na Verwoerd vernoem, maar die Johannesburgse Stadsraad het geweier en Verwoerdburg sou later eers ver-ry.

Toe word die blanke gebied herdoop na Triomf - 'n naam wat deur die voorsitter van die Bestuurskomitee van die Johannesburgse Stadsraad, PM Roos, beskryf is as 'n "belediging, 'n klap in die gesig" vir die stadsraad en die inwoners van Sophiatown, wat ver buite die stad hervestig is.

"Oor wie is dit 'n triomf? Johannesburg, die Stadsraad of die nie-blankes?" wou Roos, volgens The Star van 12 September 1963, weet.

Maar die naam is behou, en die regering se behuisingkema het voortgegaan. Teen 1971 was die hoogste prys vir 'n huis in Triomf R6 000, en slegs blanke gesinne met 'n maksimum-inkomste van R300 per maand kon kwalifiseer.

"Dis 'n gelukkige woonbuurt en die meeste van die inwoners is Grieksof Afrikaanssprekend," het 'n inwoner op 2 Januarie 1971 in 'n onderhoud met The Star gesê.

Vandag is die meeste inwoners steeds Afrikaners. Maar in die vyftigerjare, voor die uitsettings, was daar Afrikaners, Grieke, swartmense van enige moontlike afkoms, Jode, Italianers, selfs Franse.

"It was really only psychological barriers that kept people out," het Nadine Gordimer in 1985 vertel, toe

sy die nie-rassigheid van Sophiatown beskryf het. Enigiemand kon huise en winkels in Sophiatown oprig. Maar dit was voor die herklassifisering.

As 'n mens vandag in die kliniese voorstedelike strate van Triomf rondloop, is dit moeilik om te dink dat die Americans hier in hul groot Cadillac rondgery het, dat Dolly Rathebe en Miriam Makeba die jongmans aan hul voete gehad het, en dat 'n jeugdige Hugh Masekela met sy trompet om die hoek gestap kon kom.

Die stemme gaan weer op om Triomf se naam terug te verander en die gebied weer oop te stel, onder meer uit die geleedere van die huidige inwoners.

Maar al word die naam Sophiatown teruggegee, sal dit nooit weer Kofifi wees nie.

cde. W. Sisulu
& A. Kathrada

THE LEADERS SPEAK

THE LEADERS SPEAK

Speeches of comrades Walter Sisulu and Ahmed Kathrada recorded at the national reception committee's "Welcome Back Rally" (29th October 1989)

Recordings made by Shifty Studios
For more information/contributions to the People's Radio Cassette Series write to P.O. Box 27513 Bertsham South Africa 2013

CASSETTE AVAILABLE FOR R13 FROM SHIFTY RECORDS:
P.O. BOX 27513, BERTSHAM, 2013

Dié dekade nie sonder welslae op die arbeidsfront nie

AS ons terugkyk op die afgelope jaar se bedrywighede op die arbeidsfront, en veral as ons deur die heel onlangse gebeure beïnvloed word, kan ons maklik tot die gevolgtrekking kom dat die jaar deur 'n toename in arbeidsgeweld oorheers is.

Twee stakings het veral bygedra tot dié ongelukkige verskynsel, dié by Suid-Afrikaanse Brouery (SAB) en die Suid-Afrikaanse Vervoerdienst (SAVD).

'Terwyl ons terugkyk op die jaar, moet ons ook onthou dat baie verhoudinge die afgelope twaalf maande op vreedsame wyse voortgeduur en verbeter het; sulke verhoudinge geniet vanselfsprekend min aandag in die media.'

Die prys van die arbeidsgesille loop hoog. Terwyl ontwinging van produksie en dienste - asook verlore koopkrag omdat stakers lone verbeur - verwag kan word in die geval van sulke groot stakings, is daar ook miljoene rande se skade aan eiendom, honderde beserings, en meer as tien lewens reeds geëis.

Dit is nie 'n mooi prentjie aan die einde van 'n jaar nie. Miskien lê daar 'n geringe bemoe-

diging in die verskil tussen die opgeloste staking by SAB en dié by SAVD, wat nou byna ses weke lank aan die gang is.

In die SAB-geval wil dit voorkom of die partye ernstige verskille in belange eenkant geskuif het toe die geweld toegeneem het. Veral die Food & Allied Workers Union (Fawu), die betrokke vakbond, kon nie heeltemal gelukkig gewees het met die finale ooreenkoms nie, maar hulle aanvaarding van die onderhandelingsproses het daartoe gelei dat hulle toegewings moes maak.

Die oorwinning vir kollektiewe bedinging lê daarin dat die partye selfs in dié moeilike omstandighede tot 'n skikking kon kom. En dit is veral belangrik dat hulle as deel van die ooreenkoms ingestem het op 'n gesamentlike onderhandelings- en bemiddelingsproses, om na die verbetering van hul verhouding te kyk (die sogenaamde "Joint Industrial Relations Initiative").

In die proses sal Fawu en SAB die hulp van onafhanklike bemiddelaars gebruik om ook in besonder ondersoek in te stel na die redes vir die toename in geweld tydens die onlangse staking.

Die koste van 'n staking lê nie slegs in die verliese aan produksie en lone nie. Die ernstige stappe wat die partye self doen om 'n herhaling van gepaardgaande geweld by stakings te voorkom, is dus bemoedigend.

Die moontlikheid is ook sterk dat so 'n gesamentlike inisiatief die werklike oorsake sal openbaar, wat tot meer duursame oplossings sal lei.

SAB en Fawu se ooreenkoms kan ook as voorbeeld dien deurdat dispute oor afdankings en dissiplinêre optrede teen stakers na vrywillige private arbitrasie verwys sal word.

Die vinniger en finale oplossings van individuele geskille deur dié metode, voorkom dat dit in meer kosbare kollektiewe kragmetings ontwikkel.

Hopelik sal die betrokke partye by SAVD iets hiervan leer. Die nywerheidsverhouding tussen SAB en Fawu is veel ouer en meer gesofistikeerd as dié tussen SAVD en Sathwu, 'n betreklike nuwe vakbond.

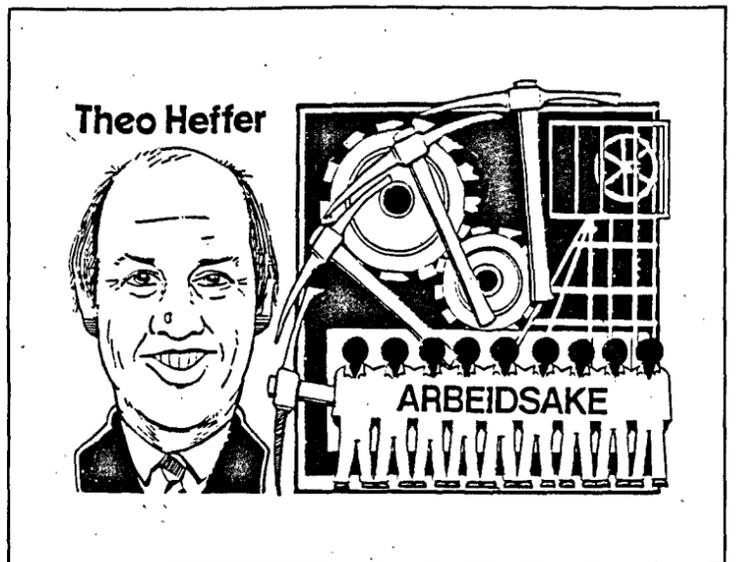
Gedurende vroeëre onderhandelings en in die eerste weke van die SAVD-stakings, het dit gelyk of veral bestuur geleer het uit die ontwinging en tragedie van die 1987-staking by die vervoerdienst. Juis nou, wanneer die geweld toeneem, is dit uiters belangrik dat hulle nie van die pad van onderhandeling moet afdwaal nie.

In dié strewende na 'n oplossing moet hulle, net soos die vakbond, hulle toekomstige verhouding in gedagte hou. As die partye eenvoudig gaan staatmaak op hul onderskeie magsbasisse, kan die werkgewer/werknemer-verhouding geweldig skade ly.

Boonop is die moontlikheid van 'n herhaling van die probleem dan groter, omdat die grondliggende oorsake nie geïdentifiseer word en aandag geniet nie. Dit is reeds duidelik uit die herhaling in 1989 van die 1987-probleem.

Om dié redes is die SAB/Fawu-ooreenkoms bemoedigend. Die partye self behou beheer oor die proses en het seggenskap in die oplossings. Die verhouding kan in die loop van verdere onderhandeling te goeder trou opgebou word, en die kans verbeter dat die partye hulle ooreenkoms sal wil eerbiedig.

Terwyl ons terugkyk op die jaar, moet ons ook onthou dat baie verhoudinge die afgelope twaalf maande op vreedsame wyse voortgeduur en verbeter het; sulke verhoudinge geniet

vanselfsprekend min aandag in die media.

Groot stakings in hoëprofiel-sektore soos openbare vervoer en bierproduksie, kan 'n misleidende beeld skep deur die aandag wat dit in die media geniet. (Dit beteken geensins dat ons die ernstige meegaande probleme in die SAB- en SAVD-stakings moet ignoreer nie.)

Die probleme van die afgelope jaar behoort ook in die lig van die dekade van tagtig in oënskou geneem word.

Die wetlike en werklike vordering van swart werkers vanuit 'n posisie waar hulle so te sê totaal uitgesluit was, tot een van algehele erkenning in die arbeidsituasie, is die welslae van dié dekade. Sulke vordering in die kort tydperk van tien jaar, is sonder presedent, en nie net in Suid-Afrika nie. Ons kan skaars verwag dat dit ook sonder aanpassingsprobleme moet gebeur.

Die uitdaging van die negentigerjare is dat alle betrokkenes hierop moet voortbou. Die jongste aanduidings is dat die regering vroeg in 1990 aandag sal skenk aan die haastige, ongewenste en onnodige 1988-wysigings aan arbeidswetgewing. Dit

'SAB en Fawu se ooreenkoms kan ook as voorbeeld dien deurdat dispute oor afdankings en dissiplinêre optrede teen stakers na vrywillige private arbitrasie verwys sal word.'

kan die samewerking vir 'n nie-rasige arbeidsdemokrasie, sonder staatsinmenging, aanhelp. Maar wetgewing alleen is nie voldoende nie.

Die verantwoordelikheid om dit in die praktyk te laat verwesenlik, lê by bestuur, die werkers en hul vakbonde.

Privatisering of nie, het die spelers by vervoerdienst ook 'n belangrike rol om te speel.

(Theo Heffer is 'n konsultant in arbeidsverhoudinge)

Ek neem die bewaarder se waarskuwing ter harte

AANGESIEN dit my laaste week by Vrye Weekblad is, is ek vriendelik gewaarsku dat ek dié week "Makliker Gesê" moet skryf. Aanvanklik het ek gedink dis goed so, tot ek voor die terminaal gaan sit en probeer skryf het. Makliker gesê was toe ook nie meer maklik gesê nie.

Ek kan natuurlik skryf oor 'n jaar in die lewe van Vrye Weekblad.

Hoewel dit 'n interessante jaar was en ek heel moontlik wonderlike tye van vreugde, woede, opwinding en angs kan weergee, moet ek seker aanvaar dat dié dinge nie noodwendig die mense daarbuite gaan interesseer nie.

Miskien moet ek maar toegee aan die nostalgie en net vertel.

Daar was natuurlik weeknommer een!

My grootste vrees toe ek die eerste dag in die ou Standard Bank-gebou in Breestraat 153 instap, was ongetwyfeld nie een wat enige van die ander ses redaksielede met my gedeel het nie. Sou ek die skakelbord kon baarsaak?

Want sien, die probleem was eintlik dat die poskantoor nie van die nuwe telefoonstelsels kon installeer nie want hulle voorraad was op. Die een wat ek toe onder die knie moes kry, was so 'n antieke groot gryse met allerhande rooi skakelaars wat ek op gegewe tye moes op of af druk om die gewenste reaksie te kry. Miskien sal die mense nou verstaan waarom hulle nie na ons kon deurkom nie.

MAKLIKER GESE

Karlen Norval

Gelukkig het ons voor 4 November 1988 'n nuwe stelsel gekry. Hoe anders sou ons geweet het van al die mense wat ons gebel het om ons geluk te wens met die eerste uitgawe? Dit was 'n wonderlike gevoel. Dit het beteken ons is op straat én daar is sowaar mense wat van ons bestaan weet.

In die daaropvolgende paar maande was daar baie opwindende en angswekkende oomblikke. Daarvoor wil ek nie praat nie - almal weet van al die eise en registrasiegelde en dinge,

en natuurlik die onsekerheid of Vrye Weekblad dit gaan maak of nie.

'n Paar maande later het ons intekenaar-getalle begin groei. Dit het beteken dat ons meer hande sou nodig hê om ons by te staan met wat later bekend geword het as "rol-en-plak". Donderdagaande was rol-en-plak-aande. Dan is die koerant, nog vars van die drukker af, opgerol, in 'n omslag geplaas en met kleeflint vasgeplak. Daarna is dit na die poskantoor geneem om versend te word.

Gelukkig het 'n hele paar vriende

'My troefkaart was altyd om die mense deeglik daarop te wys dat ek 'n plaasmisie van die Oos-Kaap is, én Afrikaans, en dus 'n gebore en getoë Afrikaner. Dis seker onnodig om te sê, maar vir die meeste mense was dit totaal onverstaanbaar. Maar wat moet 'n mens wees en doen om 'n Afrikaner te wees?'

en studente gehelp en na 'n ruk het Donderdagaande dié sosiale aand van die week geword. Die koerant was natuurlik nie altyd op dieselfde tyd gereed nie, en die helpers moes hulself

soms tot laat besig hou terwyl hulle vir my wag om die koerant van die drukker af te bring. Dit was egter nie te veel gevra nie - net oorkant ons kantore is daar 'n hotel wat baie genotvolle aande opgelewer het.

In my jaar by die "linkse blaadjie" het ek ook die snaakste telefoongesprekke gehad. Gewoonlik in dié trant: "Julle verraaiers, julle kan tog nie Afrikaners wees nie."

My troefkaart was altyd om die mense deeglik daarop te wys dat ek 'n plaasmisie van die Oos-Kaap is, én Afrikaans, en dus 'n gebore en getoë Afrikaner. Dis seker onnodig om te sê, maar vir die meeste mense was dit totaal onverstaanbaar. Maar wat moet 'n mens wees en doen om 'n Afrikaner te wees?

Dan was daar die episode met ons rekenaars. Almal dink natuurlik Vrye Weekblad het nie die eerste week in Mei verskyn nie omdat ons solidariteit met die werkers betoon het. Ons sou dit graag wou doen, maar dit was nie die werklike rede nie. Ons kon nie ons rekening vir die rekenaars betaal nie, en dié mense by wie ons dit gekoop het, het "hulle" rekenaars kom haal.

Maar soos die bewaarder vir Herman Charles Bosman in die dodesel gesê het: "As jy nie nou stilbly nie, gaan jy nog in groot moeilikheid beland."

Ek dink ek sal die bewaarder se waarskuwing ter harte neem.

'n Perspektief op FW de Klerk se regeringstyl

Sampe Terreblanche

DIE De Klerk-regering is die sesde agtereenvolgende Nasionale Party-regering sedert 1948. Die nuwe regering probeer kliphard om hom openlik van die PW Botha-regering te distansieer.

Hoewel hy nie kan ontken dat dit nog eens 'n NP-regering is nie, is dit nogtans baie gretig om die indruk te wek dat dit in sulke belangrike opsigte 'n andersoortige regering is dat dit kompleet is asof 'n nuwe party aan bewind is ná die "mislukking" van die Botha-regering.

De Klerk se regeringstyl verskil ongetwyfeld baie van dié van Botha. Om die kenmerkende karaktertrekke van sy styl te identifiseer, is dit waardevol om sy styl nie net met dié van Botha nie, maar met die regeringstyl van al die staatshoofde sedert dr DF Malan te vergelyk.

Malan het outoriteit uitgeoefen en steun gemobiliseer deur homself as 'n uitverkore volksleier aan te bied. Hy het 'n sterk beroep gedoen op die loyaliteit wat elke Afrikaner aan die Afrikaner-"volk" (lees "stam") verskuldig is. Sy oorlogskreet, "bring bymekaar almal wat uit innerlike oortuiging bymekaar hoort", was 'n vernuftige manier om aan die Afrikaner te sê dat 'n "groter logika" of 'n Voorsienigheid dit van hulle vereis om die NP te steun.

Sy styl van regering was dus soos dié van 'n profeet van die Ou Testament wat met religieuse waardigheid sy uitverkore volk na die Beloofde Land geleidelik het.

As die Leeu van die Noorde was adv Hans Strijdom se krag tot 'n groot hoogte in sy dinamiese en magnetiese persoonlikheid geleë. Maar dit was die eenvoudige en die skynbaar oortuigende wyse waarop hy sy boodskap van blanke baasskap uitgedra het, wat sy styl gekenmerk het.

Met sy persoonlikheid en styl het hy dikwels daarin geslaag om sy opponente te oordonder én te ontseem.

Dr HF Verwoerd het op sy beurt daarin geslaag om nie alleen sy oppo-

nente nie, maar ook sy ondersteuners - én sy kabinet - te oordonder met die "mag" van sy intelligensie en sy ideologiese selfversekerdheid.

Toe Verwoerd eerste minister geword het, het die morele kritiek teen klein apartheid en rasse-diskriminasie tot 'n sware las vir baie Afrikaners geëskaleer.

Deur sy weergawe van Groot Apartheid - om etniese afsonderlike vryhede in elke "volk" se eie landelike "ruimte" te skep - het hy nie alleen baie Afrikaners se morele ongemak verwyder nie, maar dit vervang met 'n ideologiese selfgenoegsaamheid omtrent 'n "finale oplossing" vir die Suid-Afrikaanse probleem wat nie veronderstel was om bevaagteken te word nie.

Ná die eerste aanslag op sy lewe, het sy ideologiese regverdiging van Groot Apartheid 'n sterk religieuse ondertoon verkry en het hy 'n soort Moses-figuur geword aan wie 'n spesiale sending - om sy volk te bevry - opgedra is.

Gedurende John Vorster se termyn is die eenheid van die Afrikaner-"volk" ernstig bedreig deur die groeiende spanning tussen die Verligte en Verkrampde vleuels van die NP.

Om die dreigende skeuring af te weer het Vorster "middle-of-the-roadism" geartikuleer en gehoop dit sou 'n samebindende krag sou wees. Hy het hom in afwisseling met verligte en verkrampde retoriek bedien. In sy latere jare het hy egter toeneemend 'n gevangene van die Verkrampde geword.

In die binnekringe van die politiek en die burokrasie het Vorster 'n soort "telefoon-regering" bedryf. Hy het sy wye vriendekring gereeld gebel en allerhande gunste van hulle gevra. Die tipiese "club-government" het nogal merkwaardig goed gewerk totdat sommige van sy vriende hom in die steek gelaat het en sy regering - en die land - in die onverklaarbare Inligtingskandaal gedompel het.

PW Botha se regeringstyl kan paslik

beskryf word as 'n strategie van koop-terende dominansie.

Aanvanklik was koopstering van bevoorreesdes in die uitgebreide patronaat-netwerk die belangrikste element, terwyl dwingende maatreëls mettertyd al hoe belangriker geword het.

Botha se pogings om sy altyd kwesbare posisie te konsolideer deur sitplekke op die "gravity train" aan die top-hiërargie van politici, sekurokrate en burokrate, aan groot dele van die sake-gemeenskap en aan tuisland-, Kleurling- en Indiërleiers te verskaf, was inherent bestem om te misluk.

In 'n kwynende ekonomie met hoë en stygende militêre bestedings het die "Botha-express" nie genoeg "gravity" tot sy beskikking gehad nie en het dit nodig geword om die bevoorreesde passasiers te "dwing" om op te tree soos dit Botha behaag het.

Dit bly 'n misterie hoe so baie mense - insluitende die lede van sy Kabinet - kon toelaat dat hy hulle vir so lank tot onderdanigheid kon verneder deur sy humeur, deur die vuur in sy oë en deur sy berugte vinger. Miskien moet die oorblywende ministers uit die Botha-kabinet aan ons verduidelik waarom hulle toegelaat het dat hulle so lank geduldig, gedienstig en gedweë tot onderdanigheid gedwing is!

Die ontluikende styl van FW de Klerk herinner aan aspekte van Verwoerd en Vorster se regeringstyle. Hy het beslis 'n geneigdheid om in 'n nuwe politieke ideoloog te ontpop. Maar in teenstelling met Verwoerd se ideologiese arrogansie, voel De Klerk klaarblyklik net op sy gemak as hy daarvan oortuig is dat hy daarin geslaag het om homself op die "middel"-posisie van die ideologiese spektrum te definieer.

De Klerk se geneigdheid tot die "middel" is 'n erfstuk van Vorster se "middle-of-the-roadism". Sy verwysingsraamwerk is egter baie wyer as net die Afrikaners en sluit alle binne- en buitelandse partye en agente in wat druk op hom uitoefen. Sy obsessie met die "middel"-posisie -

soos deur hom gedefinieer - maak hom natuurlik baie kwesbaar vir goed georganiseerde en georkestreerde druk van sowel "links" as "regs".

In bykans al sy toesprake verwerp De Klerk eers die beweerde foute en gevare van die "linkse" benadering en daarna van die "regse" benadering. Daarna besing hy met groot fanfare die beweerde deugde van sy "middel"-posisie.

Wanneer hy die deugsamheid van sy benadering besing, tree 'n opvallende vorm van sentimentele moralisme al hoe sterker op die voorgrond - veral sedert hy as Staatspresident ingesweer is. Hy het inderdaad die potensiaal om 'n ware moralistiese prediker te word met 'n al hoe sterker godsdienstige boodskap soos die pad vorentoe moeiliker word.

Sy moralistiese styl is ook waarneembaar wanneer hy waarsku dat hy nie speletjies speel nie, dat hy dodelike ernstig is dat sy regering o tog so geredelik en oop en gewillig is om te onderhandel met alle opponente wat dit so goed bedoel soos hy en sy regering.

Dit is tipies van 'n moralistiese benadering om van 'n mens se opponente te verwag dat hulle 'n verandering van hart sal ondergaan, terwyl dit in mens se eie geval oorbodig is omdat 'n mens se eie moralistiese en ideologiese ingesteldheid na bewering tog nie betwyfel kan word nie. Dit is geen wonder nie dat De Klerk in moralistiese suiwerheid daarop aanspraak maak dat die blankes hulle "volle vryheid" (à la Verwoerd se retoriek) op 'n regverdige en gelykberegtige wyse bekom het.

Net so maak hy ewe moralisties daarop aanspraak dat sy regering nie vir die beweerde "moordbendes" geblameer kan word nie omdat dit verwoys na gebeure wat etlike jare gelede plaasgevind het. Wat dan van gesamentlike kabinetsverantwoordelikheid?

As moralistiese selfregverdiging 'n dominerende kenmerk van De Klerk se regeringstyl gaan word, gaan dit totaal ontoereikend wees in die aange-

sig van die groot uitdagings wat vir hom en sy regering wag. Die ernstige tekortkomings van sy moralistiese benadering word duidelik as dit met Gorbatsjof se glasnost vergelyk word.

Gorbatsjof is nie alleen bereid om die foute van sy voorgangers te erken nie, maar om ook verantwoordelikheid daarvoor te aanvaar. Hy is versigtig genoeg om nie veranderinge in die opvatting van ander mense op te eis terwyl sy opvatting onveranderd bly nie. Hy is eerlik genoeg om uitdruklik te erken dat die grootste struikelblok in die weg van sy herstrukturering-spoging geleë is in die Sowjet-mense se denke soos dit oor baie dekades verkeerdlik deur propaganda gevorm is. Volgens hom is die eintlike betekenis van glasnost dat elkeen in die Sowjet-Unie - van die gewone werker tot die President - sy uitgediende en verwronge denke moet aanpas. Hy is uitgesproke dat die gemeenskap nie geherstruktoureer kan word solank die denkprosesse van die mense nie éérs deur glasnost (openlikheid en eerlikheid) geherstruktoureer word nie!

De Klerk moet besef dat sy regering net 'n ware NUWE regering met 'n toepaslike regeringstyl sal wees as hy en sy NP-ondersteuners deur 'n Suid-Afrikaanse glasnost daarvan oortuig kan word om nie alleen hulle verouderde en konfliktskeppende "groeptenke" te laat vaar nie, maar ook bereid is om - met hulle harte en koppe - die onvermydelikheid van 'n nie-rassige en 'n nie-groep toekoms vir Suid-Afrika te aanvaar.

Sover ek kan oordeel het FW nog nie met 'n toepaslike De Klerk-glasnost begin nie. Hef aan lê vir hom en die NP inderdaad nog voor.

(Sampe Terreblanche is 'n professor in Ekonomie aan die Universiteit van Stellenbosch)

Terwyl die wêreld asem skep, gons dit in die Noorde

AS 'n mens lospraatjies soek, is daar geen beter bron as die briewebladsye van die plattelandse koerante nie. Hier draai die manne nie doekies om nie, en terwyl die hele wêreld om hulle verlig asem skep oor die veranderinge wat intree, is die "goeie Afrikaners" van die platteland besig om vas te skop so wat hulle kan.

Een van die snaakste dinge rondom die debat oor die "nuwe" Suid-Afrika is die wyse waarop die lamsakige Nasionale nou skielik verligte geluide maak wat 'n neonlig soos 'n kers laat lyk. En dit terwyl hulle skaars 'n jaar gelede gevaarlik na aan standaard-rassisme was.

In dié gesprek het daar die laaste ruk in gemeenskapskoerante noord van die Steenbokskeerkring weer vroe begin opduik oor die wil van God. Dit het gebeur na aanleiding van 'n entoesiastiese laat-bekeerling en die "linkse snert" wat hy, volgens 'n briefskrywer, kwytraak:

"...is dit nie wonderlik nie om die vaste wete te hê dat God Almagtig nog altyd vir Suid-Afrika die regte leiers op die regte tyd beskik het. Dit is wonderlik om te weet dat ook die bewind van pres FW de Klerk God se wil is."

Vir teoloë is die vraag oor God se wil, wat God toelaat, wat geoorloof is en wat stig, een waarmee daar geworstel word, en vir briefskrywers uit die Noorde is dit ook moeilik om te begryp hoe dit gekom het dat Fris Willem sulke vreemde weë ingeslaan het.

"Om te beweer dat die ramp wat Suid-Afrika getref het deur God toegelaat is, word aanvaar en glo ons dat hy 'n doel daarmee het, maar om te wil suggereer dat God Mnr De Klerk as die 'regte' leier vir SA sou beskik het, is verregaande."

'n Ander boer gesels saam en wys op die liberalistiese onderrok wat uithang as ons man met die nuwe insig "die Enige God in paragraaf een

van sy brief prys omdat FW de Klerk volgens Sy wil Staatspresident is, maar in die res, maar as 80 persent van die brief, word 'n politieke ideologie besing wat vir talle Christene plein humanisme is en heeltemal 'n miskenning van Godsbeskikking".

En u het al die tyd gedink dat die humanisme saam met die jare sewentig uit ons politiek verdwyn het!

Nee. Soos die grondpaaie en die droogtes sal die gevare altyd by ons bly. Want hoe verklaar ons dan "belydende Mohammedane saam met Christene in die De Klerk-bewind? Die Bybel leer dit mag nie. Is dit nou in SA toelaatbaar as God se wil? Wat van pomografie, die vuilheid van talle TV-programme, Sabbatsontheiliging, sonde in die algemeen?"

Die laat-bekeerling wat alles aan die gang gesit het, het volgens nog 'n briefskrywer aan die RAU gestudeer in "die tyd, meen ek, toe dr Gerrit Viljoen die rektor van daardie univer-

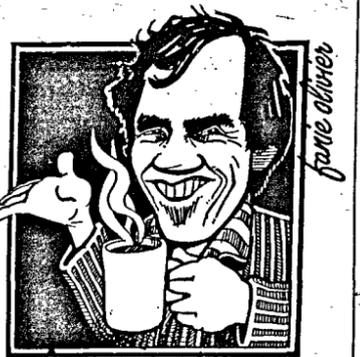
siteit was. Dit verklaar moontlik mnr Pieterse se liberale sienswyse".

Daar het ons dit: die wortel van alle kwaad!

Die slot van 'n ander brief is so mooi dat ek meen dit gerus net so oorgeneem kan word. As die grootste joiner van almal behoort Vrye Weekblad en sy lesers darem te weet van wat ons te wagte is, ons met nuwe toekomsverwagtinge en glimlagte op die gesigte, ons met nuwe hoop in die oë:

"Ons verneem verder in mnr Pieterse se skrywe: '...merk ek orals rondom my mense op met nuwe hoop in die oë, met nuwe toekomsverwagtinge en glimlagte op hul gesigte...'

"Mnr Pieterse het hierdie waarnemings heelwaarskynlik gemaak toe hy na die gesigte onlangs by Soccer City gekyk het, want dit was hier waar jy opgewondenheid, hoë verwagtinge en uitbundige vreugde bespeur het. Heel tereg ook, want hulle

lopraatjies

is besig om te wen en verwag om binnekort oor ons te regeer.

"As mnr Pieterse egter wegdraai van Soccer City en rondom hom kyk, sal hy ook ander gesigsuitdrukings waarnem. Hy sal uitdrukings van hartseer sien. Dit wat hul voorgeslagte met bloed gevestig het, word nou op 'n skinkbord aan die Kommunis en die anti-chris geskenk - die 'nuwe SA'.

"Hy sal ook uitdrukings van onbeskryflike verwagting en woede bespeur vir die joiners in ons geleedere.

"Mnr Pieterse sal beslis ook uitdrukings van die grootste vasberadenheid waarneem wat ten doel het om die verfoeilike liberalisme te vernietig ten einde te behou wat hul eie is."

Vrye Weekblad

Staatsterreur

Die regering se besluit om nie 'n geregtelike kommissie van ondersoek na die polisie se moorde op politieke opponente in te stel nie, is uiters teleurstellend. En gevaarlik.

Dit is 'n wêreldwye beginsel dat polisiemanne nie wanpraktike in die polisiemag self kan ondersoek nie. En tog is dit die oplossing wat president FW de Klerk vir die probleem aanbied.

Boonop word net 'n klein deel van die staatsterreur ondersoek: dit wat binnelands gepleeg is. Die moorde op aktiviste in die buurstate en elders en die bomontploffing in Londen word onaangeraak gelaat.

Die besluit om nie 'n regter aan te stel nie, ondermyn die geloofwaardigheid van die regering en van De Klerk self.

As De Klerk nie ernstig is om misdaad en staatsgesteunde moord en terrorisme oop te vlek en aan bande te lê nie, hoe kan die land hom vertrou om ons nader aan demokrasie en versoening te lei?

Vrye Weekblad het eerste die inligting oor die moordbendes openbaar gemaak.

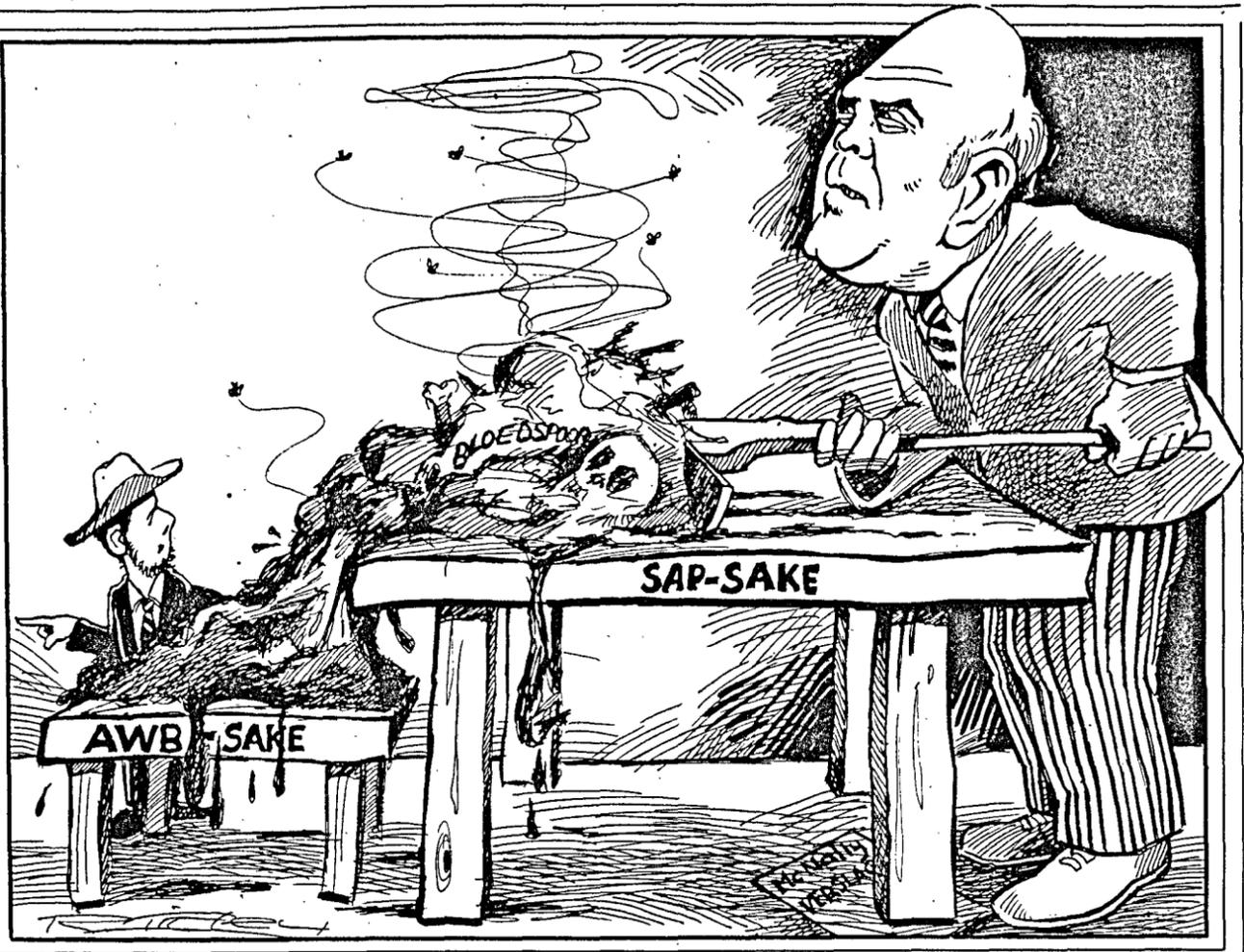
Ons verwerp die regering se besluit met minagting, en ons sal voortgaan om die saak te ondersoek en alle inligting openbaar te maak - opspreekwekkende hofgedinge of nie.

Feesdae

Vrye Weekblad wil sy (haar?) lesers 'n aangename vakansie en 'n voorspoedige, vreedsame 1990 toewens.

Die redaksie vat self 'n week of wat af, maar sal vroeg in die nuwe jaar terug wees om reg te maak vir die uitgawe van 12 Januarie.

Ons belowe dat Vrye Weekblad in 1990 nog beter en lekkerder gaan wees.

Henry Boonzaaier van Florida skryf:

Suid-Afrika onder 'n NP-regering was nog altyd 'n land van die wonderlikste toevalhede. Maar dié keer sluk selfs ek dit nie.

Hier is die feite: Vrye Weekblad kom met 'n verstommende onthulling van polisiebendes wat in opdrag van bo politieke teenstanders vermoor en selfs hul terreur na buurstate en Londen uitvoer.

Een van die ontstellendste onthullings is dat Suid-Afrika van sy diplomatieke sak gebruik gemaak het om plofstof Londen toe te smokkel om die ANC se kantoor op te blaas.

Onmiddellik ná die onthullings is daar wye ontkenings van polisie- en regeringskant. Hoe langer dit duur, hoe flouër word die ontkenings.

En toe, twee weke later, kom die regering met hul eie asemrowende onthulling: dis eintlik die regses (is die NP dan nie self "regs" nie?) wat die sondebokke is. Hulle wil vir FW vermoor, hulle het groot arsenaal wapens, hulle was eintlik moordbendes.

Woeps is die hele polisie-skandaal van die voorblaaië en die TV-skerm af.

Ek het geen inligting om te kan sê daar was nie regses wat wou terroris speel nie. Weet ons dit nie lankal nie? Ek het self 'n paar weke gelede in Vrye Weekblad gelees van die Gemeente van die Verbondsvolk wat sulke bese planne had. Het die polisie hulle ondersoek?

My punt is dat die polisie al baie lankal weet van die regse terreur-planne en nog nooit iets gedoen het nie. En nou is dit skielik groot nuus.

Dit is net 'n bietjie te gerieflik. Ek ruik 'n slang in die gras.

President De Klerk en sy kollegas moet net een ding onthou: al is koerante soos Beeld en die Sunday Times bereid om die regering te help om die land te laat vergeet van die klad van polisie-moordbendes, al smeer die regering hoe toe deur polisiemanne aan te stel om polisiemanne te ondersoek, daar sal altyd Suid-Afrikaners soos ek (en waarskynlik die meerderheid van my swart landgenote?) wees wat nie sal vergeet dat die Groot Hervormer nie die durf en eerlikheid gehad het om dié kanker uit ons samelewing te weer nie.

Ek persoonlik gaan dit moeilik vind om FW de Klerk weer te glo.

Demokraties?

Riaan Hofmeyr van Yeoville skryf:

By die pas afgelope Konferensie vir 'n Demokratiese (sic) Toekoms het die Demokratiese Party slegs waamemerstatus geniet. Hulle mog teenwoordig wees, maar nie aan die gesprek deelneem nie. Dié besluit is nie eens by die konferensie self geneem nie, maar vooraf deur een of ander komitee. Dit laat 'n mens onwillekeurig dink aan die

BRIEWE

Vrye Weekblad plaas alle briewe wat nie die wet oortree of lasterlik is nie, mits die korrespondent se naam en volledige adres bygevoeg word as 'n skuilnaam gebruik word. Die redakteur behou die reg voor om briewe te verkort. Skryf aan: Die Redakteur, Vrye Weekblad, Posbus 42637, Fordsburg 2033.

Hoe later, hoe flouër

kulturele lessenaar wat uit omtrent een mens bestaan en die produksie van kulturele goedere van duisende kunstenaars goed of afkeur.

Demokratiese toekoms? Ek weet nie. Streef die DP nie ook na 'n nie-rassige, demokratiese Suid-Afrika nie? Na my mening behoort alle Suid-Afrikaners by so 'n konferensie verteenwoordig te word, en alle verteenwoordigers behoort 'n stem te hê. Net dan kan daar van 'n demokratiese konferensie gepraat word.

'n Riller

Jan de Villiers van Brixton skryf:

Baie geluk met jul puik werk om die sweer aan ons volk se bors, die moordbendes van die polisie, aan die kaak te stel. Dit was nou briljante joernalistiek.

Julle het met jul berigte iets wat ons al lankal vermoed het, bevestig. Die stories het soos 'n riller gelees. Was dit maar 'n riller gewees en nie die skrikwekkende waarheid nie.

Wat my nou net verstom, is die regering se reaksie hierop. Hulle stel jou wrintie die McNally-kommissie aan wat bestaan uit 'n polisieman en 'n staatsamptenaar. Geen geregtelike ondersoek nie. Julle, wat die storie oopgevelek het, word nie eens gevra om te getuig nie.

En ons moes seker 'n kamoefleertegniek te wagte wees - die skielike regse bendes wat nou aangehou word, ruik al te veel na afleiding. Siestog, selfs die arme FW de Klerk is op hul "hitlist".

Dink hulle werklik hulle kan nou die aandag aflei? Gaan dit maar soos talle skandale van ons korrupte regering onder die mat ingevee word? Ek hoop nie so nie, want moordbendes negeer alles waarvoor 'n sogenaamde Christelike regering staan.

ANC wettig

Billy Abrahams van Riverlea skryf:

Ek was een van die duisende mense wat ons leiers terugverwelkom het by Soccer City.

Dit was baie opwindend om die solidariteit met ons stryd van almal, wit en swart, te ervaar.

Dit is duidelik dat nie net die UDF nie, maar ook die ANC hulself gewettig het. Al sê die regering wat, hulle kan nie die golf van bevryding meer keer nie. Al sê hulle wette wat, die ANC is wettig.

Ons leiers praat vrede, ons leiers praat demokrasie. Dit is nou die tyd vir De Klerk en alle wittes om dit te besef. Daar is plek vir hulle in die nie-rassige wenspan.

Vooruit na 'n nie-rassige, demokratiese Suid-Afrika!

Breek weg

Ella Suzanne van Linden skryf:

Vroue is reeds genueime tyd aktief in die bevrydingstryd. Hulle veg vir die bevryding van ons mense en ook om hul eie bevryding as vroue. Dié konsep hang nou saam met die beskerming van die individu se regte. 'n Mens sou verwag dat 'n koerant soos Vrye Weekblad sensitief sal wees hiervoor, en dit ook in hul blaaië sal weer-speiël.

In dié opsig is daar 'n groot leemte op u sportblaaië. Dié is week na week vol berigte oor rugby, gholf en krieket - sportsoorte waaraan meestal net mans deelneem of wat deur mans oerheers word.

Gemengde sport is nie 'n werklikheid nie (rolbal uitgesluit), ek aanvaar dit, maar waarom die goeie sportvroue ignoreer?

Vroue stel wel in sport belang. Heel ironies word dikwels van hulle verwag om met sterre in hulle oë saam met Breker na rugbywedstryde te gaan kyk.

Ek wil 'n beroep op julle doen om minder te diskrimineer - die kosblad word tog geskryf vir beide mans én vroue. Kan ons nie dieselfde mate van oopheid op die sportblad verwag nie? Hoekom nie wegbreek en die pad na die nuwe Suid-Afrika ook op sportgebied lei nie? Of voorsien julle 'n nuwe Suid-Afrika waar wit en manlik weer die norm gaan wees?

So sê hulle . . .

"Die veiligheidsstak bied jou die geleentheid om in alle opsigte jouself uit te leef." - Genl Johan van der Merwe, pas-aangestelde kommissaris van die polisie.

"Die burgemeester van 'n dorp moet mans genoeg wees om op te tree in belang van die inwoners." - Beyers de Klerk, burgemeester van Boksburg, wat gewapen by die Boksburg-meer opgedaag het toe regse blankes bruin piekniekangers aangeval het.

"War ahead." - Kennisgewing in 'n woonbuurt van Manila in die Filippyne.

"It's the end of communism as you and I know it. It's the end of the systems spawned by 1917. It's the end of the road for those systems based on single-party states, highly centralized planning, authoritarian systems with weak civil societies and cut off from the western world." - Martin Jacques, bestuurslid van die Britse Kommunisteparty en redakteur van Marxism Today.

"FW de Klerk sal die McNally-verslag oor beweerde polisie-moordbendes uitreik as die regering niks het om weg te steek nie." - Dennis Worrall, mede-leier van die Demokratiese Party.

"Niemand het gesê dit sal maklik wees nie." - Anoniem

"Dan is daar 'n ander, ernstiger verskynsel wat sy kop uitsteek: jong seuns wat opsetlik so lank as wat hulle dit kan uithou, met een oog op die son gemik staan. Die uiteinde is 'n gat in die agterkant van die oog wat maak dat hulle nie militêre diensplig kan verrig nie omdat hulle nie met 'n geweer kan korrel nie." - 'n Bekende oogarts aan Rapport.

"Belangriker vir Suid-Afrikaners wat met 'n reusagtige ontwikkelingsprobleem sit, is die vraag hoe dit gebeur het." - die redakteur van Beeld.

"Don't give me any of your shit - don't try this on me." - Eric Morley, organisierder van die Mej Wêreld -kompetisie aan Mej Suid-Afrika, Michelle Bruce.

"I charge the KwaZulu Police to be powerfully strong and to increase their strength by acting gently, reasonably and a very minimal amount of force wherever necessary." - Mangosuthu Buthelezi.

"The more white people look at Dan Quayle, the more they are convinced I am presidential material." - Jesse Jackson

Dawie die Komediant en ander stories

Net toe 'n mens dink dit is veilig om weer die Nasionale Pers se koerante te lees, toe kom Die Buiger se hoofkomediant, die rubriekskrywer Dawie, dié week met 'n juweel van 'n rubriek.

Bittergal het vir 'n oomblik gewonder of dit fyn, verwoestende satire is. Maar nee, die man is doodernstig. Luister na 'n paar van die juwele:

"Die vrymaking van al Suid-Afrika se mense het 'n momentum gekry soos nog nooit tevore."

En dit raak beter: "Suid-Afrika was reeds vanself op koers toe pres Mikhaïl Gorbatsjof van die Sowjet-Unie met sy perestroika en glasnost gekom het. Niemand kan dus sê dat Suid-Afrika deur vanjaar se gebeurtenisse in Oos-Europa gedwing is om 'n bepaalde nuwe rigting in te slaan nie."

Sjoe. Maar Dawie vat dit verder: "In 'n sekere sin was Suid-Afrika die voorloper van die bevrydingsbeweging wat in die wêreld van 1989 sulke ongekende afmetinge aangeneem het."

Terwyl die Nasionale Party sy visie klinkklaar en helder uitdra, sê die grapjas, is "die ver-linkses onvoorbereid vir die nuwe Suid-Afrika noudat hulle 'n ideologiese induestorting in die gesig staar."

* En perdedrolle is vye. Is daar nog éniemand wat Die Buiger ernstig

opneem?

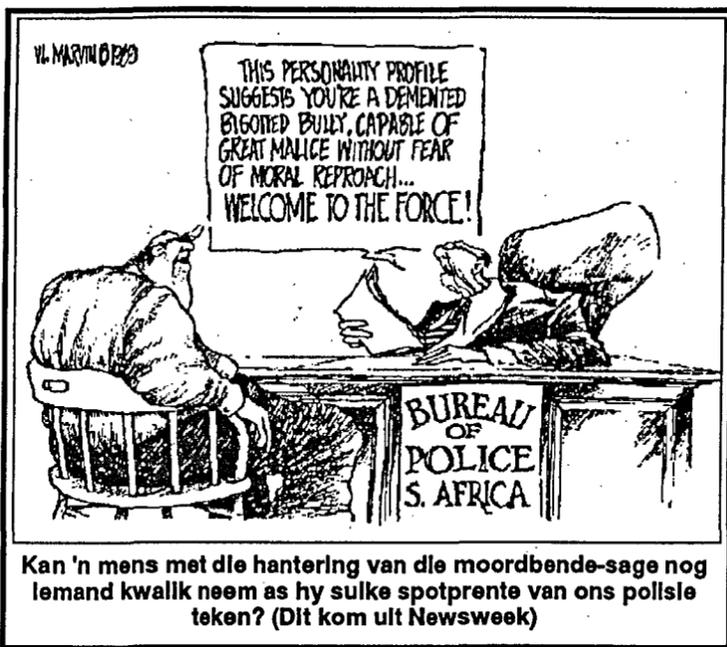
Respek

Party mense het ook g'n respek nie. Tydens die Konferensie vir 'n Demokratiese Toekoms word daar kos aan die versamelde menigte afgevaardigdes uitgedeel.

Daar is toe nie heeltemal genoeg nie, en toe sê een nogal belangrike leier vir die mense om hom: "Kan ons nie vir Allan Boesak vra om die ou kossies vir ons te vermeerder asof dit brood en vis was nie?"

Breek dit

Die KP's sê nou 'n mens kan nie meer aan die Suidkus branderplank ry nie, want die swartes het al die branders gebreek...

Kan 'n mens met die hantering van die moordbende-sage nog iemand kwalik neem as hy sulke spotprente van ons polisie teken? (Dit kom uit Newsweek)

Die ondermyners

Die veiligheidspolisie van ons is darem maar 'n paranoïese en patetiese lot.

Lesers uit 'n klein dorpie in die Noord-Transvaal vertel dié week die veiligheidspolisie het na al die kafees gegaan waar Vrye Weekblad verkoop word en die name van gereelde lesers afgeskryf.

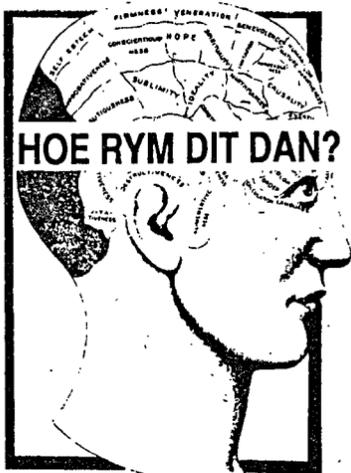
* Sou dit dalk Koos Coetzee se kosrubriek wees wat die mense so ondermyn?

Laat hulle vry

Gehoor wat die Ier gesê het toe iemand vir hom vra: "What do you think of the Renault Five?"

* "I am sure they are innocent and I think they should be released immediately."

Die kabinet skarrel hondsdol rond en êrens broei 'n eier uit

Egbertus Klaagvoort

Help die polieste

Intussen gaan die vernietiging van Gregory Rockman meedoënloos voort, die wiele van geregtigheid kan darem fyn maal wanneer die gier hulle beetpak. Net soos die Afrikaner sy grootste vernigtheid terughou vir diegene wat durf afdwaal uit die kudde, reserveer die polieste en die weermag die volle geweld van hul regsproses vir die afgewekenes, of is dit nou uitgeworpenes.

In 'n mag wat op die oomblik skaars kop bo water kan hou vanweë die smerige praktyke waarmee verskeie van sy eenhede hulle besig hou, is dit seker belangrik dat elke subtiële oortreding in die boek na die rotsvaste Rockman gegooi word, justice must immers be seen to be done.

Seg Miesies Klaagvoort daar is nou soveel polieste betrokke by ondersoekte, ontkenings, en onbeskryflikhede, die tyd was nooit ryper vir 'n misdaadvloedgolf nie. Die manne in blou is letterlik pre-occupied, onderbeman en wanbetaal.

Seg Oswald elke burger het 'n plig om die mag by te staan: help your police force - beat yourself up. Miskien kan 'n mense sommer die ou sambokke huur vir die doel, die goed is seker beskikbaar by die kwartiermeester waar onse Rockman juis moet gaan aanmeld.

Oswald en dollars

Oswald is skoon buite homself van opgewondenheid oor die vooruitsigte van sy beoogde litigasië. Seg die stomme wese daar is nou mos 'n makliker manier as operasion honger se lotery om 'n instant miljoenêr te word: gaan hof toe. Dis nou wel in rand, 'n mens sou verwag dat iemand soos Oswald wat aanhoudend in die buitewêreld reis omdat hy so in

aanvraag is (ek meen te sê hy is 'n ekspert in die plantkunde, en dan sommer nog ook in enigiets anders wat die oomblik mag vereis, van fotografie tot metaalkunde), sy eise in dollars sou instel. Miskien maak die dollar-tekentjies in die oge op daarvoor.

Iedergeval, kan dit wees dat 'n enkele siel so 'n geweldige ego kan hê dat hy dit in miljoene meet? The king was in his counting house... Oswald is Oswald in regsgringe nie onbekend vir sy buitensporige ego nie.

Cover-up

Is daar genoeg ministers om al die broodnodige cover-ups wat nou so verrys, te hanteer? Seg Moeder dit sou veel meer koste-doeltreffend wees, en boonop meer konsekwent met die gedagte van 'n vaartbelynde burokrasie, as daar 'n Minister van Verdoeseling aangestel sou word.

Dan kan hy die hele ou spul cover up, van polieste tot verdediging tot Bantoesake (julle kan Moeder nie van byderwetse terminologie beskuldig nie, sy was tog te lief vir MC Botha).

Haai, is dit nie te vreeslik misterieus nie dat die valse radioseine nie met die volle mag van die departement van Verdediging opgespoor kan word nie? Met so 'n mystery om op te los, is 'n mens tog te dankbaar dat die manne van Magnus die tyd kon afknyp om in beduidende getalle nagtelik na 'n weermagvoertuig te soek wat sonder toestemming vir privaatsake gebruik is. Seker deur Rockman, when in doubt beskuldig maar vir Rockman.

Iedergeval, dis seker weens 'n mannekragtekort dat die kêrels van militêre intelligensie toe sommer vir Brian Currin van Regslui vir Mense-

regte aflouer terwyl hulle die gewraakte voertuig soek. Jy weet mos nooit of dit nie dalk Currin is wat die weermagvoertuig gebruik nie, jy kan mos maar net sowel vir hom dophou. Toevallig natuurlik dat hy betrokke is by die onthullings oor die moordbendes. Sou die MI-tipes dan besig wees om senuweeagtig te raak?

broeder Heyns

Die arme SAUK sit al weer met 'n yslike probleem. Dis nou bo en behalwe Natwerk en dergelike propaganda-ekskursies, en Cupid. Nee vrinde, dit gaan mos nou om die dobbelary. Die SAUK borg 'n perdewedren, en die altyd-besorgde NG Kerk van Broeder Heyns, welbekende besorgde, raak besorgd daarvoor.

Nou wonder 'n mens of die besorgde broeders hul beswaardheid oor borgskappe vir ander perdewedrenne, soos die July en dies meer, ook so besorgd onder die aandag van die borge bring?

Of loop die SAUK deur juis omdat hy 'n arm van die NP is, en die NG Kerk steeds die NP in gebed is? Miesies Klaagvoort, vuurwam van die koeksisters draai, vra vererger terwyl die sweet in die stroop drup: sit die NG Kerk nog steeds agter die Skoon Administrasie se weiering om 'n staatslotery in te stel? As so 'n lotery miljoene rande kon insamel vir die armes en die onderdrukte en die sagmoediges, sou dit nie die wil van die liewen Heer wees nie? Uiteraard, seg Moeder, en sy sal weet.

Doodsroggel

Die arme Nasionale Party behoort binnekort hoorbaar sy doodsroggel uit te wring. Deur die geskiedenis word 'n regering of selfs 'n beskawing

se val feitlik deurgaans voorafgegaan deur korrupsie, magsoorskrydings en skandale. Dinge loop volgens die groot plan vir die Party.

Maar afgesien daarvan, geliefdes, lyk dit vir Egbertus of die stomme regering weifel soos 'n onseker siele in menopause. Kyk maar na die pynlike naniëer word. Thabo Mbeki mag nie voet aan wal sit in sy geboorteland nie, Albie Sachs se goeiemôregroet mag nie hier gepubliseer word nie, maar Oupa Nelson, die beweging se vader en vaandeldraer kan op eie versoek na hartelus in die presidentiële paleis rondrink.

Seg Moeder sy hoop nie dit word so 'n instelling dat Madam de Klerk se man dalk 'n koppie in die kombuis met Mandela se naam daarop begin aanhou nie, mense is al tronk toe gestuur omdat hulle sulke koppies besit het. Aan die ander kant, as die president tronk toe moet gaan, sal dit onderhandelings tog so vergemaklik. Maar wie sal dan vir Madam sê aan watter kant van die wind sy moet staan wanneer sy die wasgoed ophang?

Craven a story

Die geredekawel in wit rugbykringe is vir Oswald 'n bron van aanhoudende entertainment. Seg die groengevingerde gevaarte as hulle nie eens gemoedelik met mekaar kan praat nie, hoe gaan hulle kwansuis 'n nierassige bedeling daarstel? By krieket kan hulle skaars gaan kers opsteek: dr Ali Baba en Geoff Duckin' en Divin' stel meer belang in die geldjys van die rebeltoer as in eenheid tussen al die krieketliggame.

Kan Eerste Nasionale Party Bank nie ook vir die krieketmense uithelp nie? Seg Moeder she's Craven a good rugby story. Heard any good ones Luytly?

Vrye Weekblad Kalender

'n Spesiale Kersgeskenk met 'n spesiale bonus

Vanaf 23 Februarie 1990 gaan Vrye Weekblad groter, mooier en beter word. Maar dit word ook 20 sent duurder.

As jy voor die einde van Januarie 1990 inteken, kry jy Vrye Weekblad teen die ou prys: R60 vir 12 maande en R30 vir 6 maande (AVB ingesluit).

En hier is die bonus: As jy voor einde Januarie inteken, stuur ons vir jou ons spesiale 1990 kalender met die volkleur-afdruk van die skildery van Braam Kruger. Dit is sonder twyfel die spog-kalender van die jaar.

Hier is selfs 'n beter idee: teken vir 'n vriend of familielid in op Vrye Weekblad as 'n Kersgeskenk wat die hele jaar sal hou, en jy kry R10 afslag - R50 (AVB ingesluit) vir die hele 1990! Dan stuur ons sommer vir jou én die nuwe intekenaar elk 'n gratis kalender.

Stuur die intekenvorms aan Vrye Weekblad, Posbus 42637, Fordsburg 2033. Wat is 'n naweek sonder Vrye Weekblad?

Stuur die intekenvorms aan Vrye Weekblad, Posbus 42637, Fordsburg 2033. Wat is 'n naweek sonder Vrye Weekblad?

Ek wil graag vir myself op Vrye Weekblad inteken vir 12/6 maande en sluit 'n tjek/posorder vir R60/R30 in. Stuur ook asseblief vir my 'n gratis Vrye Weekblad Kalender.

Naam: _____

Adres: _____

Poskode: _____

Ek wil graag vir 'n vriend inteken vir 12 maande en sluit 'n tjek/posorder in vir R50. Stuur asseblief ook vir hom/haar 'n gratis Vrye Weekblad Kalender.

My naam is: _____

Stuur Vrye Weekblad as my geskenk aan:

My adres is: _____

Naam: _____

Poskode: _____

Adres: _____

Poskode: _____

KLEINADVERTENSIES

Om 'n advertensie in hierdie kolomme te plaas, bel vir Clara of Laetitia (011) 836-2151, fax (011) 838-5901, of skryf aan Posbus 42637, Fordsburg 2033. Die spertyd vir kleinadvertensies is 5 nm op die Dinsdag voor publikasie.

PERSOONLIK

Is daar lewers 'n plaasboer wat vriende wil wees met 'n 35-jarige wit Johannesburger en sy swart vrou. Skryf asseblief aan Posbus 8240, Johannesburg 2000

Die Takhare vir Vrede fluit-fluit die apokaliptiese dekade binne

Die skynop teen Apartheid vra: "met mens nou 'n pruiknodig om ook in Tuynhuis tee te drink?"

Flippie, Feertien dae of minder, en ons flieg fol freugde die ferre wêreld in fasbyt!

WERK

AGENTSKAP!!!
Buitelandse maatskappy soek 'n Suid-Afrikaanse agentskap vir die verspreiding van veiligheidsprodukte. Skakel (011) 485 1495

Experienced committed tutor needed for a Saturday Education programme in Pretoria. Subjects: English, Afrikaans, Maths, Science, History, Biology & Geography. Teaching through the medium of English. Please phone Jenny (011) 220 2292

WOONPLEK

Gesoek: Soveel mense moontlik om so goedkoop moontlik te bly. Groot woonstel in Pretoria-sentraal. Offer privaatheid op vir kontant in die sak. Werkende

persoon verkleslik. Skakel Charles (012) 341 1170 uitbr 2180 (w) of 322 0478 (h)

Still persoon vir 'n nieraassige, nie-seksistiese huis met 'n swembad in Orange Grove. Twee vertrekke met 'n private badkamer: R400 per maand. Skakel Gwynne (w) 836 2151

Johannesburg: Tuinwoningstel te huur vanaf 4 Desember tot 8 Januarie. R300. Skakel (011) 646-9870

Melville: beautiful state-of-the-art home with consent to use for business to let from February 1990. Rent R2 000 per month. Phone Josie (w) 234466 or (h) 726 6774

Gemeubileerde tuinwoningstel vir vakansie-

gangers/besoekers. Swembad, telefoon ens. Geskik vir twee saamslapers: net een dubbelbed. R25 per dag; langer tydperk onderhandelbaar. Skakel (011) 782 1132

DIENTE

Yoga Class - A garland posture. Ashtanga, Iyengar, Hatha, Tantra, Kundalini. Private tuition available. Special classes for pregnant women. Please call Ushke at (011) 614 5398

TAROT readings
Uncovering what you really are, or letting yourself be yourself, or letting everything that is not yourself, fall away. R30. Please phone Ushke at (011) 614

5398

Diensplig Adviesdiens.
Vir gratis en onafhanklike advies op enige navrae oor diensplig. Skakel:

Durban (031) 301 5663
Richard (w), Pietermaritzburg (0331) 944079
Mark (h), Kaapstad (021) 689 1194 (5.30nm-7.30nm), Grahamstad (0461) 26067
Rudi (h), Oos-Londen (0431) 27713,
Port Elizabeth (041) 56 1483,
Pretoria (012) 320 2230
Allce (w), Johannesburg (011) 614 8100
Neil (h) of gaan na die Metodistekerk, Pritchardstraat 79 op Dinsdae van 4.30nm tot 7.00nm

POWA (People Opposing Women Abuse) is 'n ondersteuning- en in-

ligtingsdiens vir mishandelde en verkrachte vroue. Ons bied ook werksinkels en opleidingsprogramme aan oor geweld teen vroue. Vir verdere inligting skakel (011) 642 4345

Spesiale Aanbod:

Stoomskoonmaak van Tapyte en Stoffeërsel. Laat jou drie slaapkamers, sitkamer, eetkamer en gang of ses stuk sitkamerstel professioneel diep stoomskoongemaak word vir net R55. Plus gratis vlekverwyderaar en reukweerder. Skakel: (011) 724 0784

GEBEURE

Vanaf Maandag 8 Januarie gaan die

United States Information Service die "ABC Weekly News" op Maandae 11 vm, 1 nm en 3 nm vertoon. Die program sal handel oor nuusgebeure wat die vorige week plaasgevind het. Die huidige vertonings duur tot 28 Desember. U word uitgenooi om u wegneemete om 1 nm na die USIS-ouditorium, 3e vloer African Life-gebou, Commissionerstraat 111, Jhb te bring. Almal is welkom

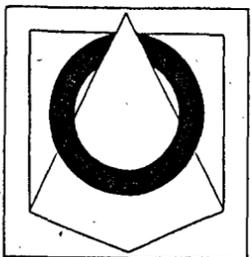
MARK

Vlieg na London vir Kersfees. Enkelkaartjie vanaf Jan Smuts; vertrek 23 Desember. R1 350 kontant. Bel Richard (011) 622 4800 of (011) 487 1635

VW Beetle 1300. Tip-top, een eienaar. Bel Sarita 0151-2723 na 2 nm of (011) 4749475/6 kantoorure

JACOB JREGOP

HELP OM VERLORE ENERGIE TERUG TE PLAAS DEUR DIE VOEDINGS-VITAMINES WAT VIR NORMALE LIGGAAMLIKE FUNKSIES VEREIS WORD, TE VERVANG

Stuur R20 (AVB ingesluit) vir 30 kapsules, saam met die koepon hieronder, aan: EMCOR, Posbus 582, Milnerton 7435. Tel (021) 551-4360

Naam: _____

Adres: _____

Poskode: _____

Telefoon: _____

OOK VERKRYGBAAR BY JOU NAASTE APTEEK

VWVB

Na aanvanklike verspreidingsprobleme is die lente-uitgawe van Vrye Weekblad Boeke/Books nou vryelik in CNA's en ander boekwinkels beskikbaar.

Kashgar

Handgeweefde dhurries (gestrepte katoensakke) en silwer juweliersware van Nepal, Indië en Thailand te koop. Winkel 68, The Firs, Rosebank. Tel: (011) 880 3566

Tarief: R10 vir 25 woorde of 'n gedeelte daarvan

Sokkerhelde gewilder as die Pous

VIR die Italianers is sokker veel meer as net 'n sportsoort - hul nasionale spelers is bekender as die Pous.

Om dié rede kan 'n mens daarop reken dat die Wêreldbeker-reeks, wat volgende jaar in Italië sy vierjaarlikse hoogtepunt bereik, iets besonder sal wees; die fanatiese ondersteuning wat hulle aan hul span toesê, sal 'n nuwe dimensie aan die toernooi verleen.

Ten spyte van berigte van swak organisasie en stadions wat dalk nie betyds voltooi sal wees nie, is die tafel gedek vir 'n skouspel soos min.

Die loting van die 24 finaliste, wat verlede Saterdag gedoen is, laat 'n mens met groot afwagting uitsien na 'n hele paar kragmetings.

Ongelukkig is dit nie net die spanne op die veld wat slaags raak nie. Sokker-boewery, wat die laaste paar jaar etlike lewens geëls het, kan weer sy lelike kop uitsteek en die sokker bederf.

Die feit dat Engeland in dieselfde groep as Nederland geloot is, word deur die organiseerders as 'n ramp bestempel; dit is 'n bekende feit dat dié twee lande se ondersteuners hulle verreweg die vrotste gedra en 'n

Rudi Voller

groot voorliefde het vir baklei.

Net verlede maand moes 'n vriendskaplike wedstryd tussen die twee lande, wat 100 jaar se sokker in Nederland sou herdenk, afgelas

Ruud Gullit

word omdat grootskepe gevegte gevrees is.

As 'n voorsorg is Engeland geloot om op die eiland Sardinië te speel. Daar word geglo dat die vel-

lighedsmaatreëls daar strenger is, en die die "mal Engelse" dus beter in toom gehou kan word.

Daar sal na verwagting meer polsiemanne wees om die skare op te pas as by enige soortgelyke sportgebeurtenis in die geskiedenis.

Die 24 lande in die eindronde is oor 'n tydperk van twee jaar gesif uit 'n oorspronklike getal van 100.

Daar is ses groepe van vier elk. Die eerste fase is 'n rondomtalie-reeks wat onderling in die groepe gespeel word.

Die twee topspanne in elke groep dring deur na die volgende ronde. Boonop dring vier van die spanne wat derde eindig ook deur, wat beteken dat 16 spanne in die volgende ronde kragte meet.

Van hier af word die toernooi op 'n uitklop-grondslag beslis. In elke ronde daarna val die helfte van die spanne uit, totdat daar net twee oorbly. Hulle pak mekaar in wêreld sokker se grootste klimaks - die eindronde in Rome op 8 Julie.

Italië is die vroeë gunsteling; nie net vanweë die tuisvoordeel nie, maar ook op grond van sy skittervertonings in onlangse kragmetings. Die spelers is egter jonk en te veel druk om te presteer kan hulle kniehalter.

Verskele spanne het al die tuisvoordeel benut om as kampioene gekroon te word: Italië self in 1934, daarna Argentinië, Engeland, Wes-Duitsland en 'n paar ander.

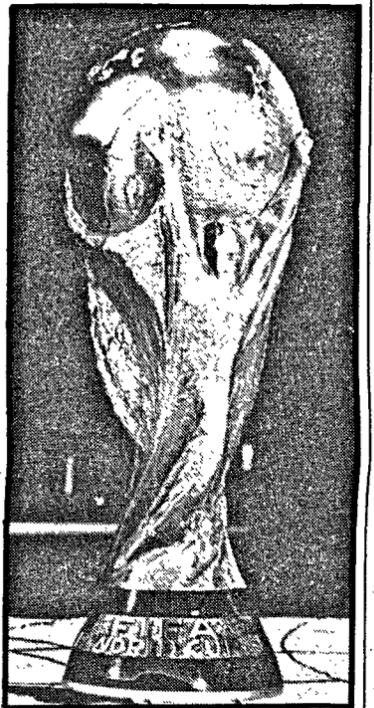
Die laaste twee was egter 'n ander storie. Italië was in 1982 baas in Spanje en in 1986 het Argentinië in Mexiko gewen.

Diego Maradona, wat dié span se sege geïnspireer het, is terug met 'n hele paar lede van sy wenspan, maar geen Suid-Amerikaanse span kon sedert 1958 die toernooi in Europa wen nie.

Brasilië se nuwe span gaan baie volgelinge hê; nie net in hul eie land nie, maar oral ter wêreld, danksy hul flambojante speelstyl.

Daar wag egter 'n onaangename verrassing op hul teenstanders, wat in die verlede munt geslaan het uit hul gebrek aan dissipline. Hul nuwe afrigter, Sebastian Lazaroni, het 'n

1990 is Wêreldbeker-jaar, en as verlede week se loting 'n maatstaf is, gaan die eindronde, wat in Italië plaasvind, groot opwinding oplewer. **MARC GROOTBOOM**, een van 'n uitgelese groeple Suid-Afrikaners wat die vorige Wêreldbeker-toernooi bygewoon het, neem die feite in oënskou.

Die Wêreldbeker

meer verdedigende aanslag ingevoer, wat die span minder kwesbaar maak.

Daar is egter waarnemers in Brasilië self wat meen die span is nou ook minder gevaarlik. As hulle reg bewys word en die span kom nie die mas op nie, sal dit Lazaroni ongetwyfeld sy werk as afrigter kos.

Wes-Duitsland, die Sowjet-Unie en Nederland hou ook groot gevaar vir die tuisspan in. Die Wes-Duitsers het vrot vertoon in verlede jaar se Europese kampioenskappe in hul eie land, maar Franz Beckenbauer het hulle glo reggeruk en beroepswedders het reeds groot geld op hulle verwerd. Veral Rudi Voller is weer skitterend op dreef.

Nederland is die Europese kampioenspan en beskik beslis oor die meeste talent. Dit is egter so dat hul sleutelspelers, Ruud Gullit, Marco van Basten en Gerald Vanenburg almal maklik beserings opdoen. Sou hulle die toernooi misloop, is die Nederlanders in die knyp.

Vrye Weekblad

* Alle politieke kommentaar in hierdie uitgawe van Vrye Weekblad is deur Max du Preez, en opskrifte deur Ryk Hattingh. Abel is van Brëestraat 153, Newtown, Johannesburg.
* Vrye Weekblad word uitgegee deur Wending Publikasies Beperk van Brëestraat 153, Newtown, Johannesburg.
* Die telefoonnommer is 836-2151. Die posadres is Posbus 42637, Fordsburg 2033.
* Die blad word gedruk deur Caxton Bpk van Commandoweg, Industria.

DIE RELEASE MANDELA-VELD TOG

'Die mense sal regeer'

'n Historiese kalender is nou beskikbaar met interessante bydraes soos 'n fantastiese foto van die marathon-hoogverraadhofsaak in 1956, foto's van die 8 leiers wat onlangs vrygelaat is en van ander uitgeweke leiers.

Die kalender is by die kantoor teen R6,50 beskikbaar of vul die onderstaande bestelvorm in en stuur dit tesame met R8,00 aan:

RELEASE MANDELA -VELD TOG
1e Vloer, Portland Place, Jorissenstraat
37, Braamfontein 2017.

NAAM:
ADRES:
TEL:
Aantal kalenders:

Brian sal langste onthou word

BRIAN MITCHELL was nie noodwendig die beste Suid-Afrikaanse sportman van die jare tagtig nie. Hy was wel een van min wat die kans gekry het om sy slag in die internasionale arena te toon, en het skitterend daarvan gebruik gemaak.

Hy sal om dié rede waarskynlik langer as enige ander sportman van sy tydvak onthou word - Naas Botha, Clive Rice en Graeme Pollock inkluis.

Deur sy titel nege keer agtereenvolgens te behou, het hy ook voorlopig vir Suid-Afrika 'n plek in wêreldboks verseker. Sodra hy sy junior liggewig-titel verloor, sal die Wêreld-Boksvereniging alle bande met dié land verbreek.

Ons is lankal nie meer deel van die Wêreld-Boksraad nie, en die beheerliggaam wat Suid-Afrika wel in sy geledere verwelkom - die Wêreld-Boks-Organisasie - is só onbenullig dat sy titels nêrens erken word nie.

Mitchell se skitterprestasies ten spyt, het die grootste oomblik van die dekade - en moontlik in die geskiedenis van sport in Suid-Afrika - aan 'n ander bokser behoort: Gerrie Coetzee.

Ná twee mislukte pogings om boks se grootste prys - die wêreld-swaargewigkroon - in te palm, is hy in 1983 in Akron, Ohio, nie veel van 'n kans teen die vlymskerp Michael Dokes van Amerika gegun nie.

Coetzee was egter vanuit die staanspoor in beheer, en toe hy die Amerikaner in die vyfde ronde vlugtig op die krytvloer laat beland het, was die skrif aan die muur. Halfpad deur die tiende ronde was alles oor, met Dokes op die naat van sy rug en Coetzee se hand as oorwinnaar - en wêreldkampioen - omhoog.

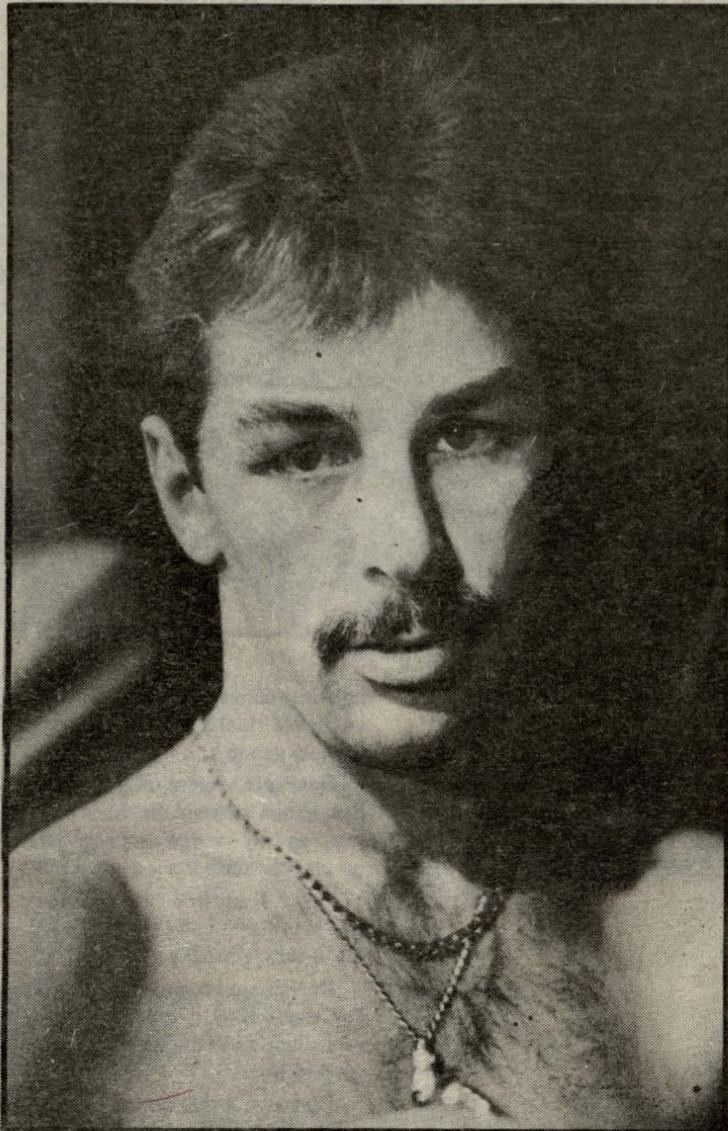
Helaas word Coetzee nie net om sy welslae onthou nie. Sy nederlaag teen Greg Page by Sun City 'n jaar later was seker een van SA sport se grootste laagtepunte - veral omdat Page eintlik glad nie in dieselfde kryt as Coetzee gehoor het nie.

'n Mens sou van Coetzee kon sê dat hy belangstelling verloor het toe die titel eers syne was. As 'n mens vandag aan hom dink is dit nie net as held nie, maar ook as die patetiese verloorder wat byna leweloos op die krytvloer lê na 'n uitklopnederlaag in die eerste ronde teen die Brit Frank Bruno aan die einde van sy loopbaan.

Op dieselfde aand wat Coetzee sy titel teen Page verloor het, het Piet Crous darem 'n troosprys ingepalm toe hy Ossie Ocasio om die WBA se junior-swaargewigtitel verslaan het.

Soos Coetzee was Crous se val groot. Hy het sy titel teen Dwight Mohammed Qawi verloor en die nekslag vir sy loopbaan was 'n uitklopnederlaag teen die bra talentlose Freddie Rafferty.

Die twee grootste nuusmakers op die atletiekbaan was ongetwyfeld Zola Budd en Johan Fourie - Budd dalk meer van die baan af as daarop. Albei het vroeg in hul loopbane ontsaglike potensiaal getoon, en albei moes uiteindelik teverede wees met beste vertonings wat geensins aan hul talent reg

Brian Mitchell

Naas Botha

Johan Fourie

Clive Rice

Piet Crous

Graeme Pollock

laat geskied het nie.

'n Mens moet aanvaar dat Fourie se grootste mikpunt - 'n myl in minder as 3 min 50 sek - nou finaal buite sy bereik is. In die middellafstande is strawwe teenstand onontbeerlik vir top-prestasie en toe hy op sy heel beste was, was daar niemand in Suid-Afrika wat vir hom 'n bedreiging ingehou het nie. Sels 3:50 word deesdae nie meer as 'n wêreldtyd beskou nie.

In die Marathon en half-Marathon is Suid-Afrika se Zithulile Sinqe, Mark Plaatsjes (wat in die VSA 'n loopbaan

probeer uitkerf), Matthews Temane en vele ander tot wêreldtye in staat. Die Marathon word beskou as een van Olimpiese nommers waarin Suid-Afrika 'n goeie kans sou staan om 'n medalje of twee in te oes.

Wat veldnommers betref, was Desiré du Plessis se Afrika-rekord van 2,01m in die hoogspring die groot hoogtepunt van die dekade.

Die jare tagtig was 'n bloeitydperk vir Suid-Afrikaanse rugby. Die agterlyn wat in 1986 teen die Nieu-Seelandse Kavaliers diens gedoen het, was stellig een van die heel bestes wat ooit die

Groen en Goed oor die kop getrek het: Johan Heunis, Carel du Plessis, Danie Gerber, Michael du Plessis, Jaco Reinach, Naas Botha en Garth Wright.

Dit is te betwyfel of daar ooit 'n vinniger agterlyn in wêreldrugby op die veld gedraf het.

In dié groep kan slegs Reinach nie as 'n speler van wêreldgehalte bestempel word nie, maar sy groot vaart (hy hou steeds die SA rekord vir die 400m) het aan hom drie pragdieë in die toetsreeks besorg.

Die Bokke het die Kavaliers (op John Kirwan na 'n volle All Black-

Isolasie het in die jare tagtig verhinder dat Suid-Afrika sy regmatige plek in wêreldsport vol staan. Ondanks dié land se uitsluiting uit die Olimpiese Spele, die eerste rugbyreeks om die Wêreldbeker en verskeie ander vername internasionale sportgebeurtenisse, was daar darem 'n paar mooi hoogtepunte. TINUS HORN gee sy indrukke.

span) met 3-1 geklop. Dit moes 4-0 gewees het, maar Botha het in die tweede toets in Durban in die laaste minuut 'n skepskop vlak voor die pale verbrou wat Suid-Afrika die toets gekos het (eindtelling 19-18).

Met só 'n span gaan 'n mens oorlog toe, maar weens politieke druk het dié Bokke nie eers by die eerste Wêreldbeker-reeks uitgekome nie. Sonder die Bokke was dit maar 'n eensydige affêre. Die All-Blacks het almal platgevee en Frankryk in die eindronde verslaan om die beker se eerste houder te word.

Op die tuisfront was die Westelike Provinsie die Span van die Jare Tagtig. Die WP het die eerste span geword wat vyf Curriebeker-eindstryde na mekaar kon wen, en is vanjaar, ná 'n onderbreking van twee jaar, saam met Noord Transvaal kampioen.

Speler van die Dekade? Naas, natuurlik.

Ons Krieket-Bokke was meer aktief as hul rugby-eweknieë, danksy rebelle-toere deur spanne van Engeland, Wes-Indië en Australië (laasgenoemde twee was elk twee keer hier).

Teen die Wes-Indiërs het ons kolwers geleer wat venynige snelboulwerk beteken. Veral Sylvester Clark het die Bokke lelik gekasty met balle wat net kort van 'n lengte grondvat en byna kophoogte deurskiet.

Clark het in Suid-Afrika aangebly en was die dekade se voorste skokboulter in die Curriebeker- en Nissan-skieldekreeks.

Die Springbokkaptein Clive Rice het homself bewys as wêreldkrieket se beste strateeg deur die Silk Cut-enkelpaaltjie-toemooi drie keer voor die neuse van Ian Botham en Viv Richards weg te raap.

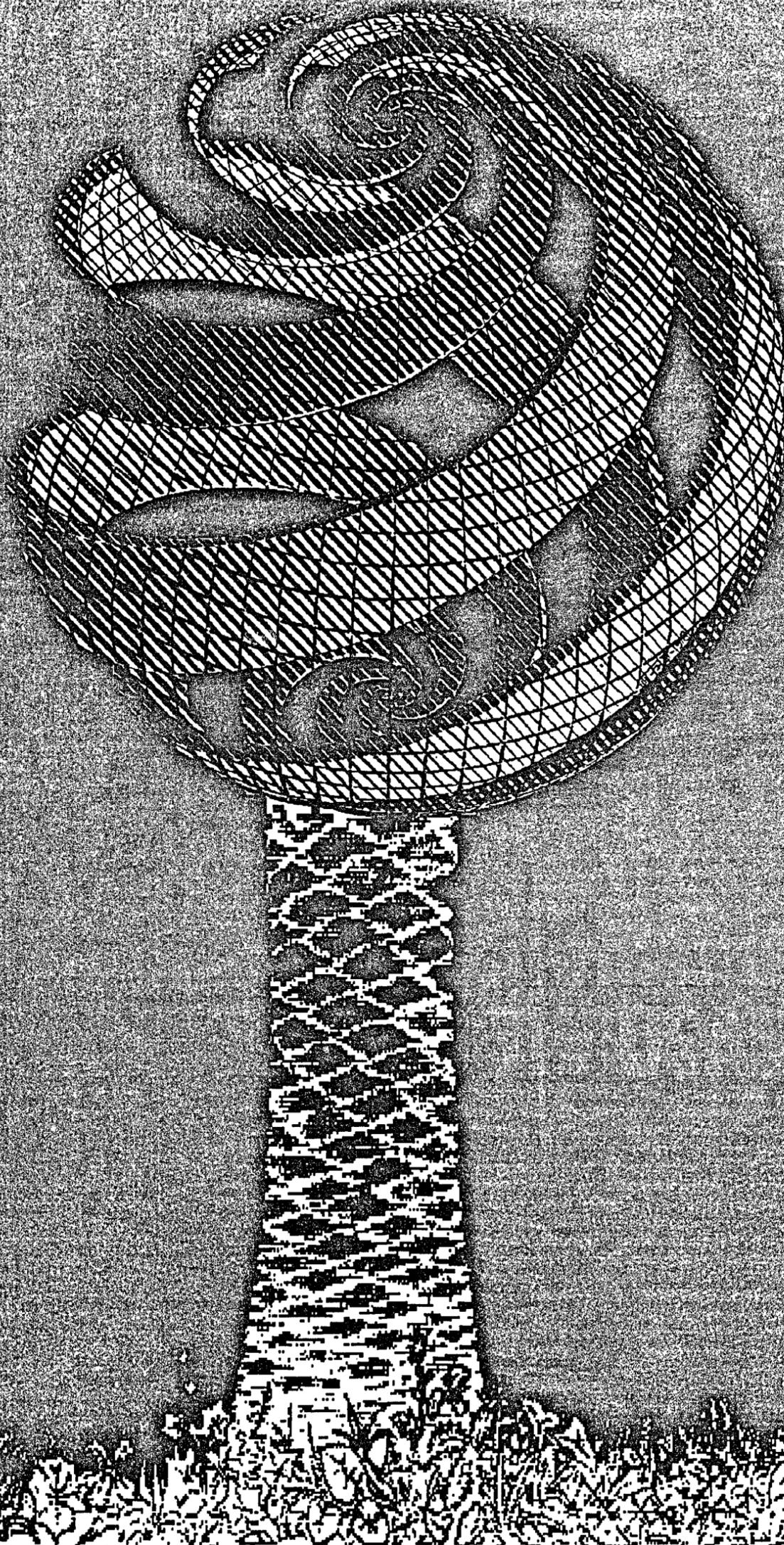
Die Prins van Kolwers, Graeme Pollock, was tot sy uitrede twee jaar gelede die alleenheerser op Suid-Afrika se kolflaai. Hy het sy internasionale loopbaan in Port Elizabeth met 'n foutlose honderdtal teen Kim Hughes se Aussies afgesluit.

Het dié man die kans gekry om meer toetskrieket te speel, was hy bes moontlik vandag saam met manne soos Don Bradman, Len Hutton en Gary Sobers gereken.

Vrye Weekblad Ekologie / Ecology

Bylae tot Vrye Weekblad, 15 Desember 1989

VWE

PURROS

'n Unieke projek in Kaokoland

SOWA PAN

A unique natural heritage?

GAIA

The world is alive

ROBBERG

Die stryd duur voort

TECHNOLOGY

An appropriate change in direction

VAKBONDE EN EKOLOGIE

'n Nuwe Suid-Afrikaanse era

ECOFEMINISM

Women around the world retaliate

REMOTE AREA DWELLERS

The politics of resettlements

BEWARING

SA politici is groentjies

DATABASIS

Wie is wie in ekologie

SOWA PAN

A unique natural heritage?

THE Makgadikgadi Pans in Central Botswana mean different things to different people. To the geomorphologist, they are the relic of a large inland lake whose waters evaporated during prehistoric times following the diversion of the rivers feeding it, leaving the large, barren salt pans that we know today. For the archaeologist, the pans generate images of the flourishing Khami Empire which, during wetter times, built the fortresses which are still visible today at places like Kubu Island. The naturalist marvels at the influx of thousands of gangling and gaudy flamingoes during wet years when brine shrimps and algae and other organisms which favour highly saline waters abound to fuel a complex food web. For the

wealthy foreign visitor to Botswana, the pans represent a convenient stop-over en route to the unfettered animal paradise of northern Botswana.

And what of the ordinary Motswana ekeing out an existence from sandy soils and fragile rangelands surrounding the pans? How does he view this "unique

natural heritage"?

Apart from an erratic climate which makes the traditional raising of cattle and growing of crops difficult, he invariably experiences an array of problems associated with living in remote areas, and these assume overriding importance in his life:

There is a lack of basic facilities

(health, transport, etc), particularly education and training. There is also a shortage, or total absence of paid work near home. Development options are few, and people are faced with seemingly insurmountable problems which affect the very core of their existence.

Against this background, it is

little wonder that most Batswana welcomed the development of the P900 million Soda Ash project at Sowa Pan. It is also not surprising that the government welcomed the initiative and input of AECL, regardless of its political affiliations. One of the national objectives of Botswana, as enunciated in the National Development Plan is SUSTAINED DEVELOPMENT and two aspects of this are worth noting in the context of the Soda Ash project:

* Great emphasis is placed on rural development, to the extent that it is part of the portfolio of the Vice-president and his Ministry of Finance and Development Planning.

* Sustained development as a national objective, is gradually being replaced by "sustainable development" as more and more Batswana realise that an economy based primarily on diamonds, a non-renewable resource, cannot survive in the long term. As a strategy, diamonds, and developments such as the Soda Ash project, can be used to fuel the economy while other engines of growth are developed. An exciting opportunity which holds great promise for our country is the development of tourism which, if managed properly, can be truly sustainable.

Thus it is important to note that while we welcome Soda Ash Botswana, we are also conscious of the fact that its impact on the environment should be carefully monitored and minimised as far as possible. An Environmental Impact Assessment was made prior to the initiation of the project, and we would like to see that it is measured against this yardstick.

It has been said that the EIA was a "whitewash" job but the truth of the matter should become apparent as the project unfolds. Many Batswana are likewise sceptical about the appointment, by Soda Ash Botswana, of an Environmental Officer; talk has it that the post has been specially created as a backwater for a certain thorn in the side of conservation in Botswana! However, if tourism is to make a worthwhile contribution to our country in the future, it is imperative that genuine consideration be given to the effects of the Soda Ash project on the environment. The Soda Ash project should not be allowed to jeopardise options for the future - "Se ileng se a bo se ile..."

DAVID MOUTLWATSI

(David Moutlwatsi is a freelance journalist from Gaborone, Botswana)

**“Nkosi sikelel’ i-Afrika”
seën Heer, die land wat
vele volkre dra.”**

Uit: H.A. Fagan 1949.

Soos die windjie wat suis. Kaapstad: Nasionale Pers, Bpk.

Volgehoue groei deur diversifikasie.

AS/ 80033

VWE

**Vrye Weekblad
Ekologie/Ecology
staan onder redaksie
van Tienie du Plessis
en Ryk Hattingh. Die
bladuitleg is gedoen
deur Andrea Vinassa
en Esma Anderson.
Voorbladontwerp
deur Tinus Horn.
Bydraes kan gestuur
word aan: VWE,
Posbus 42637,
Fordsburg 2033.**

GAIIA:

*The earth is alive,
not so well, and
living in space*

A new vision of "reality" is gradually forming throughout the world - an ecological vision with its roots in many fields.

STANLEY FRIELICK looks at some aspects of this idea.

IN 1948 the British scientist Fred Hoyle wrote "Once a photograph of the Earth, taken from the outside is available... a new idea as powerful as any in history will be let loose." Over the last three decades, new ideas emerging from many sources have confirmed Hoyle's prediction.

The rapid advancements in rocket technology during the 50s made Earth photographs possible, and these must have been available to American and Russian space agencies in the early 60s.

But government likes to contain powerful ideas, and it took a long campaign - begun by pioneer eco-activist Stewart Brand in 1966 - before Nasa was persuaded to make the first whole earth photographs public.

Brand's Whole Earth Catalog of 1968 displayed the full mandala of the planet on its cover, helping to form the new idea that was being unleashed in many heads, from many directions.

The first whole earth photograph provided a visual and objective correlative for James Lovelock's "Gaia hypothesis" - one of the many paradigm-shifting concepts taking shape at around the same time.

Lovelock had worked for Nasa in the early 60s, where he came to the insight that "the real bonus of space technology has been that for the first time in human history we have had a chance to look at the Earth from space, and the information gained from seeing from the outside our azure-green planet in all its global beauty has given rise to a whole new set of questions and answers."

His own new questions took shape while working on a project investigating the possibility of life on Mars, and he evolved a relatively simple life-detection experiment which involved measuring the relative concentrations of various gases in a planet's atmosphere. The data from his preliminary work on Earth convinced him to forget about Mars and concentrate instead on the home planet.

The Gaia (ancient Greek Earth goddess) hypothesis proposes that planet Earth is a self-regulating being with the capacity to keep herself healthy by controlling the chemical and physical environment.

In other words, our planet is a single living organism, a sentient life-form with its own spirit to which people are somehow related. Thus Earth/Nature is not some primitive force to be subdued and conquered, nor is Earth a demented spaceship, travelling purposelessly and forever in a circle around

the Sun. The Gaia hypothesis gives us an alternative vision to these dominant materialistic and disenchanted models of "reality".

This view of a living, whole Earth is basically nothing new. Mystics, sages and ordinary farmers throughout the ages have intuitively known the existence of Gaia, and the concept is central to all "traditional" cosmologies. How paradoxical that the theories and applications of modern science, which to a large extent have been hostile and destructive towards Earth and the spiritual wellbeing of her human inhabitants, are now beginning to reveal the truth of ancient wisdom. An ecological view of wholeness and interrelatedness between all the individual organisms and systems which make up the planet has emerged from the biological sciences. But profound discoveries were being made in other areas of knowledge during the 60s.

Lovelock presented his hypothesis to the scientific community in 1969. The mechanistic ideas dominant in the sciences could not cope with the ecological view of a living Earth, and Lovelock's paper was largely ignored. But one day in the summer of the same year, a young nuclear physicist experienced a vision, which radically altered his view of the world and his ideas about physics.

Fritjof Capra had come from Europe to the New World in 1968, armed with a PhD and looking to further his career in the esoteric world of theoretical physics.

But he found himself increasingly attracted to the equally weird world of sex, drugs and rock 'n roll that was the Californian counterculture.

Although Capra was over 30, and strictly speaking didn't qualify as a hippie, he began to lead a somewhat schizophrenic existence - part-time physicist by day and part-time hippie by night and weekend.

Sitting on the beach one afternoon, Capra began to experience the quantum dimension of reality and the existence of Gaia. As a physicist, he had an abstract model of the structure of matter - the ceaseless flow and interaction of particles at the sub-atomic level of reality.

But while in a relaxed and meditative state, watching the waves and feeling the rhythm of his breathing, he suddenly became aware of the whole environment as being engaged in some kind of gigantic cosmic dance. The diagrams and equations from textbooks came to life, and for Capra the way of understanding this revelation was provided by the worldview of Eastern mysticism.

The philosophies of Buddhism, Hinduism and Taoism were strong ingredients in the eclectic intellectual diet of the counterculture. But few people realised the profound parallels between these ancient systems of thought and the latest ideas in quantum physics. Although these had been glimpsed earlier by scientists such as Werner Heisenberg and Niels Bohr, it was Capra who systematically explored and clarified the connections in his book, *The Tao of Physics*.

Capra then began to realise that physics was not the only field in which changes in basic assumptions were occurring.

Discussions with leading "alternative" thinkers of various disciplines led him to write the influential *The Turning Point*, in which he drew the outlines of a new framework that might serve as basis for biology, psychology, health care, economics and other fields. Here he describes in detail the processes leading to our current ecological, political and spiritual crisis, and explores avenues of possible transformation and healing.

Capra had been active in the student revolts in Paris '68, and later encounters with counterculture and Black Power leaders in America had sharpened his political consciousness.

His involvement with two major political forces of the 70s - the ecology movement and the feminist movement - resulted in *Green Politics*, co-authored with Charlene Spretnak. This sets out the concrete political implications of the philosophical and cultural transformations described in the previous works.

The twenty year journey from science, mysticism and the counterculture, through personal transformation and into the politics of ecology undertaken by Fritjof Capra is hardly unique.

Many people involved in the movements of the 60s have followed a similar path, and there are many important thinkers (e.g. Gregory Bateson) who have contributed towards the new vision of reality.

The current concern for the environment, together with mass democratic movements and protests, can be seen as the social equivalents of powerful ideas such as the Gaia hypothesis and Capra's synthesis of politics, ecology and spirituality.

And of what relevance to South Africa are these new ideas? Intense debate surrounds the applicability of Gaian/Green thinking to the local political scene. But most institutions and academic disciplines remain blinkered by mechanical and materialist thought, and many minds need changing. There is much political

groundwork to be done before the ecological visions of the post industrial West can take root here.

We should take note, though, of the many unexplored connections that exist between the emerging paradigm of wholeness in Western thought and the world-views of traditional African cultures. It is also important to realise that the political philosophy of Black Consciousness has ecological and spiritual dimensions.

While exile politics played an important part in the historical continuity of struggle, the Black Consciousness movement was the manifestation in South Africa of worldwide counterculture and resistance movements. The influence of this philosophy over the last twenty years in South Africa has been significant.

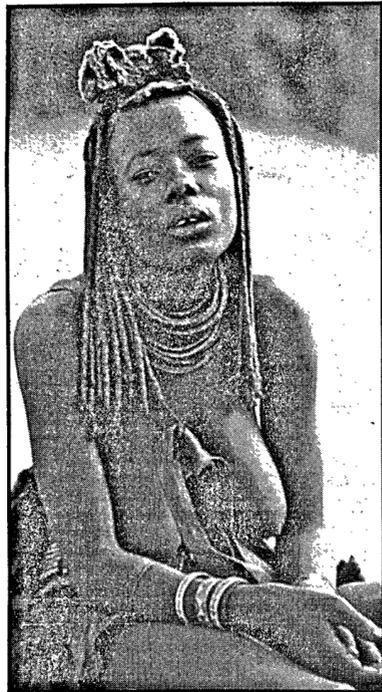
To end with, some notes of caution to those who might be thinking that the new ecological/holistic paradigm and its associated politics is the way to our salvation. The dark side of a whole Earth is a fascist and authoritarian world-order, and there are plenty of historical precedents for holism as an agent of tyranny.

The current "issues" of ecology and the environment tell us far more about the state of society than anything in nature as such. New ideas and models of things natural must be examined for the quality of their social and political implications.

As Langdon Winner has pointed out, "Nature will justify anything. Its text contains opportunities for myriad interpretations. We must learn to read contemporary interpretations of the environment and ecology in order to see exactly what notion of society is being chosen."

"When that is done, nature and social forms can be evaluated separately, a practice that an awareness of many past mistakes strongly recommends. It is comforting to assume that nature has somehow been enlisted on our side. But we are not entitled to that assumption."

(Stanley Frielick is a lecturer at the University of the Witwatersrand)

PURROS

'n Landelike gemeenskap in beheer van hul eie omgewing

IN die sandloop van die laer Hoarusibrivier lê 'n fontein wat in die verlede die drinkplek van olifante was. Die mense wat daar woon, noem die fontein Omburo; onder toeriste en op die kaart staan die fontein as Purros bekend.

Purros is in die suidweste van Kaokoland, ongeveer 50 kilometer van die Skedelkus, geleë. Die omliggende bergreeks en droë vlaktes het voorheen gespog met groot troppe springbokke, swartrenosters, gemsbokke, bergkwagga's, kameelperde, volstruise en ook roofdierspasia's soos leeu, gevlekte hiënas en jagluipers.

Die Purros-fontein word al vir geslag na geslag deur die Himba- en Herero-herders gebruik. Die gebied is in 1907 deur die koloniale administrasie van Duitsland tot 'n natuurreservaat verklaar. Sedert die deproklamering van dié reservaatgebied in 1970 deur die Odendaal-kommissie, het grootskaalse wilddiefstal die wild wat hier voorgekom het, uitgedun tot die huidige wankelende getalle.

'n Suksesvolle wetstoepassingsprogram van die natuurwagingsowerhede in Namibia, met die ondersteuning van enkele nie-amptelike bewaringsowerhede, het die probleem van wilddiefstal in so 'n mate bekamp dat wildgetalle teen die vroeë tagtigerjare begin herstel het.

In 1986 het drie olifantbulle die eerste keer in jare weer by die Purros-fontein gaan water drink.

Natuurwagingsowerhede is verheug oor die gebeurtenis. Die sowat 60 semi-nomadiese Himba- en Herero-herders wat Purros as basis gebruik het, het gemengde gevoelens oor die terugkeer van wilde diere gehad: hulle het gedink aan vertrapte groentelande en aan persoonlike gevaar.

Die vroue het gepraat van die twee kilometer se stap deur digte bosse om water te gaan haal en die moontlikheid van 'n skrikwekkende ontmoeting met 'n olifant.

Maar daar was ook 'n opletting in die tradisionele respek vir die natuur. Die terugkeer van die wild is as 'n simbool van die ou dae beskou - die dae vóór die oorlog, toe die mense van Kaokoland wes en suid moes wyk voor die gewere van vreemde mense; dae voor die droogte van 1980, wat ryk mense arm gemaak het. Die olifantdans - 'n dans en 'n lied wat die olifant vereer - is weer by Purros gedans. 'n Dier wat soveel respek by dié mense afdwing dat die dood van 'n olifant dieselfde rituele sang vereis as dié wat met die dood van 'n gesinshef gesing word.

Alle diere hier word as individue beskou. Selfs roofdiere word nie as 'n groep met aggressie geassiesier nie. Die mense sê: "Jy kry goeie leuens en slegte leuens. Sommige leuens woon langs die mense se vee en vang nooit iets nie. Ander leuens is 'n probleem en moet doodgemaak word." 'n Leeuwvlieë het Purros gedurende 1987 verskeie kere besoek en die mense het besluit om haar nie dood te maak nie tensy sy begin beeste vang. Hoeveel

blanke beesboere sou dié houding ingeneem het?

Die afgelope aantal jare het 'n verandering van 'n ander aard in Purros plaasgevind. Toeriste het na Kaokoland gestroom en Purros word in die vakansieseisoen deur soveel as tien vierwielangedrewe voertuie per dag besoek.

Die mense van Purros geniet die toeriste as vermaak, 'n soort "traveling side show". Maar hulle word ook omgekrap deur dié mense se gedrag: toeriste gaan soms ongenooi 'n Himba-dorp binne en begin foto's neem, sonder enige formaliteite soos om die mense te groet of eers toestemming te vra om kameras te gebruik.

'n Ander negatiewe aspek van die instroming van vreemdelinge is die gebruik van Westerlinge om van hul oorvloed ontslae te raak. 'n Stoppie tabak hier, 'n pakkie suiker daar, oorskietkos word aangebied en daardie stukke seil kan mos agtergelaat word.

Dit het spanning in die gemeenskap van Purros veroorsaak. Families wat naby toeriste-roetes woon, het meer as ander gekry. 'n Paar jaar gelede het 'n klomp mense siek geword en dit is toegeskryf aan 'n vloek wat deur sekere families op hulle geplaas is. 'n Familie wat 'n groot hoeveelheid toeriste-oorskot ontvang het ('n plastiekemmer, 'n waterhouer, kos en 'n stukke stoel), het ander van toordoktery beskuldig. Die motief was duidelik jaloesie, maar in Kaokoland word sulke beweringe nie ligtelik gemaak nie en 'n krisis was op hande.

Die toeriste is gevra oor hulle indrukke van die plaaslike bevolking en die terugvoer was meesal in die trant van: "Dit is jammer die Himbas is sulke bedelaars." Toeriste kon selde die toedrag van sake by Purros in 'n sosiale konteks plaas.

Almal in Purros deel alles, nie omdat hulle dit so verkies nie, maar omdat die omstandighede in so 'n klein gemeenskap in 'n klipharde omgewing dit noodwendig vereis. Dit is landelike versekering - vandag help jy die ander, môre help jou buurman jou. Rykdom in Kaokoland word nie gemeet aan die aantal beeste of besittings wat jy versamel nie, maar aan die netwerk van sosiale verpligtinge wat optrede skep.

In Kaokoland is 'n ryk man iemand wat status geniet omdat baie mense verpligtinge teenoor hom het. Hy kan ook status aan iemand anders gee deur verpligtinge op homself te plaas. Toeriste, wat duidelik baie ryk is, word dus gereeld om toegifte gevra.

Buiten dié sosiale gegewe, het hernieuwe kontak met Westerlinge die vraag en begeerte na moderne verbruikersgoedere aangewakker. Die mense van Purros wil nou suiker, tee, koffie, plastiekemmers en -waterhouders besit en gebruik. In Purros is daar egter geen ander meganisme om dié besittings te bekom as om te bedel nie. Niemand by Purros werk vir 'n permanente salaris nie, almal is afhanklik van die produkte van hul kuddes en die groentehandel wat in die ryk uitspoelgrond

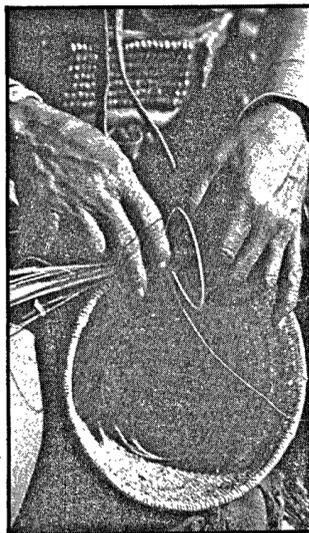
van die Hoarusib gevestig is.

Teen dié agtergrond van 'n baie ongelukkige Purros - mense wat siek word, olifante en leuus weer in die omgewing - is daar in 1987 saam met die mense beraad gehou om oplossings vir hul probleme te soek. Ons doelwit was om op praktiese wyse bewaringsprioriteite en toerisme met die aspirasies van die mense van Purros te versoek.

Die projek

Die eerste stap, om 'n vergadering in Purros te hou, was om al die familiehoofde, die volwasse mans en meer as die helfte van die volwasse vroue, byeen te bring. Die hoofman van Warmquille, 'n gebied in Purros, kon nie die vergadering bywoon nie, maar sy verteenwoordiger het hom deeglik oor die gebeurte ingelig. Hy is later self na Purros en het die omstandighede met die mense bespreek. Sedert die begin het hy die projek ten volle gesteun.

By Purros het ons, as bewaarders en sosiale wetenskaplikes, ons rol gesien as bemiddelaars asook om die mense aan te moedig om te sê hoe hulle voel oor die toeriste en die terugkeer van die wilde diere na die gebied. Slegs nadat almal gesê het hoe hulle voel, het ons gesê wat ons dink. Gedurende die bespreking, het die

volgende duidelik geword:

* Die meeste van die inwoners was bly om te sien dat kameelperde, sebras en wildsbokke in groter getalle na die gebied terugkeer, maar die terugkeer van olifante, renosters en die groter wilde diere, was nie vir almal verblydend nie;

* Baie min van die mense het die terugkeer van die wilde diere en die toename in toeriste in verband met mekaar gebring;

* Die voordele van toenemende toerisme - soos tabak, kos en ander verbruikersartikels - het nie vergoed vir die verlies en ongerief wat olifante en leuus veroorsaak nie;

* Die kos en tabak wat die toeriste aan die inwoners van Purros gegee het, het tweespalt en twis in die Purros-gemeenskap veroorsaak. Dit, tesame met die kulturele misverstande, het swak verhoudinge tussen die toeriste en die mense van Purros in die hand gewerk;

* Indien natuurwagingsowerhede die hulp en steun van die mense van Purros in die bewaring van renoster en olifante wil hê, sal hulle óók voordele aan die mense moet bied;

* Aangesien die getalle van wild ná die droogtes van die sewentiger- en tagtigerjare nou eers begin aangroei het, mag wild nie gejag en uitgedun word nie;

* 'n Klein toeriste-agentskap, wat gereeld toere na die omgewing onderneem, het voorgestel dat hulle 'n toeriste-oord in Purros oprig. Gedurende die vergadering het die mense van Purros dit egter duidelik gemaak dat hulle glad nie daarvoor sal hou nie;

* Die groeiende toerismebedryf in die gebied is egter die enigste manier om korttermyn materiële probleme op te los. Dit is egter nodig om 'n meer formele sake-ooreenkoms met die toeriste aan te gaan. Dit sal sowel die toeriste as die mense van Purros die kans bied om mekaar met meer respek te behandel. Dit sal ook betekenisvolle voordele aan die mense van Purros gee.

Aan die einde van die twee dae lange vergadering, het ons saam 'n projek beplan wat 'n winsgewinde toeriste-bedryf en 'n handwerk-nywerheid insluit. Dit het behels dat:

* Elke toerist wat in Purros oornag die mense 'n vergoeding van R25 betaal omdat hulle die wild kon sien en ook op die mense se land kon bly;

* Dié bedrag sal onmiddellik aan die Purros-gemeenskap as 'n geheel betaal word;

* Wié lede van die Purros-gemeenskap is en hóé die geld verdeel sal word, sal aan die gemeenskap self oorgeelate word.

Ons het twee punte van belang beklemtoon:

* Die meeste toeriste het na die gebied gekom om die wilde diere en die ongerepte natuur te sien. Daarom sal die toeriste nie meer die gebied besoek as die diere uitgeroei en die plek besoedeld is nie.

* 'n Toeristeprojek is beplan wat net die maatskappye van Bedreigde Natuurlewe Trust en Desert Adventure Safari sal insluit.

Tot onlangs nog kon 'n mens onder natuurbewaring "natuur-kolonialisme" verstaan. Om landelike mense by natuurbewaring te betrek het eers in die laaste paar jaar deel van die hoofstroom van bewaringsfilosofie geword. In die meeste gebiede is dit egter nog net praat en nie doen nie. 'n Uitsondering is die loodsprogram waardeur die Himba- en Herero-gemeenskappe in Purros, in die suidwestelike Kaokoland in Namibia, by bewaring betrek word. GARTH OWEN-SMITH, leier van die Trust vir Bedreigde Natuurlewe se Hulpbewaarder-projek, en MARGARET JACOBSON, 'n etno-argoloog, doen verslag

Implementering

Om die projek suksesvol te laat verloop, het die mense van Purros ses groot families - inwoners van die gebied - benoem. Hulle het toe besluit hoe die geld wat die toeriste gaan betaal, onder die mense verdeel sal word.

Die mense het besluit dat elke familie ewe veel geld sal ontvang, selfs al het hulle nie almal kontak met die toeriste nie. Almal het saamgestem dat dié besluit die spanning tussen families sal oplos en dat dit die half-nomadiese bestaan in die omgewing weer sal vestig.

Die mense het ook gesê dat permanente bewoning van Purros nie goed is nie omdat dié ryke grondgebied gespaar moet word vir wanneer dit baie droog is. Die Purros-fontein is dan die enigste bron van water in die hele westelike-Kaokoland.

Die afgelope jaar is al die geld wat van toeriste ontvang is, gelyk tussen al die mense verdeel.

Die Purros-projek is 'n voorbeeld van hoe belangrik dit is om die sosiale-geografiese omgewing te verstaan voordat bewaringsprojekte saam met die inwoners van die gebied begin word. Dié projek het ook aan natuurwagingsowerhede geleer dat die plaaslike gemeenskap ook deur projekte van bewaring bevoordeel moet word. Dit is ook nodig dat natuurwagingsowerhede met die grootste sensitiwiteit en sorg projekte saam met die plaaslike gemeenskap moet aanpak.

Verteenwoordigers van die mense moet byvoorbeeld deur die mense self gekies word, en nie net deur amptenare aangestel word nie.

Ons glo ook dat die rede vir die welslae van die program lê in die gemeenskap wat self verteenwoordigers moes aanwys en self moes besluit hoe die geld tussen die mense verdeel moet word.

Die meeste landelike ontwikkelers en sosiale wetenskaplikes sal daarmee saamstem dat 'n groot rede waarom soveel landelike hulpskemas misluk het, die gevolg is van 'n Westerse wêreldbeskouing wat van bo na onder werk. Onlangs, ná dekades van mislukte Westerse pogings, begin ons om na die plaaslike bevolking te luister en nie net met hulle te praat nie.

Himba- en Herero-vroue het groot insae in familie-besluite en oefen groot mag in die huis uit. Vroue by Purros, ondersteun deur van die ouer mans, swaai die septer in die huishouding - hoewel die mans dit nie graag wil erken nie.

Aanvanklik, toe die mans nog in die meerderheid by die Purros-vergadering was, is besluit dat alle volwasse mans 'n gelyke deel van die toeriste-heffing moet kry. Later, toe meer vroue aangesluit het, het hulle dié besluit heeltemal verwerp. Daar is besluit, én met konsensus aanvaar, dat 'n ouer, meer verantwoordelike man elke huishouding se deel moet ontvang. Dit is dan ook hoe dit gewerk het.

Na 'n-jaar is ons tevrede dat dié besluit geen sosiale probleme veroorsaak het nie. 'n Tweede deel van die Purros-projek was om 'n handwerk-nywerheid te begin. Dié nywerheid het in September 1987 eenvoudig begin toe 34 artikels vir R185 verkoop is. In Julie 1988 is 69 artikels vir R536 verkoop. In die eerste jaar is R2 050 plus R1 000 vir andere goedere ingesamel.

Ons is bewus dat dié mark kontant aan die vroue voorsien wat hulle nie voorheen gehad het nie. Ons het egter gevind dat hulle dié geld gebruik om hulle sogenaamde "tradisionele" kleding in stand te hou.

Hier moet ons egter waarsku: Die handwerk-nywerhede kan 'n negatiewe houding jeens toerisme en bewaring in die hand werk.

Kritiek

Soos met alle nuwe ondernemings, het die Purros-projek nie kritiek vrygespring nie.

* Daar word gesê dat die welslae van so 'n projek afhang van die sterk persoonlikheid van die Westerse inisieerder en sodra hy of sy die plek verlaat, die hele projek sal platval. Ons stem nie saam nie. Die van-ouder-af-boontoe-beginsel verseker dat die fondament sterk is en op die gemeenskap se belange en wense. Dié projek is nie van bo af afgedwing nie, en is ook nie 'n eerste wêreldse persepsie

van wat nodig is nie.

* Daar is voorgestel dat ons nie die vloei van kontant in 'n sogenaamde "tradisionele" ekonomie moet aanmoedig nie. Dié houding, glo ons, is gegrond op 'n wanopvatting omtrent die aard van "tradisionele samelewings". Dié kritici beskou dergelike gemeenskappe as puur en onbesoedeld deur die Weste. Dié houding is 'n mite. Die Himba word nie die eerste keer deur verandering gekonfronteer nie. Kultureel verander gedurig, ook dié van die Himba.

* Daar is 'n siening dat die aard van toerisme tradisionele mense degradeer. Ons stem nie daarmee saam nie. Sulke standpunte is paternalisties en eurosentris. Wat degraaderend is, is die houding dat ons weet wat die beste vir landelike mense is.

* Daar word gesê dat só 'n projek en die geld wat dit genereer as 'n magneet sal dien en duisende mense na die gebied sal lok. Dié vrees is reeds as ongegrond bewys.

Kaokolanders ken konsensus-besluitneming en enige Himba of Herero wat by Purros wil gaan woon, moet eers die toestemming kry van diegene wat reeds daar woon.

Gevolgtrekking

Die Purros-projek is klein en eenvoudig, maar ondanks die eenvoud glo ons dit hou

geweldige implikasies vir die toekoms van bewaring in westelike Kaokoland en elders in. Die projek is nou maar eers 'n jaar oud en die langtermyn-welslae moet nog bewys word. Desnieteenstaande is die volgende opmerkings deur inwoners van Purros bemoeidigend:

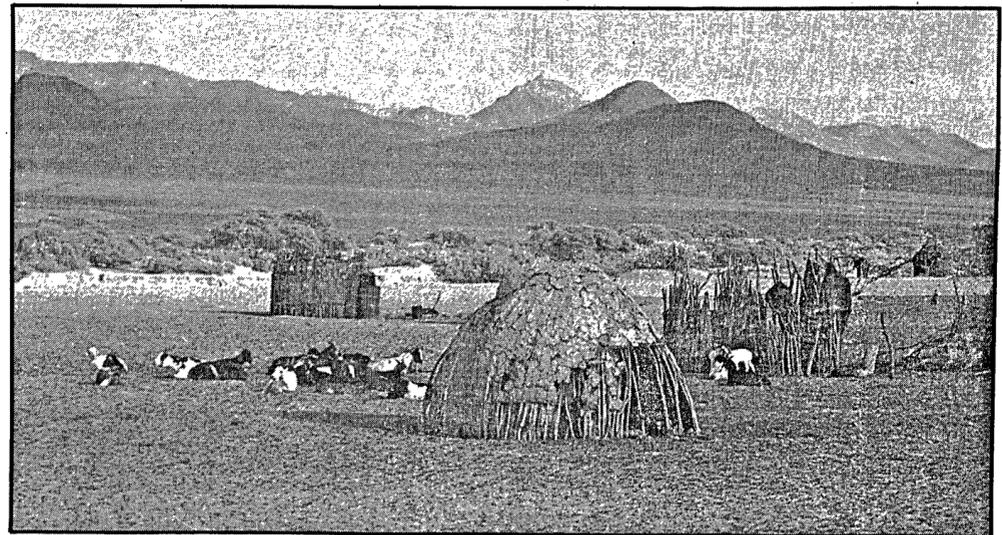
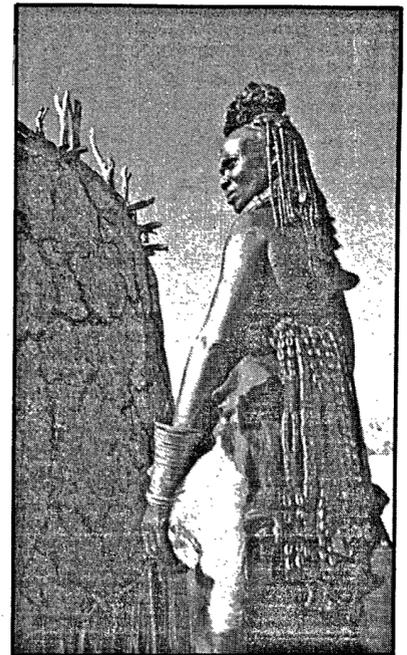
* In Junie vanjaar het die hoof van 'n ou Hererofamilie in verband met die toeristehewing gesê: "Dit is asof ons met wilde diere boer, en in plaas daarvan om vleis en velte te kry, kry ons geld van die toeriste wat dié diere wil sien."

* In dieselfde maand het 'n klein troppie olifante water gaan drink by 'n fontein 'n paar honderd meter vanaf die Purros-tuine. In teenstelling met die besoek van die drie olifantbulle in 1986, het die Purros-inwoners ons gesdrifig daarvan in kennis gestel.

* Die handwerk-nywerheid het 'n nuwe belangstelling in vaardighede om tradisionele goedere te maak, aangemoedig.

Dit alles klink baie goed, maar wat van die toekoms? Sal die Purros-projek oorleef? Ons glo dit sal, want die krag van die projek is in die gemeenskap gestel. Verder het dié projek die potensiaal om ekonomies selfonderhoudend te word, wat enige wisselvallige regering die hoof kan bied.

(Dié artikel is 'n verwerking van Garth Owen-Smith en Margaret Jacobson se artikel in Quagga 27/1989)

'n Gedeelte van Purros met 'n pragtige uitsig oor die Hoarusib-vallei (Foto's: Chris van der Merwe)

ROBBERG:

die stryd duur voort

Naby Plettenbergbaai lê die ongerepte Robberg-skiereiland en -natuurreservaat. Gerugte van 'n kleinvaartuighawe langs dié natuurreservaat is lank reeds in omloop, en in Mei vanjaar is 'n ekologiese Impakstudie van so 'n ontwikkeling gepubliseer. Toe bars die hel los.

Vanaf 1976, met die begin van 'n ondersoek na die uitvoerbaarheid en koste van só 'n "ontwikkeling", tot in 1988 het die projek gegroei vanaf slegs 'n kleinvaartuighawe met 'n grondoppervlak van vyf hektaar, tot 'n voorgestelde marina met 'n dorpshuis-skema van 120-eenhede wat uiteindelik 23,5 hektaar sou beslaan. 'n Gedeelte van die 23,5 hektaar sou onder meer herwinde grond van onder die hoogwatermerk wees.

Die voorgestelde projek het die wind van voor gekry. Die Robberg Trust, wat in Desember 1986 gestig is en ten doel het om dié ontwikkeling te stuit, en die Trust vir Bedreigde Natuurlewe (EWT) het met 'n teenverslag gereageer.

TENIE DU PLESSIS kyk na die standpunte van die Robberg Trust en die EWT, en prof WILLEM VAN RIET, 'n landskap-argitek van Universiteit van Pretoria en mede-skrywer van die ekologiese Impakstudie, verduidelik die kernaspekte van hul verslag.

DIE omstredenheid rondom die Robberg-marina het sedert Mei vanjaar baie stof in bewaringskringe opgeskop.

Een van die figure in dié stryd is Peter Joffe, 'n trustee en lid van die Trust vir Bedreigde Natuurlewe (Endangered Wildlife Trust - EWT) se bestuursraad en sub-komitee van projekte.

Joffe het as lid van die Robberg Trust 'n artikel geskryf in "Quagga" (nr 26, Winter 1989), wat die saak van die teenstanders van ontwikkeling meer skade berokken as wat

hulle sou wou erken. Heethoofdige, emosionele aanvalle teen ontwikkeling soos dié van Joffe, verloor gewoonlik heelwat geloofwaardigheid.

En gedagtes soos: "But the Robberg is beautiful and I love her shape, and want my children and their children to see this piece of land stick its undeveloped tongue out into the Indian Ocean as a monument to the wise people of 1989," sê nie veel vir die "wise person" wat sulke eensydige gedagtes oor die ekologie kwyttraak nie.

Onafhanklike studie

Joffe en die Robberg Trust het in samewerking met die EWT tog gesorg vir 'n meer verantwoordelike reaksie op die voorgestelde marina. As voormalige hoof-vakkundige beampete aan die JLB Smith-instituut vir viskunde op Grahamstad, is Peter Jackson gevra om 'n onafhanklike ondersoek te loods na die omstandighede rondom die ontwikkeling by Robberg.

Dié verslag vorm die basis van die opposisie teen ontwikkeling.*

Jackson vermy emosionele betoog en versamel deurdagte inligting oor die geskiedenis van die projek, die ontwikkelaar se rasionalisasie en ook die omgewingsimpakstudie van Van Riet, Grindley en Oosthuizen.

Die belangrikste aanbeveling van Jackson se verslag is natuurlik dat die marina en hawe nie gebou moet word nie.

Die kragpunt van sy verslag is dat die insny van die beoogde hawemuur (tot 600 meter langs die golfplatform van Meidebank en Middelbank) in die gebied van die Robberg-natuurreservaat in, nie aanvaarbaar is nie. Dieselfde beginsel geld wanneer die ontginning van steenkool in die Krugerwildtuin in gedrang kom: hier is 'n geproklameerde reservaat - wat is die doel van só 'n gereserveerde gebied, indien proklamasie in werklikheid nie die gebied beskerm nie?

'n Groot aantal negatiewe ekologiese reaksies op só 'n bouprogram word in die verslag genoem.

Een daarvan is die veranderde sedimentasie wat kan volg op die konstruksie van 'n hawe. Geen opname ter plaatse is gedoen van bestaande gety, kusgolfbeweging, wind en sedimenteienskappe nie. (Die studies is op modelle by die WNNR gedoen.) Die ontwikkelaars erken self dat tot 18 persent van die kuslyn op die skiereiland moontlik deur 'n hawe-konstruksie verander kan word.

Sedimentasie sal natuurlik 'n invloed hê op die vislewe in dié gebied. Hengel vanaf Meidebank en Middelbank kan moontlik benadeel word. Jackson se siening is dat te min bekend is oor die hidrologiese aard van die hawe-gebied om die projek onvoorwaardelik te steun.

Subgety-navorsing het getoon dat die gebied 'n belangrike habitat vir verskeie skulpdiere en ander bedreigde spesies is. Daarom word herwinning van grond onder die hoogwatermerk gekritiseer.

Swarttobie

Die Swarttobie (totale populasie word tans op minder as 5 000 geskat), 'n gety-voëltjie wat aan die suid- en suidwes-kus aangetref word, sal hier swaarkry onder 'n verminderde voedselvoorraad wat 'n hawe-konstruksie sou veroorsaak. Die broeigebied van 'n aantal tobies sal ook vernietig word.

Die Suidelike noordkaper (Southern right whale) besoek gereeld die baai in "kalfseisoen" en ook 'n aantal dolfyn- of seevarkspesies. Jackson het sy bedenking oor die invloed wat ontwikkeling op dié gebied sal inhou.

Besoedeling van die marina-gebied word beperk tot die oplossing in seewater van die toksiese verf aangebring op die rompe van seiljagte en ander plesiervaartuie. Jackson wys daarop dat marinas in die algemeen baie "skoon" is.

Die vloed van openbare teenkanting tot ontwikkeling - 15 000 handtekeninge op petisies en die negatiewe reaksie van die Natuurlewe Vereniging se 27 000 lede - toon aan Jackson dat "the great majority of the South African people do not want it".

Gert Kotze

Daar bestaan volgens Jackson ook vraagstukke rondom wetlike aspekte van die beoogde marina. Hy verwys hier op die erkenning van min Gert Kotze dat prosedure wat deur die ontwikkelaars gevolg, en deur die staat in Desember 1986 aanvaar is (ten

einde die eiendom vir ontwikkeling te bekom), nie aanvaarbaar is ten opsigte van die Kuslynwet van 1935 nie. Die houding is dat ontwikkeling die reg van elke Suid-Afrikaner om vrye toegang tot strandgebiede sal verydel. Voordeel word in die geval aan 'n uitgekose groep (die ontwikkelaars) toegestaan, wat hulle eerstens die geleentheid sou gee om uitsoekeiendom teen 'n nominale bedrag in die hande te kry en dan later alleenreg tot toegang aan 'n klein groepie mense (wat die "duur" dorpshuise kan bekostig) sou oordra.

Wat opmerklik is, is dat die "estetiese impak" van die marina 'n belangriker plek inneem as Jackson se vertolking van die invloed op die natuurlike lewe rondom Robberg. Die estetika onder bespreking is die aantrekkingskrag van Plettenbergbaai vir besoekers. Jackson som dié aspek op as " (that) which attracts people, residents and tourists, to come and spend their money, the golden egg".

Dit is waarskynlik die aspek van die Robberg-geraas wat die meeste debat in die toekoms gaan veroorsaak. Volgens Jackson behoort die verandering van "natuurlike gebiede" die behoeftes van alle betrokke partye te erken.

So word die (finansiële) behoeftes van die ontwikkelaars verwoord in die geprojekteerde wins uit 'n dorpshuis-ontwikkeling, wat dan 'n hawe-konstruksie finansiëel haalbaar sou maak.

Die gemeenskap van Plettenbergbaai is ook nie ten gunste van 'n hawe nie. Die negatiewe gevolge van konstruksie op die ekologie van die Robberg-reservaat is 'n groot rede tot dié teenkanting. Hulle is tevrede met die omgewing soos dit nou is.

'n Derde party is die munisipaliteit en dorpsrade van toeriste- en aftree-orde. Dit lyk asof die eksponensiele uitbreiding van Plettenbergbaai oor die afgelope 10 jaar in die toekoms onverhinderd sal voortgaan. Finansiële voordeel vir die munisipaliteit is duidelik.

Jackson gaan verder deur "ontwikkeling" as konsep by "verantwoordelike verbruik" van natuurlik hulpmiddels te betrek: Robberg behoort nie aan die munisipaliteit en inwoners van Plettenbergbaai nie, maar aan die mense van Suid-Afrika (en by implikasie aan al die mense van die wêreld). "It should be realised that proper land-use planning is essential."

"Ander" gemeenskap

Die behoeftes van die "ander" gemeenskap van Plettenbergbaai word dus as 'n nasionale behoefte gesien en behoort nie as 'n rede vir ontwikkeling gemanipuleer te word nie.

Dié moeilike meetbare kaders van omgewingsbewaring is duidelik die belangrikste probleem waarmee bewaringsgesindes in die toekoms gekonfronteer gaan word. Die "sosiale omgewing" kan in die nabye toekoms net so 'n belangrike deel van die ekologiese prentjie vorm as die huidige beskerming van enkelspesies (soos die swartrenoster).

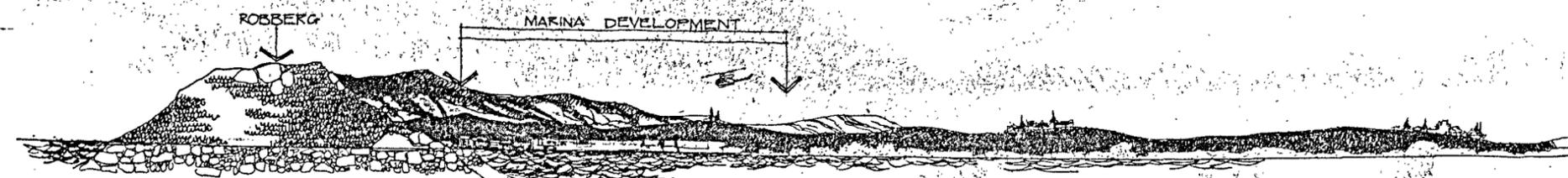
Peter Jackson se verslag is 'n belangrike bydrae tot ekologiese gesprek. Heelwat probleme word (ook onbewustelik) aangespreek. Op die oog af lyk dit asof byde Jackson en Van Riet dieselfde taal gebruik. Waarom is daar nogtans konfrontasie? 'n Aanhaling (selfs buite verband!), kan dalk die een pynlike verskil aandui:

"but change meant one thing to you I see and something quite different to me"

Charlotte Corday aan Marat
- uit Marat/Sade van Peter Weiss

TENIE DU PLESSIS

* Jackson, PBN; A Report on the proposed harbour-marina-townhouse development at Robberg (Cape Seal), EWT & Robberg Trust; Aug. '89. Peter Jackson se verslag word aangehaal met vergunning van die Trust vir Bedreigde Natuurlewe. Die verslag kan teen R10,00 per eksemplaar (posgeld, verpakking en avb. ingesluit) bestel word van EWT, Privaatsak X11, Parkview 2122.

Estetiese waardes sink die skip

Gesien in die lig van nuwe politieke ontwikkelinge en die feit dat die sogenaamde 'onontwikkelde' ander 30 miljoen nou ook toegang tot die hulpbronne gaan verkry, is 'n nuwe benadering tot bewaring nodig.

Met suiwer estetiese waardes alleen gaan ons nie ons omgewing bewaar nie. 'n Pragmatiese holistiese benadering, wat alle groepe van die bevolking insluit, is die enigste moontlike oplossing.

NA aanleiding van die omgewingsimpakstudie in verband met die kleinboothawe by Plettenbergbaai die volgende:

Die omgewingsimpakstudie is in opdrag van die Kaaplandse Provinsiale Administrasie voltooi. Aangesien hulle op dié studie aangedring het, is daar breedvoerig samesprekings gevoer om die presiese opdrag uit te spel. Daar is gevolglik gevra dat beide die sosio-ekonomiese en ekologiese komponente van die omgewing bestudeer word. Daar is besluit dat geen nuwe navorsing gedoen sal word nie, maar dat bestaande en beskikbare inligting vir die studie gebruik sal word. Die faktore word gerieflikshalwe deur die kritici van die invloedstudie verswyg.

Tydens die studie van sowat ses maande is die verskillende stappe met die Departement Natuurbewaring in George bespreek om te verseker dat daar by die spesifieke opdragte volstaan word.

Die probleem van evaluering het rondom drie aspekte gedraai: die moontlike negatiewe ekologiese invloed, die moontlike negatiewe estetiese invloed en die moontlike positiewe sosio-ekonomiese invloed.

Die ekologiese en estetiese invloed is deur dr John Grindley en myself bestudeer. Die slotsom was dat die ekologiese invloed baie minder gaan wees as wat voorsien is en dat die

faktore heelwaarskynlik nie die projek sal keer nie. Breedvoerige studies van die WNNR oor sedimentasiepatrone het aangedui dat die aspek nie die groot probleem is, soos deur die opponente voorsien is nie.

Die estetiese invloed van die projek was 'n heelwat groter probleem, aangesien die bou van behuisingseenhede op die hawemuur teenoor die Robberg 'n visuele invloed sal hê. Die studies is deur middel van rekenaars gedoen. Die grootste enkelfaktor wat die visuele invloed verminder het, is die feit dat die struktuurplan van Plettenbergbaai die uitbreiding van die dorpsgebied met sy versameling van uiteenlopende argitektoniese geboue en uitheemse tuine tot teenaan die Robberg sal toelaat. Die groot groen tekstuur wat nou tussen Plettenbergbaai en Robberg gevind word, sal dus verdwyn en die kleinboothawe en gepaardgaande gebou sal alleenlik 'n verlengstuk van die verstedeliking word. Dié aspek word ook deur die opponente verswyg.

Sosio-ekonomiese impak

Die sosio-ekonomiese impak is deur dr Dries Oosthuizen voltooi en sy bevinding is dat die positiewe invloede van die beraamde R30 miljoen op die onderontwikkelde groepe van

die gemeenskap, naamlik, die bruinmense so positief was dat dit nie geïgnoreer kan word nie. Van 'n beraamde 20 000 persone wat in Plettenbergbaai woonagtig is, is ongeveer 2 500 permanente blanke inwoners, 4 000 bruin inwoners en 'n verdere 14 000 tydelike vakansiebesoekers. Indien die kapitale bedrag van R11 miljoen wat aan lone bestee gaan word in aanmerking geneem word, tesame met die feit dat R13 miljoen aan materiaal bestee gaan word, is dit duidelik dat die ontwikkeling 'n groot invloed op die dorp se minder geëde inwoners gaan hê.

Dié faktor kan nog belangriker word indien meer spesifieke ontwikkelingsriglyne neergelê word wat die gebruik van plaaslike inwoners deur middel van opleiding en indiensneming betrek.

Aangesien Plettenbergbaai reeds 'n hoë digtheidsontwikkelingsnode langs die Suid-Kaapse kus is en sowel die ekologiese invloed as die estetiese invloed reeds duidelik sigbaar is, is dit logies dat so 'n kleinboothawe hier opgerig gaan word.

'n Streekstudie van die WNNR het aangedui dat die terrein die mees geskikte langs die hele Suid-Kaapse kus is. So 'n kleinboothawe is noodsaaklik vir veiligheid langs dié kus, aangesien geen ander geskikte hawe tussen Mosselbaai en Port Elizabeth bestaan nie.

Die grootste probleem was egter om geld te vind vir die konstruksie daarvan. Die staat het nie sy weg oopgesien om die fondse te voorsien nie, en private instellings het dus met 'n voorstel gekom om die hawe te bou uit fondse wat deur die verkoop van wooneenhede op die hawemuur bekom word.

Die byna historiese opposisie teen die hawe illustreer die interessante posisie wat bewaringsgroepe vandag in Suid-Afrika beklee.

Die opponente reageer byna uitsluitelik volgens die waarde-sisteme van die oorgeërfde eerste-wêreld-benadering van die VSA en Europa. Dit is gewoonlik emosioneel en gegrond op estetiese reaksies wat dan deur sogenaamde ekologiese argumente ondersteun word. Gewoonlik is daar geen feite om die gerugte te staaf nie en word argumente op onbewyste en hoorsê-inligting gegrond.

Geskinder

'n Ander aspek wat by Plettenbergbaai kop uitgesteek het, was die beswadding en geskinder rondom die onafhanklike wetenskaplikes wat by die opstel van die omgewingsimpakstudie betrokke was.

Dit is blykbaar nodig aangesien die opponente nie oortuig was van die feitelike argumente nie en dus ook die onafhanklike konsultante moes probeer benadeel.

Dit was 'n nuwe laagtepunt in die benadering wat deur die groepe gevolg word om hulle wil op die gemeenskap af te dwing.

'n Mens kry die gevoel dat hulle soos sendelinge 'n boodskap verkondig en so oortuig is van hulle eie standpunt, dat geen ander mening geduld word nie.

Hier in Suid-Afrika staan ons voor 'n nuwe era wat omgewingsbewaring betref. Tot dusver het die beraamde 5 miljoen blankes die grootste aandeel in die benutting van ons natuurlike hulpbronne gehad.

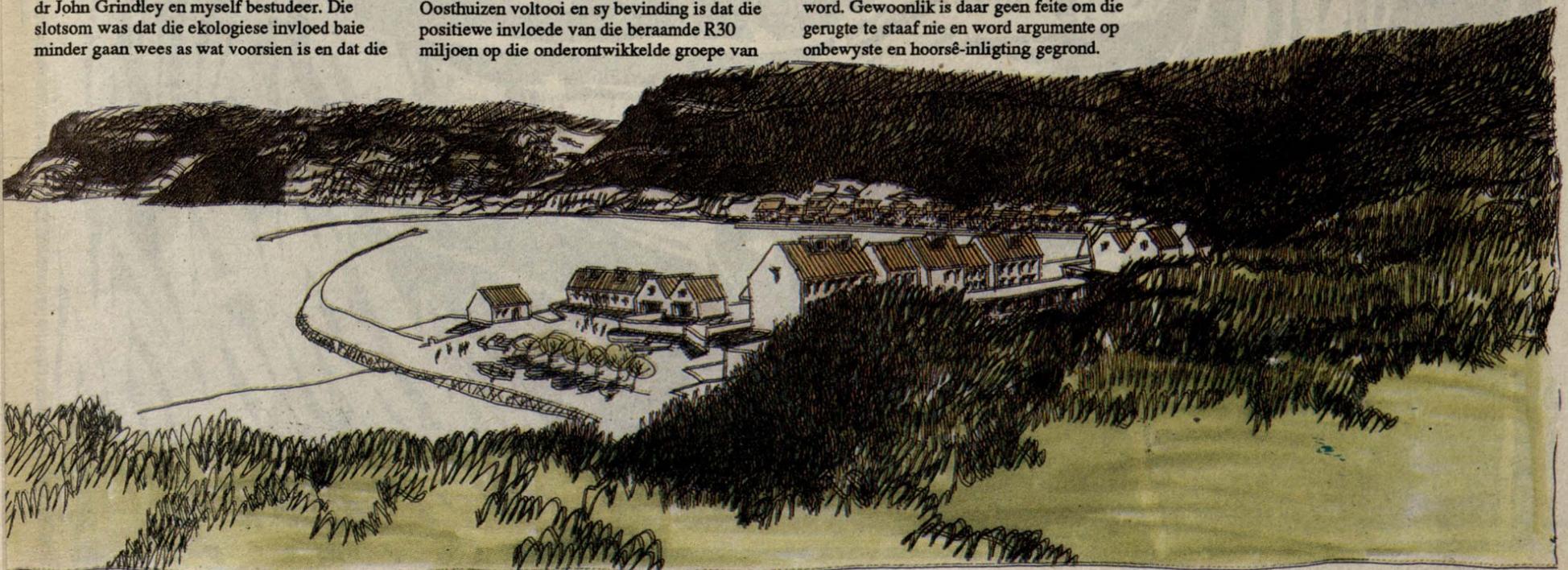
Die benutting, tesame met die invloed van die tuisland-ontwikkeling, het reeds 'n groot uitwerking op ons natuurlike omgewing gehad en dit het s6 gegroei dat dit reeds die ekologiese gesondheid van natuurlike sisteme beïnvloed.

Ekologiese produksie is nodig vir ons voortbestaan. Gesien in die lig van nuwe politieke ontwikkelinge en die feit dat die sogenaamde 'onontwikkelde' ander 30 miljoen nou ook toegang tot die hulpbronne gaan verkry, is 'n nuwe benadering tot bewaring nodig.

Met suiwer estetiese waardes alleen gaan ons nie ons omgewing bewaar nie. 'n Pragmatiese holistiese benadering, wat alle groepe van die bevolking insluit, is die enigste moontlike oplossing.

WILLEM VAN RIET

* Environmental Impact Assessment for Plettenberg Bay Marina Development - Compiled by Prof Willem van Riet in consultation with Prof J Grindley and Dr Andries Oosthuizen - May 1988.

Toe die kragte van die natuur saamgesnoer het om die rykste goudrif ter wêreld te vorm, het hulle dit diep onder die aardkors verberg in smal, gebroke lae kwartsiet – een van die hardste, grofste rotssoorte denkbaar.

So het 'n unieke ondergrondse omgewing in die mynbou ontstaan wat gekenmerk word deur ontsaglik hoë rotsdruk en temperatuur ver bo dié van die menslike liggaam.

MYNGEREEDSKAP HET SOMMER BAIE VER GEVORDER SEDERT DIE PIK EN GRAAF

Om ons land se mineralerykdom in sulke toestande te ontsluit, vereis die vindingryke multi-dissiplinêre benadering van ingenieurs en wetenskaplikes wat Suid-Afrika 'n leier in diepmynboutegnologie gemaak het.

Deurlopende navorsing oor rotsingenieurswese met behulp van gevorderde seismiese tegnieke en gesofistikeerde rekenaarprogramme het vir 'n omwenteling gesorg op die gebied van mynuitlegontwerp, die bestutting van uitgrawings, asook die voorspelling en voorkoming van rotsbarstings.

Doelgemaakte rekenaarprogramme optimeer ook mynventilasie- en verkoelstelsels wat ys en verkilde water op enorme skaal gebruik.

Die latente energie in kolomme water wat in skagte afgelei word, word benut om mynboutoerusting aan die rotsfront aan te dryf – en dit hou groot koste- en omgewingsvoordele in. Rotsbore wat 'n wateremulsie gebruik, dring die rots vinniger en stiller binne as druklugbore.

Elke dag span die mynbedryf vindingryke tegnologie in om ons land se myne doeltreffender, gesonder en bowenal veiliger te maak.

M Y N B O U . V A S T E F O N D A S I E V I R O N S N A S I E .

WATER

Kommer oor die Krugerwildtuin

DIE opdroog van riviere in die Krugerwildtuin neem kommerwekkende afmetings aan. Die watervlak van die Olifants-, die Krokodil- en die Letabarivier het oor die afgelope aantal jare tot ver onder die gemiddelde gedaal, trouens dieselfde geld al sewe rivierstelsel in die wildtuin.

Dié probleem het nie noodwendig te doen met 'n laer as die gemiddelde reënval nie, maar met die verbruik van water uit die opvangsgebiede wat buite die wildtuin se

grense lê.

Sommige wetenskaplikes meen dié toedrag van sake is te wyte aan snel groeiende bevolkings in naasliggende tuislande wat 'n oorbenuiting van water veroorsaak.

Uit voorlopige inligting van 'n ondersoek deur die Departement van Waterwese, deur onafhanklik ingenieurskonsultante gedoen, blyk dit egter dat ander oorsake 'n definitiewe faktor in waterverbruik is.

Die Letaba-opvangsgebied het in die

verlede genoeg water gelewer en die rivier het in die wildtuin-gebied slegs elke tien jaar-gedurende strawwe droogtes - opgehou vloei.

Onlangse navorsing toon dat die basisreënval wat die rivier voed in die hoogliggende gedeeltes rondom die eskarpement by Tzaneen voorkom. Dit is ook hiër waar die meeste water onttrek word - bosbou gebruik by verre die grootste hoeveelheid water van die Letaba.

Die rivier is dus reeds ondervoed nog

voordat dit deur die tuislande (Lebowa, Gazankulu) vloei en later sy droë verskyning in die wildtuin maak. In dié stadium lyk dit asof die bevindinge van die studie oor die Letaba-opvangsgebied in die ander studies gedupliseer gaan word.

Dit raak al moeiliker om die tuislande en hul inwoners vir alle probleme voor stok te kry.

TIENIE DU PLESSIS

Nampak/Metal Box asks you to share in its concern for protecting the environment. Please do not litter.

Viewing our environment with concern.

BOTSWANA

Reëndanse, rituele en die koggelmander

IN Botswana groet mense jou met die uitroep: Pula. Dit beteken reën of water. Dit is ook sedert onafhanklikheid die naam van Botswana se geldeenheid.

Vanuit die noordooste tot die suidweste van die land verminder die reënval geleidelik. Die ooste kan 'n jaarlikse reënval van 600 millimeter verwag met 'n neerslag-variasie van 30 persent. Die suidweste ontvang 'n jaarlikse gemiddeld van slegs 200 millimeter met 'n variasie van 80 persent.

Dit is derhalwe verstaanbaar dat die meeste van die geskatte een miljoen inwoners van Botswana teenaan die oostelike grens van die land woon.

Reën en die natuurlike verskynsels wat daarmee gepaard gaan, het in die verlede die grondslag van talle rituele gevorm.

Charles John Anderson skryf as gevolg van sy besoek aan die Ngami-meer in 1850: "One night, a small cloud passed over, and a single flash of lightning, from which a heavy peal of thunder burst, struck a tree..."

Die volgende dag is die weerlig-ritueel uitgevoer. Die verwoeste boom is met wortel en tak uitgehaal en onder krete van Pula! Pula! is die hele boom verbrand.

Op 'n vriend se plaas in die Waterberge in die Noord-Transvaal het feitlik dieselfde gebeure hom afgespeel. 'n Weerligstraal het 'n groot Boekenhoutboom getref. Die werkers op die plaas het al die houtsplinters bymekaar gemaak en verbrand. Die res van die boom is met die verloop van tyd verwyder en ook verbrand.

'n Bloukoppkoggelmander is voorheen teen die stam van die boom opgemerk. Die werkers het gesê dat die koggelmander waarskynlik nie in die lug gekyk het toe die weerligstraal die boom getref het nie, anders sou hy tog die weerligstraal ingesluk het.

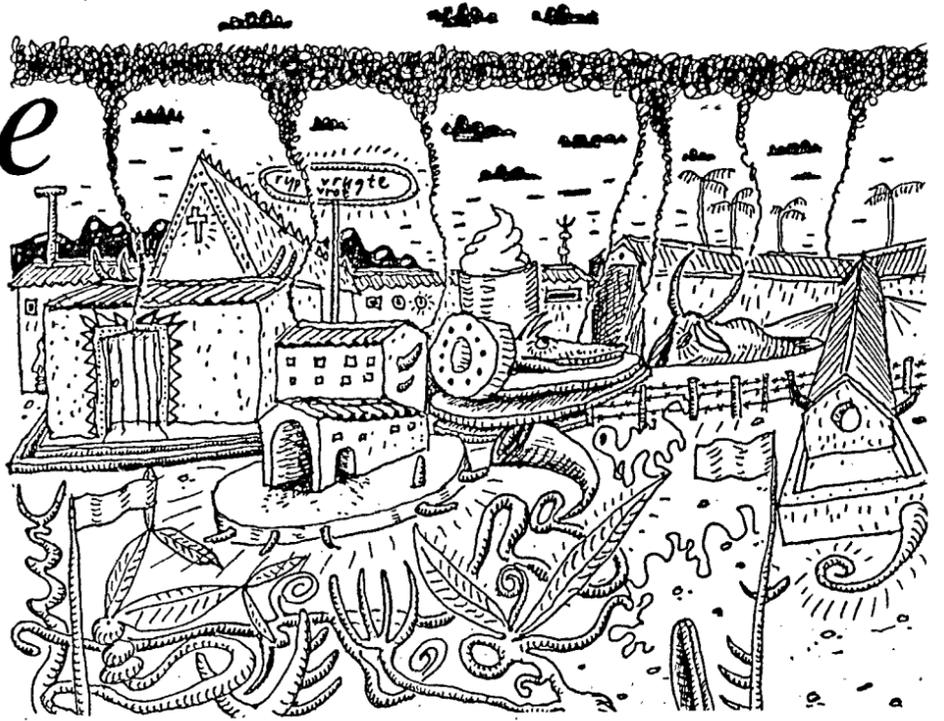
Soos sake nou staan, het die weerligvoël haar eiers onder die wortels van die boom gelê en indien die boom nie heeltemal verwyder word nie, sou die bliksem uit die lug onteenseglik weer hier toeslaan. Die hout sou geensins vir koskook gebruik kon word nie, en moes tot as verbrand word.

Die sendeling, Robert Moffat, het die volgende geskryf: "During tremendous thunderstorms, I have known the natives to shoot their arrows at the lightning in order to arrest destructive fluid. I knew a man who, though warned of the danger of this practise, persisted, and was struck dead by the lightning. I have also heard of Bushmen throwing old shoes at the lightning, or anything they may happen to lay hold of."

TIENIE DU PLESSIS

TECHNOLOGY

An appropriate change in direction

Technology is the servant of the rich and the exploiter of the poor.

JO-ANNE RICHARDS reports on how some new approaches to "Appropriate Technology" are attempting to address this imbalance.

THE emphasis and direction of technology in South Africa will have to change radically if we are all to survive the 1990s environmentally and with at least some of the country's problems addressed, according to a growing number of scientists, engineers and researchers.

This new breed believes "appropriate" technology (AT) can no longer be seen by high-tech exponents as the concern only of dilettantes and dreamers, but as the legitimate concern of scientists, engineers and researchers in the next decade.

Prof Robert McCutcheon, a professor in Civil Engineering at Wits University, says he cannot stress strongly enough that the use of AT in modern engineering is not backward, but truly progressive and makes economic sense on a national scale. "This is not 'whacko' stuff - it is 'proper' engineering and needs the input of more young engineers and far more research."

In the words of David Cooper, an agriculturist working with the Environmental and Development Agency (EDA) a non-government development agency concerned with rural development: "In many fields, high technology simply does not meet the needs of the majority and is people and environment-unfriendly. If we don't stop worrying about short-term profit at the expense of the environment, we won't have a world to make profits in."

Appropriate technology (AT) is no longer defined in terms of the "Small is Beautiful" slogan of 10 years ago. The "small" idea - that of people developing their own technology locally - has largely fallen away. What is stressed is that the technology can be used, understood and controlled by people, that local, available resources are used as far as possible, and that it is sensitive to the environment. This means elements of hightechnology are not automatically seen as "inappropriate" as long as they meet the other criteria. In fact, AT can be developed using high-tech research and can be corporately owned.

AT can not simply be written off as "for the poor", say the experts. It could have huge benefits for all sectors of the population, but it needs a readjustment of priorities from short-term profits to a longer-term cost-effectiveness.

What is clear is that, for AT to receive more attention, there will have to be a major

psychological shift away from the prevalent view that all high-tech is good and an end in itself.

McCutcheon points to a UN estimate that in sub-Saharan Africa (north of the Limpopo), R144 billion has been invested in machine-based, high-tech systems to create a road network.

A third of this network has simply disappeared. The systems were unable to maintain it as they were dependent on foreign exchange, fuel and spares.

Cooper says that farming methods are inappropriate even for large chunks of mainstream agriculture, "which is part of why it's in such debt". It relies on a chemical-based model which demands a high input of seeds, pesticides, fertilizers and expensive mechanisation.

"This is costly and detrimental to the environment in the long term, so the more you use, the more expensive it gets. Should more production today be at the expense of tomorrow by destroying the environment?" The existing cost-benefit analysis, he believes, is on too narrow a basis and, should one look at the real measure of cost, much of high technology would be found unprofitable.

His greatest criticism is that research and high technology does not begin to address the needs of the farming majority - the small-scale, homeland farmers. "You could say that mainstream white farmers produce food for everyone, but what's the use of producing more food more expensively if the majority can't afford it?"

"Agriculture in the bantustans is subsistence and doesn't meet the food needs of the population. This ought to be a very important goal, but the actual goal for governments is to provide income for the state, which gives the impression of self-sufficiency for the bantustan as a whole. Communities should be able to feed themselves before you can talk sanely about generating surpluses."

More and bigger tractors were not the answer, he said. Major research was needed into more cost-effective and environment-friendly ways of growing crops and improving livestock to meet the needs of rural people for draft power, meat, milk and manure.

There was a need for technology appropriate to farming in the bantustans, rather than the application of high technology to poor-resource agriculture - a sustainable, low-input agriculture, which used organic materials for the chemical needs of plants.

Agroforestry - combining trees and crops to fertilize crops - was beginning to receive attention, he said, "not because of concern for the environment, but the cost-benefits where the high-tech model has failed".

Organic vegetable gardening, appropriate to millions of families, was used by most people involved in rural development. It needed a lot of labour, very little resources and could provide a great deal of food in the urban or rural environment.

"It's shameful that this is not the subject of research in its own right and relies on

voluntary organisations. There is no scientific research to maximise its effect and in its promotion everywhere - even in the most resource-poor area, you can get gardening going."

McCutcheon, who has run projects for employment creation in roadbuilding in Iran, Kenya and Botswana, believes that, on a national level, the country cannot afford to continue using highly-mechanised roadbuilding methods.

Appropriate roadbuilding involves using local, available resources, notably labour. If one looked at what 50 percent unemployment was costing society, mechanised roadbuilding no longer appeared so economically viable, he said. The need to use renewable, non-polluting sources of energy had also received greater impetus lately. In many areas of the Third World, machine-intensive systems "simply don't work due to economic constraints and skills shortages. The productivity of labour is, in fact greater than that of equipment".

A World Bank study has concluded that labour-intensive methods are technically feasible for a wide range of construction activities and can produce the same quality of product as equipment-intensive methods. McCutcheon comments that this should be obvious, if one thinks of Chartres Cathedral.

The money for using these methods was available, he said. The State recently spent R600m on a special employment creation project, which "did not end up with much useful. And the rules of the present game are too biased in favour of the use of plant and equipment," he said. He cited the tax advantages given for the use of machinery.

Employment creation in roadbuilding did not simply use large numbers of labourers, but involved training and, in the end, produced numbers of skilled roadbuilders, with pride and the knowledge to build good roads. And the work did not simply dry up when the road was built. Maintenance work always continued.

"Appropriate" did not rule out high-tech input, he stressed. After numerous trials, McCutcheon concluded that donkey-cart haulage, where carts were already commonly used, "beat tractors and trailers hands down" economically. They were manufactured locally, were cheap, durable and had few breakdowns. The donkeys, hired from the people, were reliable, hardy and self-fuelling. But the carts were adapted to include a high-tech, high-quality bearing to improve the quality of the axle.

If roadbuilding were divided into "small packages of R10 000 to R15 000", said McCutcheon, more people would stand to make a living from it, it would be more controllable by people, who would be more interested in it, and more skilled roadbuilders would be produced.

In Botswana, women were employed in the project and their performance, as casual labourers or gang leaders, was equal to that of men, he said. Rural life was also found to have improved. Farmers employed in road construction were given time off to tend their

lands and reports showed their wages helped stimulate agriculture and the roads aided access to lands, markets and villages.

McCutcheon stresses that his methods would alleviate, not eliminate, unemployment. But success in this area would stimulate other sectors to examine their own potential for employment creation.

Both Cooper and McCutcheon made very clear that appropriate technology should be seen in context. It was not a political panacea, but it should go hand-in-hand with the process of political change.

Cooper: "AT doesn't replace the struggle for access to land by displaced communities. But the solution is also not just a utopia of enough land. People anyway have to maximise the use of their land appropriately. You can't wait for the day of liberation before facing day-to-day problems."

McCutcheon: "Whatever the shape of post-apartheid South Africa, it will still be faced with a massive unemployment problem."

Both said that, while low-cost housing had received some attention, more should be paid to alternative materials in house building. McCutcheon feels more could be achieved by producing artisans capable of building and maintaining, rather than large numbers of factory houses.

Far more research was needed in the field of power, with emphasis on how to make more use of the wind and sun.

"And it is a disgrace that there should be communities without a safe water supply," said Cooper. "This is a minimum basic right." In the '90s, water development should be a priority. Using dams, rainwater collection and spring protection would be more effective and appropriate than massive reticulation schemes, he said.

In Herschel, Transkei, a R10m government water reticulation project - an enormous dam, piping water to all parts of the district - had not been very successful. The dam had displaced communities, causing fighting, and it was silting up. "If the same money was used on a household and village level through small dams, rainwater catchment and erosion control, it would have been much more effective."

He feels that companies that talk of social responsibility should "put their money where their mouths are" and invest in rural development rather than large newspaper ads aimed at maximising their profits. Rural people, because of their numbers, provided a huge potential market. But, besides this, urban people "have to start taking responsibility for what's happening in the world".

"If the state were to pay attention to appropriate technology, they'd have to look at inequalities and address real issues of power that means rural people are side-lined," he said. "Technology is not neutral. It serves rich people because it's controlled by them, and that means universities and research institutes letting go of some of their power."

(Jo-Anne Richards is a freelance journalist from Johannesburg)

EKOLOGIE EN DIE VAKBONDE:

'n Nuwe Suid-Afrikaanse era?

DIE huidige verhouding tussen vakbonde en ekologiese organisasies is een van vervreemding, soos onderhoude met verteenwoordigers van beide kampe toon. Dié situasie moet verander, omdat dit teenproduktief is en al hoe meer wrywing sal veroorsaak, nie net tussen ekologiese organisasies en vakbonde nie, maar ook binne beide die groepe.

Die toenemende omgewingsbewustheid van Suid-Afrikaners gaan beteken dat ekologiese organisasies en vakbonde in elk geval gedwing sal word om nader kennis te maak. Sodoende sal tot dusver onverkende terrein betree word wat 'n ewe groot potensiaal vir konflik of samewerking bevat. Samewerking hou voordele vir ekologie en vakbonde in.

'n Geheelbeeld van die verhouding tussen vakbonde en ekologie kan verkry word deur te kyk na hóé die situasie tans daar uitsien, hoe wanindrukke na weerskante geskep word, en hoe die prentjie vorentoe lyk.

Tot dusver ignoreer ekologiese groepe en die vakbonde mekaar. Volgens 'n woordvoerder van Cosatu is ekologie vir die vakbonde van belang net sover dit die gesondheid of veiligheid van werkers raak. Daar is dus geen druk op vakbonde tot samewerking met ekologiese groepe nie, het May Hermanus (Gesondheid en Veiligheid, Nasionale Unie van Mynwerkers) gesê. Sy meen dat toenadering vanaf die ekologiese groepe moet kom. Nie een van die geraadpleegde Cosatu-lede is tot dusver deur enige van die vele ekologiese groepe in Suid-Afrika om samewerking genader nie.

Gevolgtrek is daar min wedersydse kennis, en geen vooruitsigte vir ontwikkeling van verhoudinge nie. 'n Kaapse dagblad het onlangs beweer dat Cosatu dit oorweeg om ekologie op hul agenda te plaas. Maar Cosatu se kantore in Johannesburg en Kaapstad dra geen kennis hiervan nie. 'n Cosatu-vertegenwoordiger sê egter dat individuele vakbondlede 'n groeiende bewussyn oor ekologiese sake ontwikkel. Onderhoude met woordvoerders van NUM en Numsa het dit bevestig.

Daar is ook verskillende fokusse en benaderings tot doelwitte. Vakbonde het basies die werker, en ekologiese groepe die omgewing, as fokus. 'n Ekologiese groep oefen druk uit op bestuur, en probeer spesifiek die publiek mobiliseer om te voorkom dat skade aan die omgewing langerig word. Die werkers is selde bewus daarvan en word nog minder hierby betrek. Daarenteen wend vakbonde hul eerder na gesondheidsorganisasies as na ekologiese groepe vir raad.

Volgens 'n Cosatu-woordvoerder word ekologiese organisasies juis daarom nie as 'n bedreiging beskou nie.

Die spesifieke doelwitte van vakbonde is deur die Papierwerkersvakbond aangedui as 'n daaglikse bedinging om beter salarisse, beter werksomstandighede, teenstand teen die Vysigingswet op Arbeidsverhoudinge; wat gesetel is in die breër poging om politieke egte te bekom. Hierbenewens is daar ook die probleme van onvoldoende ongeskiktheidsvergoeding, soos NUM angetoon het.

Die huidige verhouding kan konflik

veroorsaak en tot wedersydse wanindrukke lei, soos onlangse gebeure op Stellenbosch duidelik illustreer. Die Corobrik-fabriek op Stellenbosch is as gevolg van "ekonomiese redes" gesluit. Omgewingsbewustes het hul in die plaaslike koerant verheug oor "draf teen die bergpad" en "toerisme" en die sluiting is gekoppel aan druk in die verlede teen lugbesoedeling. Gerugte het ontstaan dat ekologie die werklike rede was vir die sluiting.

In 'n sterk bewoorde reaksie het die ekologiese organisasie Earthlife Africa (Stellenbosch-tak) daarop gewys dat die volgende wanindrukke hiertoe kon volg:

- * die publiek sou kon aflei dat ekologie gelyk is aan individuele voordeel en toerisme. Die indruk bestaan reeds onder swart en bruin inwoners dat wit Stellenbosch toerisme bo enige voordeel vir hulle gemeenskappe verkies;

- * die meer as tweehonderd afgedankte swart werkers van Corobrik sou kon aflei dat ekologiese groepe geen begrip vir werkloosheid het nie. Of vir die impak van afdanking op Kaya Mandi, die naburige swart township, nie. Na bewering was Corobrik-werkers se afdanking 'n regstreekse faktor in die ontstellende gebeure daar op stemdag.

Wanindrukke van wedersydse onvoelbaarheid kan ook geskep word, soos gebeure rondom St Lucia en die Sappi-katastrofe bewys. Druk van ekologies-gesindes om ontginning van St Lucia se duine te voorkom, dra regstreeks by tot werkloosheid. Omdat dié feit nie erken word nie, sou dit maklik wees om te besluit dat werkgewing en ekologie teenoorgestelde is. Sodoende word die moontlikheid van alternatiewe werksmetodes as oplossing vir dié konflik van belange verdryf, soos uit Earthlife Africa se verklaring blyk.

Aan die ander kant kan afwesigheid van reaksie by die vakbonde oor die besoedeling van Nelspruit veroorsaak dat vakbonde as onverskillig teenoor ekologie beskou word. Vanuit so 'n oogpunt is skadelike werkspraktyke nie net die regstreekse verantwoordelijkheid van bestuur nie, maar die indirekte verantwoordelijkheid van die werkers wat die take uitvoer - dus van die vakbonde.

Die voorafgaande lei tot twee vrae: Waarom is ekologiese organisasies so onvoelig jeens werkers se lotgevallen? En, waarom is vakbonde nie meer ekologies-betrokke nie?

Ekologiese groepe se onsensitieweit oor werkers is volgens Caroline Coetzee van Earthlife Africa, Stellenbosch, die gevolg daarvan dat lede van ekologiese groepe hier (nes in Europa) gewoonlik onderling in politiese en aktivistiese groepe verdeel. Eenvoudig gestel wil die politiese groepe die breër politiek, wat tot omgewingsbeskadiging lei, verander. By die ekologie-aktiviste gaan dit om iets demonstratief omtrent 'n saak te doen, sonder om betrokke te wees by enige vorm van politiek.

Volgens een só 'n lid moet werkgewers, werkers, vakbonde en die breër maatskappy verantwoordelijkheid vir hulle daade aanvaar en dus ook vir die werkloosheid wat daaruit spruit. Verder is ekologiese groepe nie maatskaplike of

werksverskaffingsorganisasies nie, eenvoudig omdat dit nie hul sfeer van kundigheid is nie.

Coetzee het daarop gewys dat waar in Europa die ekologiese beweging sterk en gekonsolideerd genoeg was om 'n skending in Greenpeace en die meer politieke Groenparty te oorleef, dit op die oomblik in Suid-Afrika nog nie die geval is nie.

Earthlife Africa van Stellenbosch het egter aangedui dat enige ware ekologie-bewuste mens of organisasie hulle daarvoor sal beywer om nie net die simptome (byvoorbeeld lugbesoedeling) teen te staan nie, maar ook die oorsake (soos kostebesparing), en die gevolge (byvoorbeeld afdanking).

May Hermanus van NUM dink dat die ekologiese onbetrokkenheid van vakbonde onder meer toe te skryf is aan die groot en goedkoop arbeidsmark. Dit beteken dat vakbonde nie sommer sal weier om ekologies-skadelike werk uit te voer nie. Die vakbonde is immers daartoe verbind om werk te beskerm. Daarom sal hulle eerder om alternatiewe metodes of alternatiewe chemikalieë beding as om die voortbestaan van 'n nywerheid te bedreig. Daarenteen sal 'n ekologiese organisasie nie huiwer om aan te dring op die sluiting van 'n fabriek nie.

Op die vraag waarom ekologies-skadelike werksmetodes voorkom, het die vakbonde onomwonde verwys na kortpaai wat bestuur volg na wins toe. Verder veroorsaak die lae ongeskiktheidslostele onder huidige wetgewing 'n onverskilligheid by maatskappye oor byvoorbeeld werkers wat as gevolg van ekologies-skadelike take beseer of siek word. NUM het hier verwys na asbestmyners, en die Papierwerkersvakbond na werkers wat bespuiting met gevaarlike chemikalieë doen. Hoër vergoeding sal dus help om dié situasie te verbeter.

Toekomstige samewerking hang daarvan af of die basis van gemeenskaplike grond tussen vakbonde en ekologiese groepe herken en ontwikkel word of nie. Voorbeelde van ooreenstemming is:

- * besorgdheid oor die effek van ekologies-skadelike gebruike op die nabygeleë werkersgemeenskappe;

- * teenstand teen bestuur wat skadelike praktyke volg;

- * aandrag daarop dat verkeerde werksmetodes vervang moet word.

Earthlife Africa se verklaring maak voorstelle hoe samewerking kan geskied. In plaas daarvan om teenstrydige paradigmas te skep moet werkgewers, werkers, en ekologiese organisasies ooreed word om saam vir die aarde om te gee - anders het niemand 'n toekoms nie. Individualisme en hebsug het hierin nie 'n plek nie.

Die oplossing is nie om alle fabriek te sluit nie, maar om alternatiewe werksmetodes in te stel. Slegs in gevalle waar sulke metodes nie gevind kan word, of nie deur werkgewers aanvaar word nie, moet ekologie b6 werksverskaffing verkies word - en selfs dan nie sommer sonder enige strategiese besinning oor alternatiewe werkskepping nie.

NUM glo ook nie dat ekologiese groepe en vakbonde onversoenbaar is nie; eerstens omdat enige werk wat die werkers skaad,

Ekologiese organisasies en vakbonde is twee vreemdelinge wat aan mekaar voorgestel behoort te word. DAWID VENTER ondersoek dié verhouding

onaanvaarbaar is. Dit stem ooreen met Earthlife se siening dat fabriek wat die omgewing skaad nie tot voordeel van almal strek nie, selfs al word werk voorsien - want hul bedreig die voortbestaan van die aarde en dus van alle lewe. Tweedens omdat Veiligheid en Gesondheid 'n breër gemeenskapskonteks het.

Samewerking hou voordele vir albei groepe in. Vakbonde kan sodoende eksterne en interne konflik oor ekologiese sake vermy, en die kundigheid van ekologiese organisasies bekom. Vir ekologiese organisasies beteken dit 'n ander soort opvoedingsrol, byvoorbeeld op plaaslike gebied deur deelname aan "locals". Ekologiese groepe kan sodoende groot groter druk op bestuur uitoefen, en 'n meer holistiese en demokratiese benadering tot die ekologie bekom.

Ekologiese organisasies en vakbonde is twee vreemdelinge wat aan mekaar voorgestel behoort te word.

(Dawid Venter is 'n vryskut-joernalis van Stellenbosch)

REMOTE AREA DWELLERS

The politics of resettlement

Sedert proklamasie in 1961, staan die sentrale Kalahari-gebied in Botswana as die Sentraal Kgalagadi-natuurreservaat bekend. Slegs bona-fide navorsing is in die gebied toegelaat en die gewone toeris kon gevolglik nie die reservaat besoek nie. In die verlede is smalend na die "boesmantuisland" verwys. Dit volg op openbare mening, veral buite Botswana, dat die mense wat daar woon almal 'Boesmans' is en dat die Botswana-regering hulle verpligtinge op dieselfde wyse as die Suid-Afrikaners probeer ontduik. Berigte dat die regering van Botswana beoog om dié bewoners te verskuif na gebiede buite die grense van die reservaat het negatiewe reaksie in Suid-Afrika en die buiteland uitgelok. DAVID MOUTLWATSI doen verslag.

SINCE the proclamation of Botswana's Central Kalahari as a "bushman reserve" in 1961, at the time when neighbouring South Africa was establishing a series of "bantus reserves" as part of its policy of apartheid, the Botswana Government's handling of the San has been fraught with political connotations. Recent indications that they are to be resettled outside the Central Kalahari Game Reserve have caused an international outcry and thrust the reclusive Bushmen into the limelight once again. This article attempts to objectively analyse these new developments, lest the politics of resettlement cloud this already complex issue further.

"All African nations have opted implicitly or explicitly for modernisation through literacy, science and industrialisation."

This interesting observation, made by Kwasi Wiredu in his book on "Philosophy and African Culture" certainly holds true for Botswana - in fact, among African countries, Botswana is a shining example of a modern, developing nation.

The road to modernisation has, however, not been without sacrifices along the way. "Modern" economics has tended to be excessively biased towards consumerism, and pays little heed to ecological principles. Many modern lifestyles are thus not sustainable and therefore unlikely to be successful in the long term. And yet the western way of life has a curious attraction to it, perhaps because organised consumerism and technology make for an easy life...?

One of the sacrifices made in the development of Botswana has been the gradual passing away of the traditional hunter/gatherer lifestyle of the San (known as Basarwa in Botswana). Although tragic, since a major feature of their lifestyle was that they lived in harmony with their environment, it has been inevitable, given the scenario sketched above. The effects of development have been felt throughout the Kalahari ecosystem, and several of its veterinary fences erected over the past two decades (now a fait accompli) have interrupted traditional migration routes of once abundant wildebeest, and caused a drastic reduction in the large herbivore biomass. Although hunting provided a lesser part of the diet of Basarwa, nevertheless the passing of the wildebeest represents a major erosion of their life-support system.

Other large herbivores, such as springbok and gemsbok have also been decimated, this time by hunters with modern weapons, making hunting with bow and arrow difficult, if not obsolete. The remaining herbivores are being encouraged to become sedentary by the provision of boreholes and artificial water points. The Basarwa are likewise settling around permanent, often boreholes drilled originally by mining prospectors throughout the region.

At Xade, the provision of water, a clinic and school and other amenities have caused Basarwa to settle in the area. This has not been surprising, since Basarwa also strive for some of the mod cons enjoyed by other citizens in Botswana. However the effect on the surrounding environment has been disastrous; the area simply could not withstand the continuous pressure of so many hunter/gatherers. These developments show clearly that the provision of basic services

alone does not ensure a future for the Basarwa.

Recognising the mounting problem, the government appointed a fact finding mission "to provide information that would facilitate decision-making on environmental protection and wildlife conservation on the one hand, and the socio-economic development of the remote area dwellers of the Central Kalahari Game Reserve on the other." The gist of the mission's recommendations was that the southern half of the game reserve should be degazetted to become a wildlife management area in which Basarwa could continue with their hunting and gathering activities as well as enjoying the benefits of social services. Perhaps fortunately, the mission's major recommendations were rejected by the government, one of the main reasons being that "settlements in the reserve... have no prospect of becoming economically viable."

However one cannot discount the effect of pressure from other quarters; at the time Botswana was subjected to intense criticism from the international conservation lobby following the death of some 50 000 Kalahari wildebeest due to a combination of drought and veterinary fences. In such a climate, degazettement of a large portion of the reserve would have been awkward indeed. (The fact that the government's official response to the mission's findings was also circulated to the Secretary of External Affairs and all heads of Botswana Foreign Missions, testifies to the influence of international pressure).

Despite this, the government's official

reasons do hold water, and represent the only rational solution to the problem. Had it adopted a passive stance and chosen to leave the Basarwa to live as hunter/gatherers in the Central Kalahari, the government would have escaped much criticism, although it would have merely been shelving the problem. Future developments at Xade would have led to great hardship and deprivation for the people settled there, and would have forced them to abandon their traditional lifestyle and join the mainstream of life elsewhere in Botswana.

The provision of a few basic education and health services does not constitute a livelihood - this is what is required for the Basarwa in the face of a rapid erosion of their present way of life. An integrated development programme aimed at providing them with a new lifestyle compatible with developments elsewhere in Botswana and the world, is the only realistic option available to the government, and it is thus to be commended for its farsighted actions to date.

Thus, as regrettable as it may seem to Westerners who themselves are thoroughly "modernised", it is a reality that the hunting and gathering way of life cannot survive much longer. The only pragmatic approach that can be adopted is to integrate the Basarwa into the mainstream of life as painlessly as possible. They will then be able to benefit from the developments that are sought after by the majority of citizens in Botswana. Providing that the government follows the established practice of consultation and discussion for which it is renowned, there is no reason why the Basarwa should end up as destitute beggars and alcoholics as has been the fate of "primitive" peoples elsewhere in the world.

(David Moutlwatsi is a freelance journalist from Gaborone, Botswana)

BEWARING

SA politici is groentjies op dié gebied

GROEN politiek verskyn, anders as in Europa, nie hoog op die prioriteitslys van Suid-Afrikaanse politieke partye nie.

In 'n opname wat net voor die verkiesing in September deur Vrye Weekblad gedoen is, is bevind dat net die Demokratiese Party die omgewing hoegenaamd as 'n srydpunt sien in die verkiesingsveldtog.

In die buiteparlementêre politiek het die African National Congress pas begin met 'n uiteensetting van hul ekologiese beleid.

Sedertdien het die sogenaamde Ekologie Party tot stand gekom, maar dit lyk in dié stadium na 'n eenmansvertoning wat met agterdog bejeën word deur gevestigde bewaringsgroepe.

Volgens PW Putter, parlementêre beampte van die Departement van Omgewingsake, word die regerende Nasionale Party se beleid uiteengesit in die Wet op Omgewingsbewing, wat vroeër vanjaar aangeneem is.

Dié wet gee aan die minister van Omgewingsbewing, Gert Kotzé, 'n wye diskresie om ekologiese beleid te bepaal ten einde die omgewing te beskerm.

Die minister word bygestaan deur 'n Raad vir die Omgewing. Die nuwe Raad, wat verlede maand aangestel is onder die voorsitterskap van prof Roelf Botha, is in omstredeheid gebore toe Japhta Lekgetho, die president van die National Environmental Action Committee (Neac) in Soweto, nie sy aanstelling wou aanvaar nie.

Hy sou die eerste swart persoon wees om op dié Raad te dien, maar het die aanstelling van die hand gewys nadat hy vir die eerste maal in die media daarvan gehoor het, sonder dat hy vooraf genader is. Hy het die regering se apartheidsbeleid en die uitvloeiels daarvan, soos tuislande en beperkings op grondbesit, vir baie ekologiese ewels in Suid-Afrika geblameer en gesê hy is nie bereid om op 'n regeringsliggaam te dien nie.

Die Demokratiese Party se omgewingsbeleid rus op vier pilare. Die DP staan 'n onafhanklike bewaringsliggaam voor (iets soos die Environmental Protection Agency in die VSA) waarop verteenwoordigers van verskillende bewaringsgroepe sitting sal hê.

Hulle bepleit verder die uitbreiding van nasionale parke en "meedoënlose optrede" teen wilddiewe om die land se wild- en plantlewte te bewaar.

Die DP bepleit ook die gebruik van loodvrye petrol en strengere optrede om besoedeling te bekamp.

Die Konserwatiewe Party se woordvoerder oor die omgewing, Karel Schoeman, sê sy party is bekommerd oor faktore soos die besoedeling in die Oos-Transvaalse Hoëveld en die gepaardgaande suurreën, maar die KP het nie 'n spesifieke omgewingsbeleid nie.

Die KP blameer ook die regering vir "onbeheersde plakkery", wat volgens Schoeman daartoe lei dat die plantegroei uitgeroei word en verspoeling plaasvind.

Wat buite-parlementêre groepe betref, het die African National Congress nog tot onlangs die indruk gegee dat daar belangriker sake op die agenda is, en ekologie is nie angespreek in die Vryheidsmanifest van 1955 of die Grondwetlike Riglyne van 1988 nie.

Walter Sisulu het egter in sy rede by Soccer City die saak pertinent angespreek, en daarop gewys dat dit geen nut het vir die opkomende geslag om in 'n bevryde Suid-Afrika groot te word waarvan die omgewing vernietig is nie.

Max Sisulu, hoof van die ANC se departement van Ekonomie en Beplanning, het twee weke gelede in 'n onderhoud met die Weekly Mail bevestig dat die organisasie besig is om 'n beleid oor die ekologie te formuleer, en het die hoofpunte daarvan uitgestip.

Die gebiede waarop die ANC konsentreer,

volgens Sisulu, is lug- en waterbesoedeling, gifafval, kernkragsentrales, kernwapens en bewaring van die natuurlewe.

Die ANC is diep bekommerd oor atmosferiese besoedeling in nywerheidsgebiede, sowel as die besoedeling van riviere deur nywerheids-gifstowwe. Die oorsaak van lugbesoedeling in die townships moet volgens dié organisasie voor die deur van apartheid en swart armoede gelê word, wat veroorsaak dat die inwoners fossielbrandstof in plaas van elektrisiteit moet gebruik. Die ANC is sterk gekant teen die SA regering se planne om gifstowwe in te voer en hier te berg. Die organisasie ondersteun die Basel-konvensie oor die beheer en vervoer van gifstowwe oor landsgrense heen, wat vanjaar deur 196 lande onderteken is.

Volgens Sisulu moet steenkool- en sonkrug verder ontwikkel word, eerder as om geld en navorsing op potensiële gevaarlike kernkragsentrales te bestee. Ook die militêre gebruik van kernkrug word deur die ANC teengestaan, en navorsing op dié gebied is volgens Sisulu 'n blatante oortreding van die beleid van die OEA om Afrika as 'n kernvrye gebied te vestig. Die ANC se beleid behels verder staats hulp aan gemeenskappe wat in natuurbewaring betrokke is.

Hoewel die United Democratic Front nog nooit hul ekologiese beleid uitgespel het nie, is sommige vakbonde binne die breë demokratiese beweging uitgesproke oor ekologiese faktore wat werkers beïnvloed.

Die SA Chemical Workers Union (Sacwu) het byvoorbeeld hul kommer uitgespreek oor die moontlik effek wat onkruidodders op die gesondheid van plaaswerkers in Natal kan hê.

Verskeie groepe wat hulle binne die breë demokratiese beweging bevind, soos die Afrikaanse Demokrate, beskou die ekologie as 'n belangrike beleidskwessie.

ANTON STEENKAMP

DATABASIS

Wie is wie in ekologie

Saamgestel deur ANTON STEENKAMP en TIENIE DU PLESSIS

Hoewel die ekologie 'n relatief nuwe faktor op die Suid-Afrikaanse politieke toneel is, bestaan 'n hele aantal bewaringsgroepe wat op verskillende terreine werk, verskillende ideologieë aanhang en verskillende uitgangspunte het.

Hier volg 'n lys van bewaringsgroepe, met 'n kort uiteensetting van wie en wat hulle is, en 'n adreslys wat vir lesers van nut sal wees. (Bewaringsorganisasies wat nie op die lys verskyn nie, word versoek om met ons in verbinding te tree sodat dié lys in die volgende uitgawe van VWE aangevul kan word.)

EARTHLIFE AFRICA is maar 'n bietjie meer as 'n jaar gelede gestig, maar het reeds takke in Johannesburg, Stellenbosch, Pretoria, Pietermaritzburg, Durban en Eshowe, en die lede is baie aktief.

Earthlife gaan uit van 'n breër "groen" filosofie as die meeste ander bewaringsgroepe, en verbind die ekologie tot 'n hele lewenswyse en noodwendig tot die politiek.

Sub-komitees konsentreer op faktore soos kernkrag, besoedeling, gifafval en diereregte.

Telefoonnummers: Pretoria (012) 733769 (Aileen Taylor); Johannesburg (011) 726-2467 (Peter Lukey); 648-0065 (Greg Jacobs); Pietermaritzburg (0331) 62086 (Chris Albertyn).

Die **NATUURLEWEVERENIGING** van Suider-Afrika is die oudste en grootste bewaringsliggaam in die land.

Die Vereniging is in 1926 gestig, en het tans 120 000 korporatiewe lede en 28 000 lede. Dié vereniging hou 'n oë oor die vernietiging van die hersiening van bestaande wetgewing. 'n Wildplaas word deur die liggaam bestuur, en hulle reël uitstappies en ander aktiwiteite om die publiek bewus te maak van die natuur. Posbus 145, Tokai 7966 of Posbus 44344, Linden 2104
Tel (021) 4617113/4617343; (011) 782-4723

Die **TRUST VIR BEDREIGDE NATUURLEWE**, met omtrent 5 000 lede, doen navorsing oor bedreigde spesies in Suider-Afrika. Privaatsak X11, Parkview, Johannesburg 2122
Tel (011) 486-1102

Die **RENOSTER- EN OLIFANTSTIGTING** het tot stand gekom in 'n direkte reaksie tot die bedreiging van die swartrenoster en olifante in Afrika, en konsentreer hul bewaringspogings op dié enkelspesies. Tel (011) 53-8412

Die **ANTI POLLUTION ACTION COMMITTEE (Apac)** is 'n organisasie, hoofsaaklik bestaande uit huisvroue in die Vaaldriehoek, wat hulle in besonder vir die bekamping van besoedeling in dié gebied beywer.

Apac monitor onder meer die hoeveelheid giftige stowwe wat deur fabriek in die Vaaldriehoek vrygestel word, en pas druk op nywerhede en die regering toe om strenger beheer oor dié soort besoedeling uit te oefen.

Tel (016) 819209/871932 (Jenny Mufford)
Die **NATIONALE VERENIGING VIR SKOON LUG** is ook 'n anti-besoedelingsgroep en is reeds twintig jaar gelede gestig. Die vereniging het takke landwyd. Lidmaatskap bestaan uit 60 maatskappye, 45 plaaslike owerhede, 226 individue, en 15 publieke en statutêre lede soos universiteite. Die vereniging probeer veral tegnologiese en ander wat betrokke is by die skoonhou van die lug, betrek. Posbus 5777, Johannesburg 2000
Tel (011) 646-0616

KOEBERG ALERT konsentreer op die Koeberg-kernkragentrale. Die groep hou vergaderings en filmvertonings en gee publikasies uit om die publiek bewus te maak van die gevare verbonde aan kernkrag.

Die **ENVIRONMENT AND DEVELOPMENT AGENCY (EDA)** organiseer landelike gemeenskappe rondom ontwikkelingsprojekte, en bring die gevare van oorbeweiing, erosie en verkeerde boerderymetodes aan dié gemeenskappe tuis.

Die **NATIONAL ENVIRONMENTAL AWARENESS COMMITTEE (NEAC)** is in 1976 in Soweto gestig. Neac se voorsitter het onlangs geweier om in die Raad vir die Omgewing, 'n regeringstruktuur, te dien. Die organisasie konsentreer veral op die ontwikkeling van die omgewing en van omgewingsbewustheid in Soweto. Posbus 118, Dobsonville, Soweto 1865

Die **ZULULAND ENVIRONMENT ALLIANCE (Zeal)** is 'n koalisie van plaaslike bewaringsgroepe wat veral aktief is in die veldtog om St Lucia te beskerm. Ander name en adresse van belang is:

Animal Rehabilitation Centre (ARC), Posbus 15032, Pretoria 0001
Tel (012) 808-1106 of 645938
(versorging en rehabilitasie van beseerde inheemse voëls, soogdiere en reptiele).
Centre for the Rehabilitation of Wildlife and Plants (Crow)
Coedmorelaan, Yellowwood Park, Durban 4001

Tel (031) 421127
(bewaring van dier-, plant- en seelewe)
World of Birds
Wildlife Sanctuary, Valleyweg, Houtbaai 7800

Tel (021) 790 2730
(bewaring en rehabilitasie van voëls)
Nasionale Dieretuin
Boomstraat, Pretoria 0002
Tel (012) 283 3265
(aantal van skaars en bedreigde spesies)

Jagluiperd-Instituut
Posbus 16, De Wildt 0251
Tel (012042) 3140
(teel van skaars en bedreigde spesies)

Kaapse Direkoraat van Natuur- en omgewingsbewaring
Privaatsak 9086, Kaapstad 8000
Tel (021) 450227
(amptelike omgewingsbewaring)
OVS Departement van Natuurbewaring
Posbus 517, Bloemfontein 9300
Tel (051) 70511
(amptelike bewaring)

Namibia Natuurbewaring
Privaatsak 13306, Windhoek, Namibia 9100
Tel (012) 201 4358 of 201 2565
(amptelike bewaring)

Transvaalse Departement van Natuurbewaring
Privaatsak X209, Pretoria 0001
Tel (012) 201 4358 of 201 2565
(amptelike bewaring)

Natalse Parkeraad
Posbus 662, Pietermaritzburg 3200
Tel (0331) 51221 of 51222
(amptelike bewaring)
Nasionale Parkeraad
Posbus 787, Pretoria 0001
Tel (012) 343 9788 of 343 9770
(toerisme en bewaring van natuurgebiede)

Bird Ringing Unit
University of Cape Town
Private Bag, Rondebosch, 7700
Tel (021) 650 2421 of 650 2422
(Safring and research)

Botaniese Navorsingsinstituut
Privaatsak X101, Pretoria 0001
Tel (012) 861 164/5
(botaniese navorsing en dokumentasie)
Botaniese Navorsingseenheid
Posbus 471, Stellenbosch 7600
Tel (02231) 70208
(botaniese navorsing in die Wes-Kaap)

WNNR, Rool Data Program
Posbus 395, Pretoria 0001
Tel (012) 794111
(dokumentasie van bedreigde spesies)

DOLPHIN ACTION AND PROTECTION GROUP
PO Box 22227, Fish Hoek, 7975
Tel (021) 825 845
(proteksie en navorsing - marine mammals and pollution)

National Association for Clean Air
PO Box 5777, Johannesburg 2000
Tel (011) 646 0616
(pollution control and research)

Nasionale Botaniese Tuine van Suid-Afrika
Kirstenbosch, Privaatsak X7, Claremont 7735
Tel (021) 771 166
(navorsing en teel van inheemse spesies)

Endangered Wildlife Trust
Private Bag X11, Parkview, Johannesburg 2122
Tel (011) 486 1102
(research and monitoring of endangered species in Southern Africa)

Vulture Study Group
PO Box 4190, Johannesburg 2000
Tel (011) 486 1102
(Vulture research in Southern Africa)

Falrest Cape Campaign
PO Box 6884, Roggebaai 8012
Tel (021) 216 958
(proteksie van die Kaap omgewing)
SANCOB
PO Box 17, Rondebosch 7700
Tel (021) 571 378
(care and cleaning of affected sea birds)

SA Council for Conservation & Anti-pollution
PO Box 2744, Durban 4000
Tel (031) 839 074
(monitoring of marine pollution)

Sea Fisheries Institute
Private Bag X2, Roggebaai 8021
Tel (021) 211 480
(official research in marine resources)

South African Institute of Ecologists
CSIR, PO Box 395, Pretoria 0001
Tel (012) 749 111
(professional body for ecologists)

SA Museum
Posbus 61, Tuine, Kaapstad 8000
Tel (021) 243 330
(navorsing en dokumentasie van natuurwetenskappe)

SA Natuurstigting, verteenwoordiger van die Wêreldwye Stigting vir die Natuur (WWF)
Posbus 456, Stellenbosch 7600
Tel (02231) 72892
(verspreiding van fondse vir natuurbewaring)

School for Environmental Studies
University of Cape Town
Private Bag, Rondebosch 7700
Tel (021) 650 9111
(research into the environment)

The Wildlife Society
PO Box 44344, Linden 2104 or PO Box 145, Tokai 7966
Tel (021) 757 346 or 759 515
(action for the conservation of the environment in SA)

National Collection of Insects
Private Bag X134, Pretoria 0001
Tel (012) 285 140
(research and documentation)

National Environmental Awareness Campaign (NEAC)
PO Box 118, Dobsonville, Soweto 1865
(action for a cleaner and democratic living environment)

JBL Smith Institute of Ichthyology
Rhodes University, Grahamstown 6140
Tel (0461) 27122
(research in marine resources)

Departement van Omgewingsake
Privaatsak X313, Pretoria 0001
Tel (012) 310-3911
(amptelike beleid en uitvoering)

Nasionale Navorsingsinstituut vir Oseanografie
WNNR, Posbus 395, Pretoria 0001
Tel (012) 794111
(navorsing oor seebesoedeling en hulpbronne)

Suid-Afrikaanse Inligtingsentrum vir Water
WNNR, Posbus 395, Pretoria 0001
Tel (012) 794 111
(navorsing oor waterbesoedeling en -gehalte)

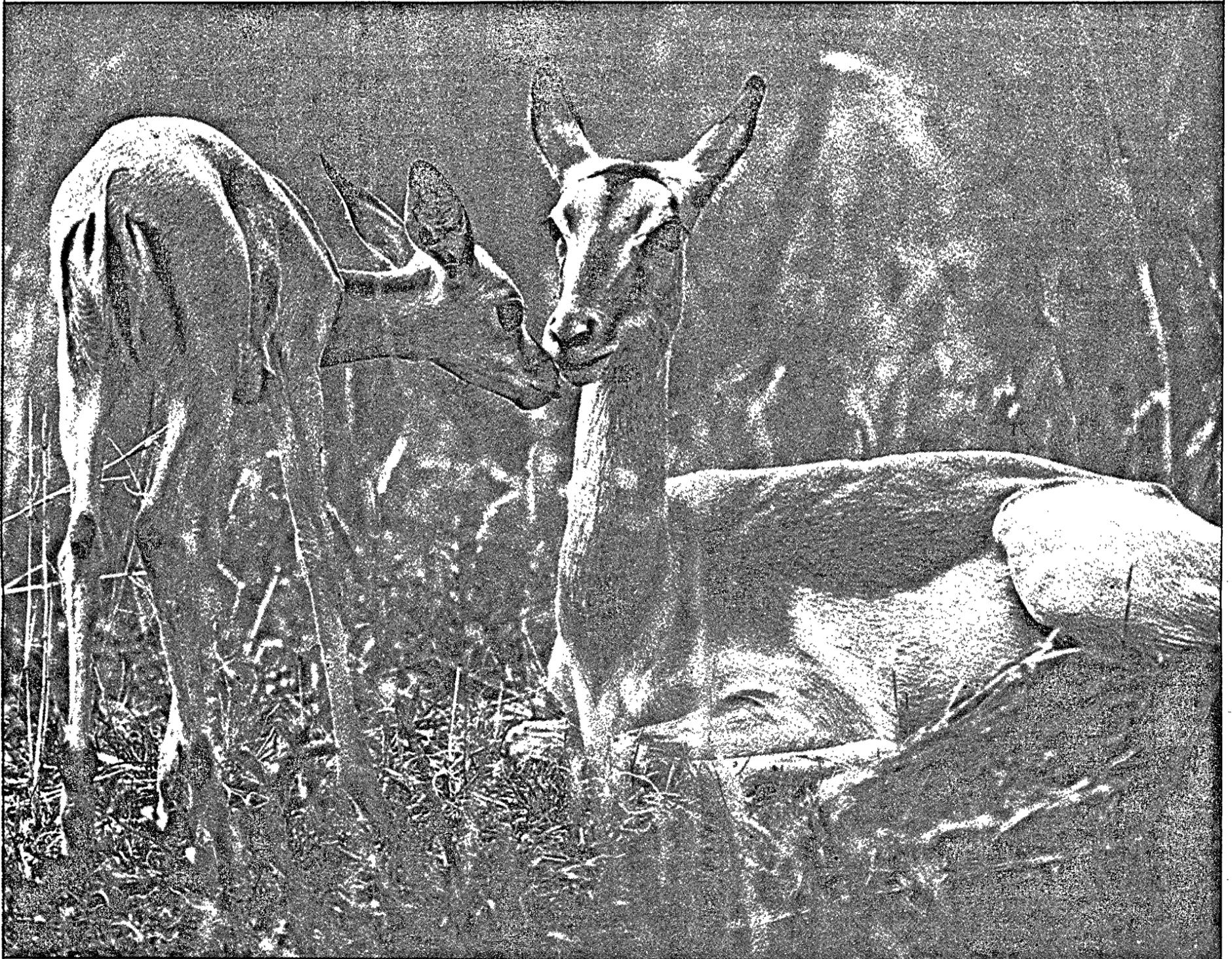
Atomic Energy Corporation of SA
PO Box 582, Pelindaba 0001
Tel (012) 213311
(nuclear energy)
Hou Suid-Afrika Skoon
Randpark Gebou, Doverstraat 20, Randburg 2194
(aksie teen besoedeling)

Instituut vir Vaste-afvalbestuur
Posbus 755, Bedfordview 2008
(professionele liggaam vir afval- en besoedeling-bestuur)

Dié blad is deur Gencor Beperk geborg

SHE'S GOT WOBBLY LEGS AND A PROUD MOTHER.

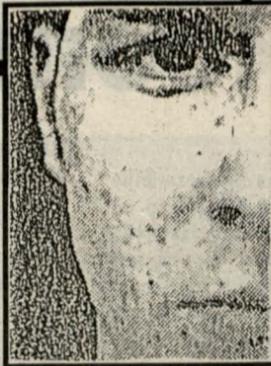

AND THOUSANDS OF ENEMIES.

The more we change the world to suit us, the more we threaten the plants and animals around us. People, pollution, drought, over-population ...these are just a few of the enemies. For Shell, the issue is clear. We know that we have to exercise the highest possible degree of responsibility in everything we do.

Working
to make a difference.

'n
Kersfeesuitstalling
van effens obskure
kuns saamgestel
deur Kendell Geers.
Kyk op bladsy 4 & 5

Onder redaksie van ANDREA VINASSA

MAMET MINNAAR MALKOVICH MORALITEIT

"I rather look upon love altogether as a sort of hostile transaction" - Lord Byron.

Vrouehaters wat saamstem met dié heldhaftige minnaar, lees voort.

ANDREA VINASSA en Dawid Minnaar gesels oor vrouehaas soos dit in David Mamet se "Speed the Plow", nou in die Upstairs by die Mark-Teater op die planke, neerslag vind.

Dawid Minnaar

Foto: Andrea Vinassa

TERWYL baie van sy medespelers die magpolitiek kop eerste in protesteater aangepak het, het Dawid Minnaar hom in verskeie stukke bemoei met die nie minder belangrike gebied nie van die seksuele politiek, stukke waarin manlike dominasie ondersoek word. In "The Dybbuk" het Minnaar die rol van 'n man gespeel wat as gees die liggaam van sy beminde invaar. In feministiese jargon is die dybbuk 'n metafoor vir die seksuele inbesitneming van 'n vrou, wat die algemene verdrukking van vroue aandui. In "A Different Light" het hy 'n man gespeel wat so behep was met 'n vrou dat hy haar nie kon verlaat nie, al wou hy. In "Kiss of the Spiderwoman" het hy die rol van 'n veragtelike queen gespeel. Manuel Puig se stuk hoef nie noodwendig as 'n gay toneelstuk vertolk te word nie, maar ook as 'n sterk feministiese stelling. Die minderwaardige status van die gay mans in die samelewing is ook 'n weerspieëling van die minderwaardige status van vroue. In "Speed the Plow" speel Minnaar 'n tradisionele vrouehater in die mikrokosmos van die Hollywood-rolprentbedryf teen die agtergrond van die fin de siecle.

"EK het John Malkovich oorgeklank," sê Dawid Minnaar nadat ons terloops gepraat het oor Malkovich en Mamet se samewerking in Chicago se Steppenwolf Theatre. (Malkovich se stem in "Places in the Heart", waarvoor hy 'n Oscar-nominasie gekry het, vir M-Net.)

"Ek het William Hurt se stem oorgeklank," sê Minnaar, "Hy het Molina darem te butch gespeel. Ek was nie baie happy met (my vertolking van) Molina nie. Ek weet nie. Ek was ook nie happy met 'In a Different Light' nie. Tegnies en fisies was dit orraai, maar iets was missing. Ek weet nie wat dit was nie. Ek is bekommerd. Ek moet 'n break vat. Ek is senuweeagtig want ek wil nie begin terugval op bekende goed nie."

Die probleem was dat hy aan twee stukke tegelyk gewerk het. Hy het bedags aan "Kiss of the Spiderwoman" gerepeteer en saans in Reza de Wet se "In a Different Light" gespeel.

"'n Mens moet jouself so weerloos as moontlik maak. Dit is 'n moerse verantwoordelikheid om 'n karakters te skep. Jy loop jou ego se tightrope. As jy aan twee goed tegelykertyd werk, het die karakters nie die geleentheid om deur die onderbewussyn te werk nie, daar is nie tyd vir die onverwagse goed om te gebeur nie."

***

Die einde van die eeu val saam met wat lyk soos 'n algemene insinking in die teater. Mamet beeld die morele vervlakking van die Amerikaanse samelewing in "Speed the Plow" uit en meen die teater is in 'n dooie steeg: "Kyk, die toestand in die teater is

redelik haglik. Dit is niemand se skuld nie. Nie die akteurs of die regisseurs of die skrywers of die vervaardigers of die gehoor s'n nie. Daardie tyd in ons kultuur het bloot aangebreek. Dis die natuur. Dis 'n siklus. Alles verval," sê Mamet.

Hy het al twee vrae gevra: "Is God dead?" en "Why are there no real movies anymore?" Hy meen dit is een en dieselfde vraag. Plaaslike teater, sê Minnaar, beleef 'n soortgelyke insinking, maar hy is nie so pessimisties soos Mamet oor sy samelewing nie.

"Mense trap water. Een rede is die vinnige verandering wat plaasvind. 'n Stuk wat twee jaar gelede topical was, is nou dated. Hulle weet nie waaroor om te skryf nie." Dit was 'n issue-behepte twee dekades en nou weet mense nie meer waaroor om te skryf nie.

Sam Shepard, die Amerikaanse dramaturg wat die sewentigs oorheers het soos Mamet die tagtigs oorheers het, gee raad: "Die hele ding oor issues is dat hulle kortstondig is. Wanneer jy oor hulle begin skryf, verander hulle môre. Hel, hulle verander binne vyf minute. Issues is nie die belangrike kwessies nie. Daar is iets dieper as - dit het te doen met... oer-oue goeters. En daardie goed het nie verander nie. Dit is dieselfde goed waarmee ons altyd gekonfronteer sal word. Ek wil nie ontwykend wees nie. Maar dit is misterieus."

Daar het wel 'n paar magiese dinge in onlangse plaaslike teater gebeur, meen Minnaar. "As jy kyk na iets soos Charles Fourie se 'Big Boys', is dit meer gebalanseerd (as die protesteater van vroeër jare). Die werk is meer geïntegreerd en meer subtiel. Karakters is nie meer so stereotipies nie.

"Tooth 'n Nail' is nog een. As jy kyk na die verskil in styl tussen dit en 'Sophiatown'... dit is magies, nie net musikaal nie. 'Antjie Somers' en 'In a Different Light' getuig ook van 'n nuwe ontvanklikheid, nuwe hoeke en meer diepte.

"'n Mens vergelyk miskien vir Mamet met die Sam Shepard van die sewentigs. Maar Mamet is verskriklik modern. Hy het sy duim op die pols van die moderne psige. Ons samelewing is so veramerikaans omdat ons soveel Amerikaanse kak gevoer word." Daar is dus baie aansluiting vir plaaslike gehore by "Speed the Plow".

"Ek dink nie Mamet tree as regter op nie. Hy ontbloot die morele verdorwenheid van sy karakters. Ek dink Mamet is 'n moralis. 'Speed the Plow' gaan oor die gebrek... (Maak jou sin klaar, sê ek.) Ek is nes sy karakters. Hulle maak nooit hulle sinne klaar nie. Daar is 'n geestelike vervlakking. Die kuikens van die kapitalistiese hen wat kom pik.

"Die karakters tree op in 'n lugleegte en die taal word gebruik om die gate toe te stop. Onthou die fantastiese karakter wat Diane Keaton in "Manhattan" gespeel het... (Hy voltooi weer nie sy sin nie.)

"Mamet is baie moeiliker om te speel as Shepard, wie se werk gaan om die verhouding tussen pa's en seuns. Sy werk is in die aarde gegrond, terwyl Mamet se gevegte in die betonoerwoud plaasvind. Dit het fokkol te doen met yskaste en skape verkoop. Dis hi-tech living. Dis 'n oorlog oor geestelikeheid. Ons is aan die einde van 'n siklus van veertig jaar.

"Mamet ken Amerika so goed en hoe die vervlakking in die taal gemanifesteer word. 'Speed the Plow' is in 1985 geskryf en is verlede jaar op Broadway - met Madonna daarin - opgevoer. Mense het halfpad uitgeloopt en hulle kaartjies teen dubbel die prys buitkant verkoop. (Die ironie ontgaan nie een van ons nie.)

"Bobby Gould (Andrew Buckland) en Charlie Fox (Dawid) maak movies. Hulle vennootskap duur al jare, maar praat nooit regstreeks met mekaar nie. Hulle het 'n soort private kode waarin hulle kommunikeer. Hulle hoef nie hulle sinne te voltooi nie."

Die spul waarom die stuk draai is die karakter van Karen (gespeel deur Megan Kruskal), 'n tydelike sekretaresse. Sy vra vreemde vrae vir 'n vrou in die chauvinistiese movie-wêreld. Soos "Môet dit 'n slegte prent wees?" Sy daag hulle manlikheid - gesetel in hulle mag as Hollywood-dealmakers - uit. Dit is duidelik dat hulle haar teenwoordigheid net as onderdaan en gebruiksartikel in 'n manlik gedomineerde wêreld sal duld. Gould vra vir haar om 'n draaiboek te lees en later by sy huis verslag te kom doen.

Die mans gaan 'n weddenskap aan oor of Gould haar kan verlei of nie. Hy kry dit reg om haar te verlei, maar raak effens verlief op haar. Die volgende oggend begin die poppe in die kantoor te dans.

"Fox en Gould het geen integriteit nie. Hulle is dus nie tot werklike vriendskap in staat nie. Daar is sterk homo-erotiese verwysings. Hulle vennootskap is soos 'n huwelik. Die siniese Fox glo elke vrou is 'n hoer omdat hyself 'n hoer is. 'Never said I wasn't a whore. Soon to be a rich whore.'" Hy vertoon sy inherente wantroue en haat vroue deur hulle teen die einde heeltemal te verpletter.

"Die mans kan hulleself nie bevry van hul 'male condition' nie. Wanneer hulle gekonfronteer word met 'n eerlike, direkte mens (Karen), wat belang stel in die maak van 'n goeie rolprent, het hulle nie die morele moed om dit te verstaan nie. Hulle sou hulle mag moes prysgee. Gould se kwesbaarheid lê daarin dat hy glo dat Karen van hom hou om homself en nie omdat sy hom kan gebruik om haar loopbaan te bevorder nie."

Mamet het op 'n keer vir 'n joernalis gesê mans haat vroue: "Omdat die samelewing verbrokkel het. En vir baie mans is die las van die tradisionele rol - hierdie las van versorging van en verantwoordelikheid neem vir 'n gesin - angswekkend. Dit verstaan ek. Dit lyk of daar min hoop is en ek dink baie mans projekteer hierdie frustrasie op vroue. Ek dink baie vroue verteenwoordig vir straight mans 'n vorm van verwyte. Ek is nie toegerus om dié tradisionele manlike rol te hanteer nie, ens. En baie vrees raak geprojekteer op vroue - as die maat en as die moeder."

Die radikale feminis Andrea Dworkin verklaar vrouehaas en die onderdanigheid van vroue deur middel van seks só: "The dynamic of revenge of the powerless through sensuality makes women dangerous to men. Any woman who acts on a man's sensuality by provoking it - which she does just by being a sex object in looks and behaviour makes him deranged. She is this danger, has this power, dominates him, directly as a consequence of her inequality."

Minnaar verskil sterk met die res van die geselskap en die regisseur oor die interpretasie van Karen se optrede. "Ek sien haar as suiwer, seker omdat ek so 'n romantikus is. Die ander sien haar nie so nie. Ek sou graag wou glo haar motiewe is rein."

Minnaar haal sy karakter aan: "Everyone wants power. How do we get it? Work. How do they get it? Sex."

John Malkovich het na 'n klein liefdesskermutselinkie met Michelle Pfeiffer, sy medespeler in "Dangerous Liaisons", gesê: "Vroue kan jou seermaak. Hulle het 'n inherente gemeenskap, ongelukkig, wat ek dink mans nie het nie. Valmont (die rol wat hy in "Dangerous Liaisons" gespeel het) word alom beskou as 'n vrouehater, maar natuurlik is hy die slagoffer. Hy's heeltemal behep met vroue - nie net seksueel nie - en dit is 'n oorlog wat hy, as man, nie toegerus is om te wen nie."

Dworkin sê eenvoudige vroue is vir (magsugtige) mans gevaarlik omdat hulle menslikheid en gelykheid ontsê word.

Wil Mamet met "Speed the Plow" 'n versoening teweegbring? "Ek dink nie vroue haat mans nie. Ek is voortdurend verstom en verheug deur die vermoë van vroue om lief te hê. Ek dink dit is skaars onder die manlike bevolking."

NS. Met vriende soos David Mamet, feministe, het ons nie vyande nodig nie. Hierdie stuk is Mamet se bese plan om manlike dominasie in stand te hou en die verwoestende slawerny van vroue voort te sit.

Maar soos ons almal weet... vrouehaters het meer pret.

(Vir hierdie onderhoud is daar geleen en gesteel uit Interview Magazine. Viva, Andy Warhol!)

Die Goue Room van die See

KREEF. Die Liewenheer moes 'n goeie sin vir humor gehad het om dié lelike gedierte so lekker te maak. Binne daai onooglike skulp sit die wysheid van die see en jare se opgegaarde lekkerte.

Vandag wil ek skryf oor 'n wonderlike kreefsop wat ek nooit in 'n restaurant sal voorsit nie doodeenvoudig omdat dit te duur is. Mens kan nie R15 vir 'n bordjie sop vranie. En moet dit nie in restaurante bestel nie, want daar is baie skelmstrekke wat as kreef-bisk voorgesit word.

Baie restauranteurs gebruik die oorskietdoppe van kreef wat van die tafel af kom om kreefbisk mee te kook, en dit is eenvoudig bedrog. Kreefbisk word van lewendige, heel krewes gekook.

Kry vir jou 'n kreef en maak die sop vir jou heel beste vriende. Moet nooit aan 'n kreef raak wat nie lewe nie. Jy weet nie wat binne daai dop aangaan nie. (Ek wel.)

Krewe moet springlewendig wees; as hulle begin lui word moet jy hulle onmiddellik gaarmaak. Fynproewers sê jy kan die verskil proe tussen 'n springlewendige kreef en 'n lui kreef. Dit is moontlik so, maar my Boereproe is nie so fyn nie.

Moenie kreef in varswater verdrink nie; ek is seker dit beïnvloed die smaak.

'n Vet kreef is 'n wonderlike ding, en as ek hom lewendig voor my sien begin ek oor hom sing soos Leipoldt oor die speenvarkies - asof hy Jacques Perks se reënboog is. Ek hou die kreef met sy flappende stert en stoeiende pote aan sy lyf vas en beplan die moord op hom sistematies.

As ek hom wil rooster of braai druk ek hom op 'n plank vas en druk 'n skerp koksmes in sy kop in en sny reg in die middel van die lyf totdat hy in twee voor my lê. Ek verwyder die sakkie, wat amper soos 'n plastieksakkie lyk, uit sy kop (of waar sit hy nou weer?) en nou is hy reg vir

gaarmaak.

Die eerste keer is dié operasietjie grillerig omdat die kreef skop en tekere gaan, maar die natuur is wreed en ons moet daarby inval. Die volgende keer raak dit tweede natuur.

As jy die kreef in water wil kook, kan jy die volgende doen. Kreef spartel as jy hom net so in kookwater gooi sodat sy pote dikwels afbreek. Kry vir jou 'n plankie so lank soos die kreef se lyf en bind die lyf netjies met dik gare aan die plankie vas. Bind die pote ook netjies vas en buig die voelers agtertoe en maak hulle vas.

Kreef se kind kan nou nie meer spartel nie as jy hom in sy doodkis - kookwater - gooi nie. Die plankie hou ook die kreef se lyf reguit, sodat hy mooi reguit is as jy hom koud of warm eet. Kreefstert trek altyd krom as jy hom kook.

Nog 'n stukkies raad: as jy kreefsterte heel wil verwyder, moet jy met 'n mes die sagte dop aan die onderkant van die lyf in die lengte liggies deursny. Buig die dop oop en verwyder die stert.

Moet die kreef tog nie te lank kook nie. As die vleis 'n melerige smaak het, moet jy weet jy het hom verinnuweer. Kreefstert moet nog elasties en stewig wees wanneer jy hom eet. Hier is 'n goeie tabel vir hoe lank jy kreef moet kook.

Die tabel is vir enkelkrewes wat beteken dat die water nie eintlik ophou borrel as jy hom inplons nie. Hoe meer krewes jy in een pot gooi, hoe langer moet jy dit inhou. Wag totdat die water weer begin kook en begin dan die minute tel.

300 gram - 6 minute
400 gram - 7 en 'n half minute
500 gram - 9 minute
600 gram - 10 minute
700 gram - 12 minute

En as jy gelukkig genoeg is om makroeloe krewes in die hande te kry:

800 gram - 13 minute
900 gram - 15 minute
1 kilo - 16 minute (Waar kry jy Hóm?)

Nou, uiteindelik kom ek by die kreef-bisk uit. Hier is die bestanddele:

500 g lewendige kreef.
50 g uie
50 g wortels
'n bouquet garni (vars tiemie, pietersielie, lourierblaar)
75 g rysmeel of koekmeel
60 ml goeie brandewyn
120 ml goeie witwyn
50 g tamatiepuree
1 en 'n kwart liter wit afreksel (hoender of kalfvleis) of doodeenvoudig die water waarin die kreef gekook het.
120 ml room
sout en rissiepeper

Kook die kreef net-net gaar in kookwater met baie min sout in en haal die stert uit die dop en laat dit afkoel.

Haal die sakkie uit die kop en stamp die res van die kreef - die stert se dop ook - goed fyn in 'n vysel. As

jy 'n kragtige voedselverwerker het, kan jy die kreef daarin fynmaal. Hoe fyner hoe beter: al die smaak van die see moet in die sop uitkom.

Braai die botter in 'n kastrol. Voeg die uie en wortels by, roer met 'n houtlepel, en laat dit 'n kort rukkie braai. Voeg die fyn kreef by en laat dit nog 'n rukkie braai. Nou begin jy die reuk van die sop kry.

Voeg die brandewyn by en steek aan die brand. Verwyder van die hitte en meng die meel (rysmeeel word tien minute voor die einde in 'n bietjie water opgelos en ingeroer) en die tamatiepuree in. Verhit stadig en roer sodat die meel kan gaar word.

Voeg nou stadig en geleidelik die afreksel (of kreefwater) en die witwyn by. Roer totdat die bisk begin kook. Voeg die bouquet garni by en miskien 'n bietjie sout. Laat stadig 20-30 minute lank kook.

Gooi deur 'n growwe sif en dan deur 'n fyn sif (of deur 'n moeseliendoek) om die dop uit te haal. Gooi die bisk in 'n skoon kastrol. Verhit tot kookpunt, gooi 'n bietjie rissiepeper by, en pas die smaak aan.

ETE
EN
DRINKE

Haal van die stoof af en roer die room in.

Doop die stert vinnig in warm kreefwater, sny soos muntstukke en pak bo-op die sop in individuele sobakkies. Jy het niks verder nodig as 'n groen slaai en lekker brood nie. Die Goue Room van die See, die Grootste Sop in die Geskiedenis van die Mensdom: Kreefbisk.

Ns. Dit is so dat groot krewes baie lekkerder is as klein krewes. Groot krewes is baie ouer as klein krewes en baie meer lekkerte in hulle opgegaar. **KOOS COETZEE**

Onverwacht onverwags in die nuus

BJ LANKWARDEN skryf oor 'n nuwe landgoed se wyne

NUWE landgoed is besig om nuus te maak. En as hierdie landgoed geleë is op 'n plek waar daar voorheen geen geklassifiseerde landgoedere was nie, is dit nog groter nuus.

Vanjaar het die Onverwacht-landgoed sy Wellington Wyn van Oorsprong-reeks bekend gestel - die eerste Wyn van Oorsprong uit Wellington.

In 1986 het Trevor Harris, 'n Kaapstadse sakeman, hierdie eiendom raakgesien en besluit om dit te koop. Trevor en sy vrou het die historiese plaashuis en die Jonkheerhuys gerestoureer. Laasgenoemde is nou 'n restaurant wat deur Trevor se vrou bestuur word.

Die plek was vol wingerde geplant,

maar daar was nie 'n wynkelder nie omdat daar nie wyn gemaak is nie. Dit het alles in 'n kort tydjie verander en Onverwacht het nou 'n moderne wynkelder.

Die wyn word hier gemaak, maar gebottel en versprei deur Union Wines, wat hul eie wynmakery in Wellington het.

Om nasionale verspreiding reg van die begin af te hê, is iets waarvan die meeste landgoedere net kan droom, veral as daar in die eerste jaar skaars genoeg wyn was om te versprei.

Slegs 7500 kiste wyn is in die eerste jaar geproduseer en dit is tussen ses wynsoorte versprei.

Die wynbottels lyk na 'n reeks Chinese bottels. Die etikette is hoogs opvallend. Die rooiwyne het silwer etikette met helder rooi en blou letters en die witwyne het koninklike blou etikette met silwer letters. Die etikette het 'n rooi streep in die onderste regterhoek.

Op die etiket van die Petillant Rosé is daar selfs pienk borrels wat uit 'n blou agtergrond opskuim.

Die vonkelwyn het ook 'n blou etiket, maar lyk meer konvensioneel as die ander.

Hierdie bottels trek jou aandag, en jy sal onmiddellik sien dat die pryse bekostigbaar is. Dit is vandag 'n groot voordeel. Die witwyne van Onverwacht bestaan vanjaar uit 'n Weisser Riesling en 'n Chenin Blanc.

Die 1989 Onverwacht Weisser Riesling is 'n aangename vars droëwyn. Dit is nie 'n baie kragtige wyn nie, maar dit is moontlik sy grootste aantrekkingskrag. 'n Ideale somerwyn.

Die 1989 Onverwacht Chenin Blanc is ook baie droog, maar het goeie vrugtigheid. Hierdie wyn het daardie

Trevor Harris met 'n leksetjie van sy eie wyn

tipiese Kaapse geur wat dikwels by jong Chenin blancs aangetref word. Dit is ook 'n ideale somerwyn wat jy baie, baie dikwels kan drink.

Die Petillant Rosé is ook 'n wyn wat op die tafel aankom en baie gou daarna op is. Dis 'n gemaklik drinkwyn met 'n sweempie sagte soetheid en 'n verfrissende hoeveelheid klein borrels, wat nie afbreuk doen aan die geurnie.

Die rooiwyne, die 1989 Rouge de Noir en die 1989 Tinta Barocca, word ook in klein hoeveelhede vrygestel. Die eerste kan reeds gedrink word, maar die tinta het nog 'n jaar of twee in die bottel nodig.

Die vonkelwyn, die Onverwacht Savoie Brut, is waarskynlik nie so droog as wat die naam voorgee nie en is heel smaaklik. Dit is waaroor die hele reeks gaan: 'n aangename groep drinkwyne wat nie jou sak sal leegmaak nie.

Een ding is seker: as soveel in so min tyd gedoen kan word, sal die naam Onverwacht dopgehou moet word.

Hêppie, hêppie

LEKKER Kersfees vir al die lesers van die kos- en wynblad. Soms was dit moeilik om hierdie rubriek te skryf, en ek gaan nou 'n maand lank aflê. Vrye Weekblad maak drie weke lank toe en in die eerste uitgawe - 12 Januarie - sal my vriend Jak julle vergas op ek weet nie wat nie.

Ek is weer terug op 19 Januarie. Baie dankie aan lesers wat deur die jaar geskryf het. Baie dankie aan Gerrie Germishuizen van Pretoria wat onlangs vir my 'n pragtige Italiaanse kookboek gestuur het.

Dankie ook aan lesers wat gebel en geskryf het om te sê waar die voormalige wildboer uit Suidwes, Kallie Du Preez, hom bevind: in Parys in die Vrystaat.

Baie dankie ook aan kollega en drank-fundi BJ Lankwarden wat so pligsgetrou die drankrubriek behartig het.

Laat ons maar die matigheid 'n bietjie oorboord gooi hierdie Kersfees. Oordaad en gebrek aan soberheid is nie altyd 'n sonde nie. **KC**

Jameson's
95A COMMISSIONER ST. JHB

Vry, Sat, Son	Programme Fluoride
Di, Wo, Do	The Leather Omnibus

Tel: 836-6002/838-1769

HARRIDANS
RESTAURANT

by die Mark-Teater

Ons is oop
Dinsdag tot Vrydag
vir
middag- en aandete
Saterdag
slegs aandete

Mark-Teater
Breëstraat, Newtown

Telefoon 838-69660

PIZZA REDS
787-7987/4

ONDER
Vry: Tigger Roynet
Sat: Pierre van Staden
So: Silver Creek Mountain Band
Wo: T&T Band
Do: Pierre van Staden
BO

Vry: Larry Amos and the Naughty Boys
Sat: Band of Gypsies
Wo: Reggae Night
Do: Diamond Dogs

BISTRO, KROEG EN BILJARTKAMER
Crossroads-sentrum, Hendrik Verwoerd-rylaan, Randburg
787-7987/4

Joernalis slaan winkelbaas

Een mens, een stem. Johnny Clegg en Savuka

"N JOERNALIS van die linkse blaadjie Vrye Weekblad, wat 'n R1 miljoen-eis in die gesig staar, het gister vlugtig in die Johannesburgse landdroshof verskyn op aanklag van aanranding met die doel om ernstig te beseer.

"Mnr Charles Leonard, van Breëstraat 153, Newtown, is nie gevra om te pleit nie.

"Sy verskyning spruit uit 'n voorval verlede Saterdagoggend in 'n kettingwinkel in Johannesburg. Mnr Leonard het na bewering die bestuurder van dié winkel aangerand."

Liewe leser, moenie te verbaas wees as jy voor Kersfees só 'n beriggie in een van die dagblaie lees nie.

Ek beskou myself as 'n besonder vreedsame mens. Ek is nou nog meer só met die Kersgety voor die deur en sal nie eers skuim om die mond kry as Mag mis Malan of Adderjan Flok op Natwerk verskyn nie.

Daar is egter een kwalifikasietjie: As ek weer een keer na 'n geblikte kettingwinkel-weergawe van Jingle Bells moet luister, gaan ek persoonlik die bestuurder se rooi baadjie van sy lyf af skeur.

Hulle gee Kersfees én musiek 'n slegte naam.

Gelukkig kan dit reggestel word deur vir jouself of vir 'n goeie vriend of geliefde een van talle wonderlike plate, kassette of CD's, wat nou op die winkelrakke is, te koop.

Cruel, Crazy, Beautiful World - Johnny Clegg & Savuka (9)

Wys my die mens wat bly sit as die klanke van One (Hu)man One Vote oor die luidsprekers kom, en ek wys jou 'n vlieënde poeliesman.

Die res van Suid-Afrika se eie internasionale supersterre se jongste plaat is net so opwindend. Johnny is in die uitsonderlike posisie dat hy terselfdertyd deur die musiek-establishment en die progressiewe politieke organisasies as kosjer aangeprys word.

Dié plaat, wat vanjaar in Los Angeles opgeneem is, is onderbreek deur sy vreugdevolle huwelik met Jenny in Februarie, en die koelbloedige sluipmoord op sy vriend en kameraad, David Webster, op Werkersdag.

Die titelsnit, One (Hu)man One Vote en Woman Be My Country is intens deur dié lafhartige daad beïnvloed.

Laasgenoemde snit het dié treffende strofe: "Woman be my country/ Til my country can be mine."

Die produksie, wat deur Hilton Rosenthal gedoen is, is puik. Die klanke van ons eie World Music is lewendig, skoon en vars, tralala.

Gaan koop beslis die plaat en lek solank jou lippe af vir die eerste been van hul wêreldtoer wat op 6 Januarie in Durban afskop en die 14de in Johannesburg eindig.

Greatest Hits - Billy Ocean (1)
... gee my as musiekverslaafde dan eerder die stilte.

Paradise Circus - The Lilac Time (9)
Dit is loshande een van die mooiste plate wat ek nog vanjaar gehoor het. Dit is so vars soos 'n lenteoggend in die natuur (die musiek is gelukkig nie so corny soos my vergelyking nie).

Stephen (van "Tin-Tin"-faam) Duffy en sy makers speel sagte sestigs folk-rock wat jou aan mense soos The Byrds, Donovan en The Beach Boys laat dink.

Paradise Circus, hul tweede langspeler, is vol goedvertelde stories oor liefdesverhoudings wat werk en dié wat smartlik misluk.

Neither Fish Nor Flesh - Terence Trent D'Arby (9)

Om een of ander vreemde rede is dit in sommige kringe nie "aan" om van dié sielvolle Brit te hou nie.

Of dit nou nie aan of in is nie, ek dink TTD is weer in die kol met sy opvolg op een van die lekkerste debute van laasjaar.

Sy resep van Sam Cooke, Prince so om en by sy plaat "1999", The Beatles en sy eie innovasie smaak vorentoe.

As hy sê die plaat is nog vis nog vlees is my reaksie: dan is ek 'n musikale vegetariër.

The Bridge - A Tribute To Neil Young - Verskele Kunstenaars (10)

The Bridge is 'n skool vir fisies gestremde kinders in Kalifornië en Neil en Pegi Young het 'n kind wat daar op skool is.

Dié plaat is nie net 'n verskeidenheid van die opwindendste kunstenaars se huldeblyk aan die meester nie, maar ook opgedra aan alle fisies gestremde kinders wêreldwyd. 'n Deel van die opbrengs van dié plaat gaan aan The Bridge.

Ek het nog nie 'n meer genotvolle manier gehoor om by te dra tot 'n wonderlike saak nie.

Nick Cave met Helpless en The Pixies met Winterlong is die hoogtepunte op 'n plaat sonder laagtepunte.

Die meeste groepe op die samestelling is driestuk (nié in die pak klere sin van die woord nié!) SDS (sonder die stront) ruk en rollers: Stem, kitaar, baskitaar en tromme en niks meer nie.

Hulle sluit in Soul Asylum, Flaming Lips, Nikki Sudden & The French Revolution, Loop, Sonic Youth en Dinosaur Jr.

Ek kan dié plaat onvoorwaardelik aanbeveel. Op dié manier word jy ook blootgestel aan groepe wat nou nie juis hoofstroom is nie.

Surprise - Syd Straw (8)
Sy is die gewese sanger van The Golden Palominos. Die plaat is soet folk - met haar suiwer stem as die "hoofattraksie".

Spy vs Spy - John Zorn (9)
'n Avant garde-aanslag en huldeblyk

aan Ornette Coleman met twee saxofone, twee tromme, rockinstrumente en meer energie as enige kemreaktor in die heelal. Luister eers voor jy koop. Dit is nié gewoon nie, maar dit is wonderlik.

Captain Swing - Michelle Shocked (6)
Sorry, maar haar derde plaat klink al te veel soos haar vorige, al het sy meer koperblaasinstrumente gebruik. Bietjie te veel diesellerig.

Frank - Squeeze (9)
Ai, die ou lewe is darem onregverdig. 'n Plaat soos dié is heeltemal toeganklik en popperig genoeg dat hy deurgespeel en oorgeadverteer kan word. Helaas, druk hulle ander drek in ons ore in. Squeeze bewys weer eens dat hulle een van die genotvolste Britse groepe is - hegte melodieë, menslikheid en soms skreusnaakse off-beat humor in die lirieke.

Plate word op 'n skaal van 0 tot 10 beoordeel

dié week by die MARK-TEATER

MARK-TEATER

Maan - Vry: 8nm. Sa: 6nm & 9nm

SMALLHOLDING

Deur Paul Slabolepszy

"Witblitz-on-raw-comedy"

UPSTAIRS-TEATER

SPEED THE PLOW - Regie deur

Malcolm Purkey. "Alles wat jy van Hollywood wou weet en meer."

Ma tot Vry: 8.15nm, Sa 6.15nm & 9.15nm

DIE LAAGER

SOMDAKA - deur Gcina Mhlope

Ma tot Sa: 8.30nm. Sat: 6.15nm & 9.15nm

WAREHOUSE BY DIE MARK

HOUT CUISINE - Di tot Sat: 7nm vlr

8.30nm. Son: 6nm vlr 7.30nm. Restaurant/kroeg

Robert Kirby - "Brilliant satire spares no one consummate raconteur"

Tel: 832-1644

KIPPIES BY DIE MARK

Di tot So: 9nm

FAITH KEKANA

MARKGALERYE

Groot Galery

Khula Udweba - 'n tentoonstelling deur die kinders van Alexandra, Soweto en

Katlehong

Klein Galery - The Rainy Season - Fotos van Namibia deur John Liebenberg

Telefoon 832-1641

Bespreek by enige Computicket, tel 28-3040

Johannesburgse Voolmark: Elke Saterdag van 9.00 vm tot 4.00 nm

Nuwe mark in Pimstraat van 9.00 vm tot 4.00 nm. Sondag by die Mary Fitzgeraldplein van 9.00 vm tot 4.00 nm.

Moenie Dingaans so kwalik neem nie

...hy kry vreeslike hoofpyn so kort voor Kersfees

DIE TV is darem 'n aardige soort gas. Hy kom jou huis binne soos 'n verkoopsreisiger vol storiëtties en vaste politieke opinies. En dan vra hy jou geld vir sy moeie.

Eers met 'n grappie (Dingaans wat so vreeslik lag), dan skamerig (asseblief tog mense, betaal voor einde Januarie) en volgende stuur hy swerlik die gewapende magte wat so links en regs op Netwerk gefire word.

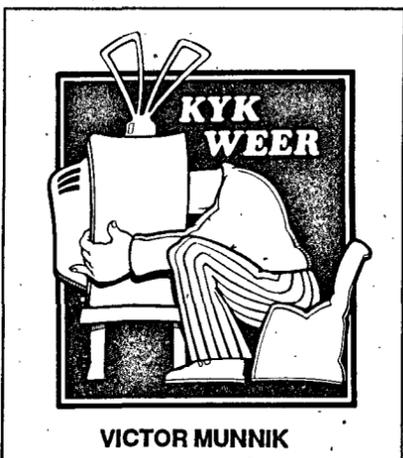
Ek neem die mannetjie egter nie kwalik nie. Hy het moeilike huislike omstandighede. Want kyk wat gebeur met hom in die advertensie vir Gmpfsja. Woerts, uit is die pajamas en dan word sy lendene omgord met 'n safaripakbroek en hy moet sy mening gee oor die hit squads. Dan land 'n Moth-helmet op sy kop en word sy voete vasgevang in outsize paddavoete. Terwyl sy maag histories rondskuif.

Dit gaan seker net so wanneer die winkels die TV-mensies aantrek voor hulle die nuus kan lees, of agter olifante in Bop gaan aanstap.

Oe Norman

Hulle het dit darem beter as Oe Norman, soos sy kollegas hom noem.

Hy dra wel 'n helikoptervlieënierspakkie soos die aanvullige Michelle Bruce (hy het darem nie haar aksent nie) maar in stede van 'n helikopter het hy 'n trollie, en hy reis nie na toeristeplekke nie, hy hardloop soos 'n afstandbeheerde robot in Checkers rond. Ek sien die ander taalgroep koop en jol

weer by die OK. Hulle word geblinddoek en dan moet hulle blikkies vis en boeliebief in 'n trollie gooi. Dit sê vir my iets, wat sê dit vir julle?

Leier

So van blind gepraat, die afgelope week was Airwolf, ideologiese gesproke, op automatic pilot. En wie is toe die groot vyand? Die leier!

Nie 'n spesifieke leier nie, maar al die leiers deur die eeue, met die "genius" van Salomo tot John F Kennedy en Verwoerd (oukei, ek spot) ingevoer in 'n reusagtige komper, wat kommunikeer deur 'n gevreet êrens tussen Stalin en Freud op 'n TV-skerm. Die leiermasjien se doel is natuurlik

om die wêreldvrede te bewerkstellig, maak nie saak wat dit kos nie. Dit kos natuurlik ten minste die Airwolf steel. Of soos Baas Gesiggie dit gestel het: "You can be my wings."

Soldaat: "I'd rather be dead."

Leier: "The choice is yours."

Soldaat: "Aaargh!..."

Ja, want 'n mikrotjip is in die soldaat se brein geplant en elke keer wanneer hy 'n bevel weier, kry hy 'n ontsettende hoofpyn.

Vroom gespook

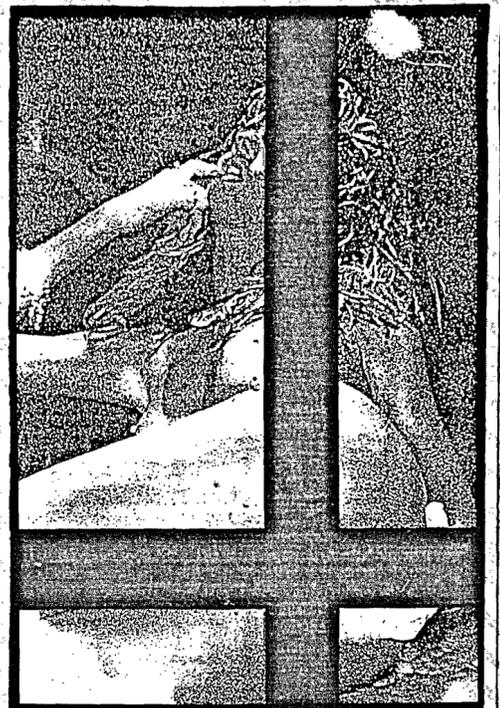
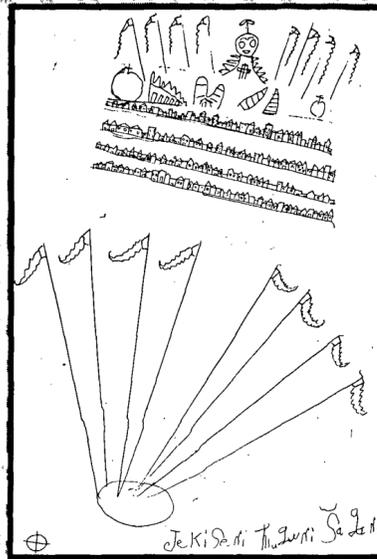
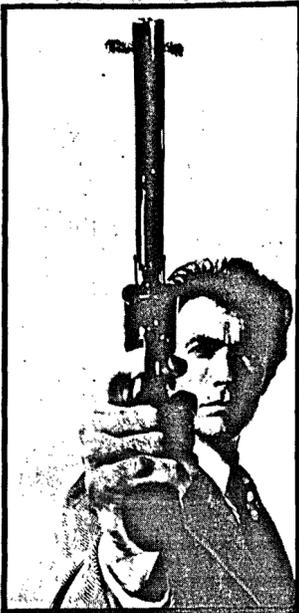
En dan is dit tog lekker om 'n slag 'n vroom mens te sien. Of sommer twee tegelyk - Oom Carel Boshoff en dominis Willem Nicol, altwee baie manierlik en diepgaande aan die spook met die vraag van presies hoe ongevoelig 'n mens (askies tog, ek bedoel 'n Afrikaner) nou moet wees oor die strydpunt van Geloftedag.

As broer Willem netnie so heelyd wil sáámstem nie (onthou regse mense is nie dom nie, hulle is aspris) en broer Carel netnie so roekeloos met die volksbestemming wil omgaan nie, sal ons en die bebloede Zoeloes ook eendag kan rus.

Opreg

Dit laat my juis dink aan Bles - ook 'n man met 'n vreeslik opregte voorkoms, dink julle nie ook so nie? - se kerstreffers: "Trane help nie meer nie." Gelukkige Dingaansdag, en geniet die Kerspresente!

uitstalling: effens obskure kuns

J-P de la Porte

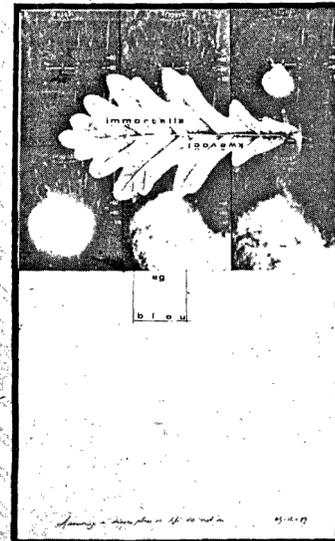
Simon Stone

Jackson Hlungwani

Andrea Vinassa

Braam Kruger

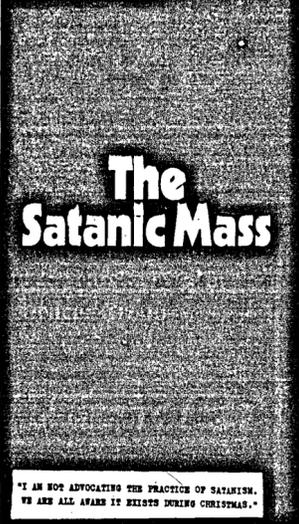

Peter Desmet

Kendell Geers (bo)

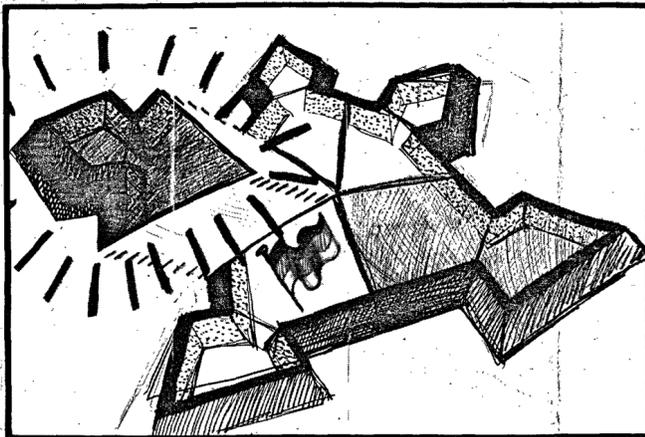
Elza Botha (regs)

Niel Goedhals

Wayne Barker

Joachim Schönfeldt

298 New members complete 35 and 25 years' service in Gencor Group

A total of 298 new members have this year been admitted to the Gencor/Gemin 25-Year Club with 25 being feted on completing more than 35 years service in the Group.

With a membership now in excess of 2 600 on-minis countrywide, the Gencor/Gemin 25-Year Club is the biggest of its kind in South Africa - so large, in fact, that from this year the annual banquet has been split into a number of regionalised events, as there is no venue large enough to accommodate a consolidated function.

Steve Ellis, chairman of Gemin, addressing the Witwatersrand division of the Club in the Johannesburg Sun, said: "If there is one industry that tests and develops a man's character, it is mining. It requires a grand character to devote almost a lifetime to one company; a character that is moulded from ingredients such as loyalty, dedication and integrity."

"Grand characters like you, the members of our 25-Year Club, have made the most important contribution to the mining industry in South Africa. And Grand characters like you have made Gencor, and now Gemin, one of the leaders in that industry. I thank each and everyone of you for the tremendous service you have given, both on the mines and in the head office."

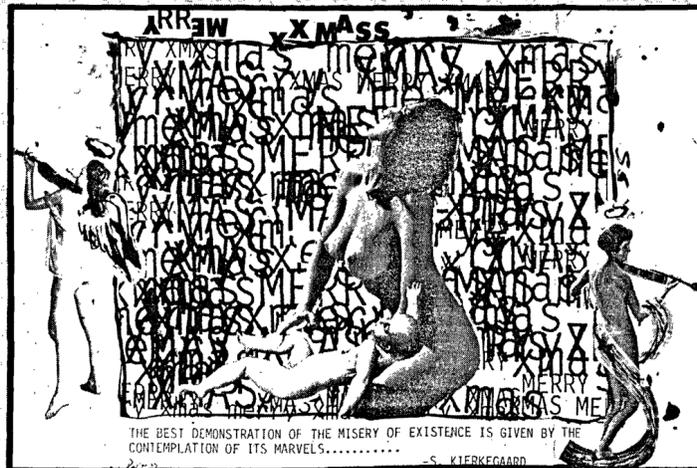
"I thank you not only for your loyalty, but also for your support and friendship, which has made this club the remarkable body it is today."

He pointed out that Gemin's mines were today among the safest anywhere, having achieved fatality-free figures some 42% below the accident rate for the industry.

Wopko Jensma

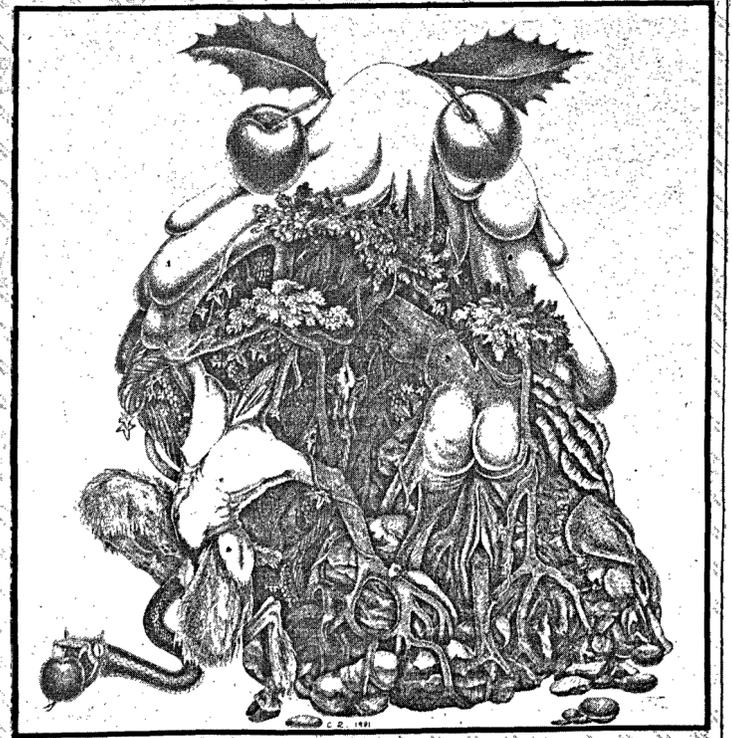
Andrew Barnett

Chris Pretorius

Jeffrey Lok

Collin Richards

TEATER

JOHANNESBURG

By die Prima Donna-teater kan **BROADWAY CROSSING** met Steve Walsh, Natalie Gamsu en Lana Green gesien word. Dinsdae tot Sondag om 9nm.

Robert Kirby se briljante satire **HOUT CUISINE** is in die Markteater se Warehouse te sien. Elke aand om 8.30.

GOLD DUST AND GARTERS open vanaand by die Dalro, Windybrow. 'n Romantiese storie oor die ou Johannesburg. Met Bess Finney en Albert Raphael.

By die Adcock-Ingram,

Windybrow kan Jeremy Taylor in aksie gesien word.

Janice Honeyman se **JACK AND THE BEANSTALK** is tot 20 Januarie by die Alexander-Teater te sien. Beslis nie net vir kinders nie.

SOMDAKA deur Gina Mhlope en met Connie Chume, Glenn Gabula en Daphne Hlomuka is in die Laager by die Mark te sien.

Paul Slabolepszy se **SMALLHOLDING** is by die Markteater te sien. Met Nicky Rebelo, Paul Slabolepszy en Kate Edwards.

By die Mark se Upstairs-Teater is David Mamet se Broadway-treffer **SPEED THE PLOW** te sien, met Dawid Minnaar, Andrew Buckland en Megan Kruskal.

Pieter Toerien: **AIN'T MISBEHAVIN'** met Sam Marais en Natalia da Rocha open Saterdagdagaand om 9-uur by die André Huguonet. **M. BUTTERFLY** by die Alhambra-Teater, met Sean Taylor en Jeremy Crutchley. Maandae tot Vrydae om 8nm en Saterdag om 5.45 en 9nm. **JO'BURG FOLLIES** met Malcolm Terry, Jonathan Taylor, Odile

Die meesterlike satirikus Robert Kirby is nog tot 14 Januarie in die Mark se Warehouse te sien. Moenie Hout Cuisine misloop nie. En onthou, elna maar toemaar...

Raulten Keavin Feather is by die Leonard Rayne te sien.

PRETORIA

TRUK se **CAMELOT** met Michael Richard, Kate Normington en Robert Finlayson is by die Staatsteater te sien. Tot 30 Desember.

KAAPSTAD

Baxter-Teater, Mainstraat: **DAVID KRAMER** se vertoning duur tot 6 Januarie. Saans om 8nm. In die Concert Hall kan **LAVENDER HILL BLUES** deur Itumeleng Wa-Lehulele gesien word. Die produksie word aangebied deur die Gemeenskapsteater en duur tot 15 Desember. In die Studio kan **THE COLOSSUS OF BROOKLYN** met Bill Flynn nog vanaand om 8.15 gesien word.

Nico Malan, Strandgebied:

In die Operahuis kan drie verskillende produksies tot 6 Januarie gesien word. Hulle is **THE MERRY WIDOW**, en die twee balletopvoerings **THE CHRISTMAS CAROL** en **ORPHEUS IN THE UNDERWORLD**. Nataniel is in die Arenateater opgevoer word, te sien. Tot 6 Januarie. In die Teater is die komedie **KINKELS INNE KABEL** met Antionette Kellerman en Neels Coetzee van 1 Desember tot 6 Januarie te sien.

Theatre on the Bay, Kampsbaai: **WHO DONE IT** met Tobie Cronje tot 13 Januarie.

DOCKSIDE SPLASH, Forshore: Die musikale komedie/revue **WE ARE SAILING** met Neil McCarthy, Fiona Ramsay, Graham Weir en Claire Belcin.

MUSIEK

JOHANNESBURG

Jameson's Bar, Commissionerstraat: Een van die laaste buiteposte van "live'n local" musiek. Wye verskeidenheid van mbaqanga tot rock. Jazz saam met Saterdagmiddagete; geen toegangsgeld. Jazz elke dag van 12 tot 2nm en Saterdag van 2 tot 6nm. Vir so 'n bietjie ruk en rol kan twee groepe **PROGRAMME FLUORIDE** en **THE LEATHER OMNIBUS** vir die vlogende week nog gesien word.

Roxy Rhythm Bar, Mainstraat, Melville: Vanaand: **AFRICAN JAZZ PIONEERS**. Saterdag: **JACK'S BAND**. Maandag: **GREEN**. Dinsdag: **LITTLE SISTER**. Woensdag: **DIAMOND DOGS**. Donderdag: **THE JIVE**. Kipples, Mark-Teater, Newtown: Township-jazz se voorstedelike tuiste. (Toe op Maandae, die res van die week oop van sewe-uur - en naweke van vyf-uur - tot laat.) **FELICIA MARION** tree tot 31 Desember hier op.

The Junction, h/v Breë- en Claimstraat: "Ouer" rock en new wave met 'n aparte vertrek vir "live" groepe, 'n daktuin en video- en pool-kamer. Welkome afleiding van die disko-twak op ander plekke. Chris Prior is soms Saterdagdagaand die platejoggies. Vir "denkende" jollers. Rumours, Rockeystraat: 'n Tipiese Rockeystraatse laataand-"joint" vir mense wat soms werk en van jazz hou.

Late Nite Duke's, Melville: Laatnag-alternatief vir middelstedelinge. Oop van vyfuur smiddags tot baie laat saans en Saterdag vir middagete. Btes word sewe dae van die week tot laataand bedien.

Club Manzattan, Moletsane, Soweto: Hoër-inkomstegroep disko. Oop van 11 nm. Maandae en Dinsdae is toegang gratis. Twee gratis biere op aande wanneer toegang gevra word. Alle soorte musiek.

Blues, Marshallstraat 165: Wesens van die noordelike voorstede (ouderdom tussen 25 en 35) se uithangplek. Disko-musiek, flitsende ligte, spieëls, mense met grimering... daai soort van ding.

KAAPSTAD

OK, Hier's wat gebeur by die Base tot Nuwejaar. Eerstens is die jol sewe dae van die week aan die gang. Winston Jive Mix-Up (met die oorspronklike line-up) speel tot 24 Desember. Koos Kombuis en die Kakkerlakke sluit vir twee dae by hulle aan (22 en 23ste). Steve Newman en Tananas is daarna aan die beurt om die jollers 1990 (nugter, ontugter of dronk) in te vat. Hulle is hier tot 2 Januarie.

CAFE ROYAL, 23 Kerkstraat: Net so baie dinge gebeur hier tot en na Nuwejaar. Vanaand speel **AARDVARK** en **ATTIC MUSE**, Maandagaand 'n blues band, **ANY DRIVER**. Dinsdag tot volgende Saterdag is dit André Letoit as Koos Kombuis en die Kakkerlakke. Toe oor Kersfees. Dan is dit (26 en 27) **ANY DRIVER** en **TARAN, JANE AND THE BONZAI**. 29 en 30 Desember is dit **ALETTA DU TOIT** en **SCHOOL OF LOVE**. Nuwejaar speel **THE LOW DOWN BLUES BAND**.

GALERYE

JOHANNESBURG

Natalie Knight-Galery: Uitstalling genaamd "Cross Section of the 80's" wat werke van internasionale en plaaslike kunstenaars insluit. Tot 2 Februarie.

Fuba-Galery stal werke van hulle studente uit. Gallery on the Market, Newtown: Die Grobler en Marna Schoeman stal tot einde Januarie uit.

Johannesburg Skunsgalery: Duitse Ekspresioniste tot 10 Desember. Gerard Sekoto stal tot 10 Februarie uit.

African Magic: Inheemse handwerk en kunskunne. Ongewoon en outentiek. Rockeystraat 20, Bellevue, Johannesburg, en Milkwoodsentrum 9a, Plettenbergbaai. Zona. Naiewe Afrika-kuns en -appliek; inheemse handwerk en kuns. Grantlaan 64, Norwood, Johannesburg.

KAAPSTAD

Baxter-Galery: Galery uitstalling. Art Scene, Seepunt: Gemengde uitstalling van skilderye, keramiek en glaswerk. Tot Januarie.

Gallery 709, Aderleystraat: Verskeie beeldhouwerke en skilderye deur plaaslike en internasionale kunstenaars van onder andere: Robin Mann, Pieter van der Westhuizen, Naama Nothmann, Ann Linsell-Stewart, Lukas van Vuuren en andere. Kunsamer, Bergstraat 14: Suid-Afrikaanse kunstenaars soos Pierneeff, Maud Sumner, Maggie Laubser, Irma Stern, Preller, Welz, Kibel, Caldecott en Boonzaaier. Gallery International, St Georges-sentrum: Algemene uitstalling.

THE FIG (The Famous International Gallery)

MENS kan regtig nie The Fig vertaal na Die Vy nie. Die Fig hoop natuurlik dat jy nie sy nederige ontstaan vergeet het nie. Hoewel die Vy, aksuus, die Fig, wanneer hy alleen is, graag sou dink dat sy eerste drie uitstallings hogere trillings ontken het in die geleedere van die Johannesburgse kunsring. Hierdie uitstallings het reeds 'n ketting van meelopers en toeskouers gelok. Die Fig gaan oral wees, sal sy kop uitsteek waar ookal dit talent raakloop of verwerp, of dit nou Soweto, Sandton of San Francisco is. Dit sal 'n reisende gallery wees, as dit sin maak, sonder enige spesifieke lokaal.

Dit beplan ook, onder andere, 'n koerantjie waarin verslag gedoen sal word oor die kuns wat dit ontdek of verwerp. Ook word 'n jaarlikse toekenning in die vooruitsig gestel. Dit sal gaan aan die beste/swakste kunstenaar/administreerder.

En nou vir die oomblik: Die Fig het vanaand om 20/21h00 'n ding aan die gang: Kensington Mansions, h/v Noord- en Banketstraat (agter die Thunderdome). **WELKOM IN DIE GOUDSTAD**. Ses kunstenaars vertoon hul onlangste werk in die eerste mobiele Fig-tentoonstelling. Die kunstenaars is Wayne Barker, Günther Herbst, Philippa Hobbs, Braam Kruger, Pieter Roux en Simon Stone.

NU METRO THEATRES	
NOW SHOWING 15-21 DECEMBER. BOOK AT COMPUTICKET	
NU METRO CITY 1-8 (Formerly Ster City) Cnr. CLAIM/PLEIN ST. 337-3033/23-5871 Safe parking at Jack Mincer	HILLBROW METRO 724-2511 1-7 (Parking in basement)
BACK TO THE FUTURE II Michael J. Fox, Christopher Lloyd (A) DAILY: 9.45, 12.15, 2.30, 5.15, 7.45, 10.00	BACK TO THE FUTURE II Michael J. Fox, Christopher Lloyd (A) DAILY: 9.45, 12.15, 2.30, 5.15, 7.45, 10.00
BLACK RAIN Michael Douglas, Kate Capshaw (2-16) DAILY: 9.30, 12.00, 2.30, 5.15, 7.45, 10.15	MAC AND ME Great Holiday Adventure For The Family (A) DAILY: 9.45, 12.15, 2.30, 5.15, 7.45, 10.00
MAC AND ME Great Holiday Adventure For The Family (A) DAILY: 9.45, 12.15, 2.30, 5.15, 7.45, 10.00	BETRAYED Tom Berenger, Debra Winger (2-19) DAILY: 9.45, 12.15, 2.30, 5.15, 7.45, 10.15
SCANDAL John Hurt, Bridget Fonda (2-19) DAILY: 9.45, 12.15, 2.30, 5.15, 7.45, 10.00	FUNNY FACE All Admissions: R4 only (A) DAILY: 9.45, 12.15, 2.30, 5.15, 7.45, 10.00
WARLOCK Julian Sands, Lori Singer (2-16) DAILY: 9.45, 12.15, 2.30, 5.15, 7.45, 10.00	DEAD POETS SOCIETY Robin Williams (A) DAILY: 9.30, 12.00, 2.30, 5.15, 7.45, 10.15
ROADHOUSE Patrick Swayze, Kelly Lynch (2-19) DAILY: 9.45, 12.15, 2.30, 5.15, 7.45, 10.00	WARLOCK Julian Sands, Lori Singer (2-16) DAILY: 9.45, 12.15, 2.30, 5.15, 7.45, 10.00
FUNNY FACE All Admissions: R4 only (A) DAILY: 9.45, 12.15, 2.30, 5.15, 7.45, 10.00	BACK TO THE FUTURE II Michael J. Fox, Christopher Lloyd (A) DAILY: 9.45, 12.15, 2.30, 5.15, 7.45, 10.00
DEAD POETS SOCIETY Robin Williams (A) DAILY: 9.30, 12.00, 2.30, 5.15, 7.45, 10.15	FUNNY FACE All Admissions: R4 only (A) DAILY: 9.45, 12.15, 2.30, 5.15, 7.45, 10.00
HYDE PARK METRO 447-3091	SCANDAL John Hurt, Bridget Fonda (2-19) DAILY: 9.45, 12.15, 2.30, 5.15, 7.45, 10.00
BACK TO THE FUTURE II Michael J. Fox, Christopher Lloyd (A) DAILY: 9.45, 12.15, 2.30, 5.15, 7.45, 10.00	MAC AND ME Great Holiday Adventure For The Family (A) DAILY: 9.45, 12.15, 2.30, 5.15, 7.45, 10.00
HONEY I SHRUNK THE KIDS PLUS! Roger Rabbit in 'Tummy Trouble' (A) DAILY: 9.45, 12.15, 2.30, 5.15, 7.45, 10.00	WARLOCK Julian Sands, Lori Singer (2-16) DAILY: 9.45, 12.15, 2.30, 5.15, 7.45, 10.00
BALFOUR PARK METRO 887-8548	BETRAYED Tom Berenger, Debra Winger (2-19) DAILY: 9.45, 12.15, 2.30, 5.15, 7.45, 10.15
BACK TO THE FUTURE II Michael J. Fox, Christopher Lloyd (A) DAILY: 9.45, 12.15, 2.30, 5.15, 7.45, 10.00	RANDBURG METRO 787-0340
BLACK RAIN Michael Douglas, Kate Capshaw (2-16) DAILY: 9.30, 12.00, 2.30, 5.15, 7.45, 10.15	BACK TO THE FUTURE II Michael J. Fox, Christopher Lloyd (A) DAILY: 9.45, 12.15, 2.30, 5.15, 7.45, 10.00
ALBERTON METRO 907-2362	7 ARTS NORWOOD 483-1680
BACK TO THE FUTURE II Michael J. Fox, Christopher Lloyd (A) DAILY: 9.45, 12.15, 2.30, 5.15, 7.45, 10.00	THE RAINBOW Glenda Jackson, (FINAL WEEK) (2-19) DAILY: 9.45, 12.15, 2.30, 5.15, 7.45, 10.00
HONEY I SHRUNK THE KIDS PLUS! Roger Rabbit in 'Tummy Trouble' (A) DAILY: 9.45, 12.15, 2.30, 5.15, 7.45, 10.00	SHARE THEATRES 494-1137 1-8 ALL ADMISSIONS R2,50
LEBA KLERKSDORP (018) 24564	BLACK RAIN Michael Douglas, Kate Capshaw (2-16) DAILY: 9.30, 12.00, 2.30, 5.15, 7.45, 10.15
WARLOCK Julian Sands, Lori Singer (2-16) DAILY: 9.45, 12.15, 2.30, 5.15, 7.45, 10.00	THE SIEGE OF FIREBASE GLORIA Wings Hauser, R. Lee Ermy (2-18) DAILY: 9.45, 12.15, 2.30, 5.15, 7.45, 10.00
BACK TO THE FUTURE II Michael J. Fox, Christopher Lloyd (A) DAILY: 9.45, 12.15, 2.30, 5.15, 7.45, 10.00	LETHAL WEAPON 2 Mel Gibson, Danny Glover (2-18) DAILY: 9.45, 12.15, 2.30, 5.15, 7.45, 10.00
VAAL VEREENIGING (016) 21-1339	WARLOCK Julian Sands, Lori Singer (2-16) DAILY: 9.45, 12.15, 2.30, 5.15, 7.45, 10.00
BACK TO THE FUTURE II Michael J. Fox, Christopher Lloyd (A) DAILY: 9.45, 12.15, 2.30, 5.15, 7.45, 10.00	MAC AND ME Great Holiday Adventure For The Family (A) DAILY: 9.45, 12.15, 2.30, 5.15, 7.45, 10.00
ROADHOUSE Patrick Swayze, Kelly Lynch (2-19) DAILY: 9.45, 12.15, 2.30, 5.15, 7.45, 10.00	HOT TARGET Simone Griffith (4-18) DAILY: 9.45, 12.15, 2.30, 5.15, 7.45, 10.00
MIDRAND CONSTANTIA (011) 805-4266	ROADHOUSE Patrick Swayze, Kelly Lynch (2-19) DAILY: 9.45, 12.15, 2.30, 5.15, 7.45, 10.00
FUNNY FACE ALL ADMISSIONS: R4.00 ONLY (A) MON-FRI: 6.00, 8.30. SAT: 2.30, 6.00, 8.30	FUNNY FACE All Admissions: R4.00 ONLY (A) DAILY: 9.45, 12.15, 2.30, 5.15, 7.45, 10.00
BETRAYED Tom Berenger, Debra Winger (2-19) MON-FRI: 6.00, 8.30. SAT: 2.30, 6.00, 8.30	FUNNY FACE All Admissions: R4.00 ONLY (A) DAILY: 9.45, 12.15, 2.30, 5.15, 7.45, 10.00
MEGACITY METRO MMABATHO (0140) 2-3553	SCANDAL John Hurt, Bridget Fonda (2-19)
SCANDAL John Hurt, Bridget Fonda (2-19)	BETRAYED Tom Berenger, Debra Winger (2-19)
FUNNY FACE ALL ADMISSIONS: R4.00 ONLY (A) MON-SAT: 9.45, 12.15, 2.30, 5.15, 7.45, 10.00. SUNDAY: 12.15, 2.45, 5.15, 7.45, 10.00	HOLD MY HAND I'M DYING Christopher Cazenove, Henry Cele (2-18) SUNDAY: 12.15, 2.45, 5.15, 7.45, 10.00
CINE MMABATHO SUN HOTEL (0140) 2-1144 EXT. 2830	KARATE KID III: ACTION (A)

NU METRO THEATRES PRETORIA	
Now Showing 15-21 December	
OSCAR 341-7682 Jeppe Street, Sunnyside	
Back to the Future II IT'S ACTION ALL THE WAY! (A) Michael J. Fox, Christopher Lloyd DAILY: 9.45, 12.15, 2.30, 5.15, 7.45, 10.00	
MAC AND ME Great Holiday Adventure for the Family (A) Jonathan Ward, Jade Category DAILY: 9.45, 12.15, 2.30, 5.15, 7.45, 10.00	
VILLAGE 44-6096	
FUNNY FACE THE COMEDY HIT OF THE SEASON ALL ADMISSIONS R4.00 ONLY! (A) Alain D. Woolf, Patricia Lewis DAILY: 9.45, 12.15, 2.30, 5.15, 7.45, 10.00	
Warlock THE ADVENTURE THRILLER OF THE YEAR! (2-16) Julian Sands, Lori Singer DAILY: 9.45, 12.15, 2.30, 5.15, 7.45, 10.00	
MENLYN PARK 47-4568/348-8611 Atterbury Rd., Menlyn Park	
Back to the Future II IT'S ACTION ALL THE WAY! (A) Michael J. Fox, Christopher Lloyd DAILY: 9.45, 12.15, 2.30, 5.15, 7.45, 10.00	
Honey I Shrunk the Kids PLUS! Roger Rabbit in 'Tummy Trouble' (A) DAILY: 9.45, 12.15, 2.30, 5.15, 7.45, 10.00	
DEAD POETS SOCIETY A STIRRING DRAMA (A) Robin Williams DAILY: 9.30, 12.00, 2.30, 5.15, 7.45, 10.15	
MIDRAND CONSTANTIA (011) 805-4266	
FUNNY FACE THE COMEDY HIT OF THE SEASON ALL ADMISSIONS R4.00 ONLY! (A) Alain D. Woolf, Patricia Lewis MON-FRI: 6.00, 8.30. SAT: 2.30, 6.00, 8.30	
BETRAYED A POWERFUL DRAMA (2-19) Tom Berenger, Debra Winger DAILY: 6.00, 8.30. SAT: 2.30, 6.00, 8.30	

NU METRO THEATRES	
NOW SHOWING 15-21 December	
STUTTAFORDS METRO 26-1818 TOWN SQUARE	FISH HOEK METRO 82-2404 TOWN SQUARE, MAIN STREET
1 Back to the Future II The Adventure of the Year! (A) Michael J. Fox, Christopher Lloyd DAILY: 9.45, 12.15, 2.30, 5.15, 7.45, 10.00	1 Back to the Future II The Adventure of the Year! (A) Michael J. Fox, Christopher Lloyd DAILY: 9.45, 12.15, 2.30, 5.15, 7.45, 10.00
2 MAC AND ME Great Holiday Adventure for the Family (A) Jonathan Ward, Jade Category DAILY: 9.45, 12.15, 2.30, 5.15, 7.45, 10.00	2 Honey I Shrunk the Kids PLUS! Roger Rabbit in 'Tummy Trouble' (A) DAILY: 9.45, 12.15, 2.30, 5.15, 7.45, 10.00
3 SCANDAL Six Drama (2-19) Bridget Fonda, John Hurt DAILY: 9.45, 12.15, 2.30, 5.15, 7.45, 10.00	3 FUNNY FACE ALL ADMISSIONS: R4.00 ONLY (A) Alain D. Woolf, Patricia Lewis BLACK RAIN (2-16) Michael Douglas, Kate Capshaw DAILY: 9.45, 12.15, 2.30, 5.15, 7.45, 10.00
SEA POINT METRO 44-7951 MAIN ROAD	BRACKENFELL METRO 901-8100 CHECKERS WAREHOUSE CENTRE
1 Back to the Future II The Adventure of the Year! (A) Michael J. Fox, Christopher Lloyd DAILY: 9.45, 12.15, 2.30, 5.15, 7.45, 10.00	1 Back to the Future II The Adventure of the Year! (A) Michael J. Fox, Christopher Lloyd DAILY: 9.45, 12.15, 2.30, 5.15, 7.45, 10.00
2 Honey I Shrunk the Kids PLUS! Roger Rabbit in 'Tummy Trouble' (A) DAILY: 9.45, 12.15, 2.30, 5.15, 7.45, 10.00	2 Honey I Shrunk the Kids PLUS! Roger Rabbit in 'Tummy Trouble' (A) DAILY: 9.45, 12.15, 2.30, 5.15, 7.45, 10.00
3 BLACK RAIN Action Thriller (2-16) Michael Douglas, Kate Capshaw DAILY: 9.30, 12.00, 2.30, 5.15, 7.45, 10.15	3 BLACK RAIN Action Thriller (2-16) Michael Douglas, Kate Capshaw DAILY: 9.30, 12.00, 2.30, 5.15, 7.45, 10.15
4 MAC AND ME Great Holiday Adventure for the Family (A) Jonathan Ward, Jade Category DAILY: 9.45, 12.15, 2.30, 5.15, 7.45, 10.00	4 FUNNY FACE ALL ADMISSIONS: R4.00 ONLY (A) Alain D. Woolf, Patricia Lewis DAILY: 9.45, 12.15, 2.30, 5.15, 7.45, 10.00
OSCAR Adderley St. 45-2585	MITCHELL'S PLAIN 32-2040
FUNNY FACE ALL ADMISSIONS: R4.00 ONLY (A) DAILY: 9.45, 12.15, 2.30, 5.15, 7.45, 10.00	1 Back to the Future II The Adventure of the Year! (A) Michael J. Fox, Christopher Lloyd PLUS
MASCARA Michael Sarrazin, Charlotte Rampling (2-19) DAILY: 7.45, 10.00	FLETCH LIVES A Funny Comedy (A) MON-FRI: 9.30, 2.00, 7.30. SAT: 11.00, 3.30, 8.00
RONDEBOSCH METRO 685-4569	2 Ghost Busters II Action PLUS (A)
Back to the Future II The Adventure of the Year! (A) Michael J. Fox, Christopher Lloyd DAILY: 9.45, 12.15, 2.30, 5.15, 7.45, 10.00	Dragon Fever Karate Action (A) MON-FRI: 9.30, 2.00, 7.30. SAT: 11.00, 3.30, 8.00

FILMS

****Voortreflik
 ****Sterk aanbeveel
 ***Sien gerus
 **So-so
 *Vermy as jy nugter is
 Prente sonder sterretjies is
 nog nie beoordeel nie

****BAGDAD CAFE - 'n
 Verfrissende, fabelagtige
 moderne mite met genoeg
 straatmeriete en komiese
 oomblikke om die mees
 rebelse punk 'n traan te laat
 wegpink. Met Jack Palance
 en Marianne Sägebrecht.

****GONE WITH THE
 WIND - Ter viering van die
 klassieke flik se 50ste
 verjaardag, wys dit
 eksklusief by die Constantia
 Rosebank teater. Met Clark
 Gable en Vivien Leigh.

****LAWRENCE OF
 ARABIA - David Lean se
 klassieke sage oor TE
 Lawrence.

****SALAAM BOMBAY
 - Die flik is verlede jaar by
 die Cannes-Filmfees met die
 Camera D'Or-prys vir die
 beste debutprent bekroon.
 Oor Bombaai se
 skemerkinders, wat self die
 rolle vertolk.

****CINEMA PARADI-
 SO - 'n Skreusnaakse en
 ontroerende storie oor
 vriendskap en 'n huldeblyk
 aan "verbode" soene in ou
 flieks. Met die pollewietse
 kinderster Salvatore Cascio
 en Philippe Noiret.

****BETRAYED - Costa-
 Gavras se boeiende drama
 oor regse geweld in
 Amerika. Ietwat van 'n
 preek, maar moet dit nie
 misloop nie. Met Debra
 Winger en Tom Berenger in
 die hoofrolle.

****LETHAL WEAPON II
 - 'n Aksieriller met Mel
 Gibson en Danny Glover in
 die rolle van twee speurders.

****WIZARD OF
 LONELINESS - Die storie
 van 'n 12-jarige seun se
 siniese uitkyk op die lewe,
 hoe hy grootword en toe
 aanvaar dat hy 'n mens is.

****THE RAINBOW - 'n
 Ken Russell-flik wat glorie
 sy aanhangers baie bly sal
 maak nie (maar dan het
 almal dieselfde gesê van die
 briljante "Salome's Last
 Dance"). Baie romansies na
 die roman van DH
 Lawrence.

****SCANDAL - Bridget
 Fonda en Joanna Whalley-
 Kilmer in die skandaal oor
 die minister, die model en
 die Russiese spioen.

****HAIRSPRAY - 'n Flik
 wat in die vroeë jare sestig
 afspeel, toe mense jou nog
 skeef aangekyk het omdat jy
 met 'n bruin vel oorgetrek is
 (selfs in ou "liberale"
 Amerika). Met Divine (in sy
 laaste rol voor sy dood),
 Debbie Harry en ander
 interessante mense.

****LOVERBOY - Patrick
 Demsey speel die rol van 'n
 jongman wat nie net pizzas
 ontdek nie, maar ook kennis
 maak met huisvroue wat
 baie daarvan hou as hy die
 "lekkery" by hul huise
 aflewer.

****BLACK RAIN -
 Michael Douglas speel die
 rol van 'n polisie-man wie se
 motto "geregtigheid" is en sy
 teruggetrokke Japanese
 'counterpart' gespeel deur
 Ken Takakura.

****ROADHOUSE - Partick
 Swayze in 'n baie
 gewelddadige flik (met

seksonele boonop) oor 'n
 deelydse uitmyter - hy is
 eintlik 'n filosoof - by 'n
 nagklub wat in die
 moeilikheid beland.

****DEAD POETS
 SOCIETY - Die storie van
 'n Engelse onderwyser
 (Robin Williams) wat sy
 leerlinge inspireer. Steeds
 baie gewild by die loket,
 parlementariërs en veral by
 party van VW se getroue
 lesers.

****HALLOWEEN 4 -
 Michael Myers is terug om
 een en almal weer baie bang

te maak.
 *THE GODS MUST BE
 CRAZY II - Jamie Uys is
 terug met 'n flik waaraan hy
 vier jaar lank gewerk het oor
 mense wat ongelukkig is met
 situasies waarin hulle hulself
 bevind, en alewig deur
 omstandighede (en boelies)
 gehinder word om te wees
 waar hulle WIL wees.
 Nixay, Hans Strydom en
 Lena Farugia speel die
 hoofrolle.

*SEE NO EVIL, HEAR
 NO EVIL - Met Gene Wilder
 en Richard Pryor in 'n baie

simpel komedie.
 *FUNNY FACE - Gedink
 die klomp snert in "You're
 Famous" was erg, hierdie
 een is erger. Alain D Woolf
 is vir ALLES
 verantwoordelik.

*THE SIEGE OF
 FIREBASE GLORIA -
 Nog 'n Vietnam-flik wat
 glo nie vreeslik goed is nie,
 oor 'n groep Amerikaanse
 soldate wat iewers gestrand
 raak. Met R Lee Ermy en
 Robert Abevalo.

GHOSTBUSTERS II - Dit-
 gan al weer sleg met die

New Yorkers, wat dié keer
 vol groen slymerige goed is,
 en wie anders se hulp is daar
 om in te roep... Weer met Bill
 Murray, Dan Aykroyd en
 Sigorney Weaver.

BACK TO THE FUTURE
 PART 2 - Michael J Fox en
 Christopher Lloyd is terug in
 die opvolg op Steven
 Spielberg se destydse treffer.

HONEY I SHRUNK THE
 KIDS - Oor 'n man wat 'n
 kompleks oor sy lengte het
 en toe wraak neem op die
 wêreld.

Vervolg op bladsy B8

Wojtek Pzonlak speel Max in "The Sandwich Years", wat vandag by die Rosebank Mall in Johannesburg begin draai. Die prent speel af in 1947 wanneer die tiener Victor in Parys aanland. Max, 'n moeilike en onvoorspelbare man, gee vir hom werk al is hy geensins bevoeg om dit te doen nie. Hulle vriendskap leer hom baie van die lewe.

Kaapstad

SK WORD NOU VERTOON 15 en 16 DESEMBER 1989
ROLPRENTE
 • ALLE TEATERS EN IN-RY TEATERS SAL
 GESLUIT WEES OP SATERDAG 16 DESEMBER

TEATERS VOORUITSPREKING BY COMPUTICKET (NAVRAE (021) 21-4715)

SK STER-KINEKOR BLUE ROUTE
 CINE Mall 1223-344543
 • TOKAI •
 TEL 75-3030

Goue Akker
 MIDDESTAD, TEL. 25-2720
 DAAGLIK: 9.45, 12.00, 2.30, 5.30, 8.00, 10.15 nm
 OH SHUCKS... IT'S SCHUSTER (A)
 DIE KONING VAN KOMEDIE IS TERUG (Almal)
 DAAGLIK: 9.45, 12.00, 2.30, 5.30, 8.00, 10.15 nm
 GHOSTBUSTERS II (A)
 SNAAKSE KOMEDIE AVONTUUR (Almal)
 DAAGLIK: 9.45, 12.00, 2.30, 5.30, 8.00, 10.15 nm
 HONEY I SHRUNK THE KIDS (A)
 KOMEDIE - (ALMAL)

Monte Carlo
 STRANDGEBIED, TEL. 25-3052
 DAAGLIK: 9.45, 12.00, 2.30, 5.30, 8.00, 10.30 nm
 MICHAEL DOUGLAS
BLACK RAIN
 AKSIE RILLER - MOET SIEN FLIEK (2-16)
 DAAGLIK: 9.45, 12.00, 2.30, 5.30, 8.00, 10.30 nm
 GHOSTBUSTERS II (A)
 SNAAKSE KOMEDIE AVONTUUR (Almal)
 DAAGLIK: 9.45, 12.00, 2.30, 5.30, 8.00, 10.30 nm
 THE GODS MUST BE CRAZY II (A)
 SPELERS NIXAM - LENA FARUGIA (Almal)
 SAANS: 9.15, 8.00, 10.30 nm
 ROBIN WILLIAMS
DEAD POETS SOCIETY
 HY MAAK HULLE LEWENS BUITENGEWOON (Almal)

Maynard Mall Wynberg
 HOOFWEG, TEL. 761-0131
 DAAGLIK: 9.45, 12.00, 2.30, 5.30, 8.00, 10.15 nm
 OH SHUCKS... IT'S SCHUSTER (A)
 DIE KONING VAN KOMEDIE IS TERUG (Almal)
 DAAGLIK: 9.45, 12.00, 2.30, 5.30, 8.00, 10.15 nm
 BACK TO THE FUTURE - PART II (A)
 DIE AVONTUUR GAAN VOORT - NOU MEER
 OPWINDING AS OORTI (Almal)
 DAAGLIK: 9.45, 12.00, 2.30, 5.30, 8.00, 10.15 nm
 THE GODS MUST BE CRAZY II (A)
 SPELERS NIXAM - LENA FARUGIA (Almal)
 SAANS: 9.00 en 10.15 nm ALLEEN
 GENE WILDER • RICHARD PRIOR
SEE NO EVIL, HEAR NO EVIL
 SKREUSNAAKSE VOLWASSE KOMEDIE (2-10)
 DAAGLIK: 9.45, 12.15, 2.30, 5.15, 8.00, 10.30 nm
 MICHAEL DOUGLAS

Protea Claremont
 HOOFWEG, TEL. 61-7979
 DAAGLIK: 9.45, 12.00, 2.30, 5.30, 8.00, 10.15 nm
 GHOSTBUSTERS II (A)
 SNAAKSE KOMEDIE AVONTUUR (Almal)
 DAAGLIK: 9.45, 12.00, 2.30, 5.30, 8.00, 10.15 nm
 HONEY I SHRUNK THE KIDS (A)
 KOMEDIE - PLUS ROGER RABBIT VERTONING (Almal)
 DAAGLIK: 9.45, 12.15, 2.30, 5.15, 8.00, 10.30 nm
 ROBIN WILLIAMS
DEAD POETS SOCIETY
 HY MAAK HULLE LEWENS BUITENGEWOON (Almal)

Constantia Rosebank
 HOOFWEG, TEL. 680-4649
 DAAGLIK: 9.45, 12.15, 2.30, 5.30, 8.00, 10.30 nm
 CANNES FILMFEES TOEKENNING
CINEMA PARADISO
 ITALIANSE DRAMA - SUB-TITELS (Almal)
 DAAGLIK: 9.45, 12.00, 2.30, 5.30, 8.00, 10.15 nm
 ANNE BANCROFT • MATTHEW BRODERICK
TORCH SONG TRILOGY
 Oitwerg moed as baie humor. Volwasse. Gees 2-19
 DAAGLIK: 9.45, 12.00, 2.30, 5.30, 8.00, 10.15 nm
 MARIANNE SÄGEBRECHT • CCH POUNDER
BAGDAD CAFE
 KOMEDIE-FABEL - HOOGS AANGESKREWEI (2-16)

IN-RY * SAANS OM 8.30 nm *
 * R10,00 per Motor, Kombi of Bakkie. vir 2 Rolprente *

Goodwood - Tel 54-4339 - Langs Goodwood Skougrond
 THE GODS MUST BE CRAZY II (A)
 GLEAMING THE CUBE (A)
 CHRISTIAN SLATER • (2-8)

Seabreeze - Tel 701-3309 - Poffsmoorweg, TOKAI
 BACK TO THE FUTURE - PART II (A)
 K-9 (A)
 JAMES SELUSHI • (O.T.2-8)

Skyvue - Tel 903-5130 Hooftweg, KUILSRIVIER
 OH SHUCKS... IT'S SCHUSTER (A)
 CIRCLES IN A FOREST (A)
 ARNOLD VOSTLOO

SK STER-KINEKOR
 15 DES - 22 DES
 VROEE SPREKINGS BY COMPUTICKET.
 NAVRAE (011) 531-9991 - ALMAL WELKOM

ROLPRENTE

PRETORIA COMPUTICKET NAVRAE (012) 322-7460

SENTRAAL	NOORD	OOS	WES	PRETORIA
KINE ENTERTAINMENT CENTRE 331-3841/2 19 Des - 10.00, 12.15, 2.30, 5.30, 7.45, 10.00 nm OH SHUCKS, IT'S SCHUSTER (A) GHOSTBUSTERS 2 (A) BACK TO THE FUTURE 2 (A) HONEY, I SHRUNK THE KIDS (A) MIDDENAG 25 DES - KICKBOXER (A) HONEY, I SHRUNK THE KIDS (A) BACK TO THE FUTURE 2 (A) HONEY, I SHRUNK THE KIDS (A) LETHAL WEAPON 2 (2-18) THE GODS MUST BE CRAZY 2 (A) SEE NO EVIL, HEAR NO EVIL (2-18) VOLGENDE AANBIEDING 26 Des - THE ADVENTURES OF BARON MUNCHAUSEN (A) KINE HILLBROW 1-3 725-3134 19 Des - 10.00, 12.15, 2.30, 5.30, 7.45, 10.00 nm GHOSTBUSTERS 2 (A) LOVERBOY (2-14) THE GODS MUST BE CRAZY 2 (A) BLACK RAIN (2-16) VOLGENDE AANBIEDING 26 Des - THE ABYSS (A)	SANDTON CITY 1-9 763-4401/1 19 Des - 10.00, 12.15, 2.30, 5.30, 7.45, 10.00 nm OH SHUCKS, IT'S SCHUSTER (A) HONEY, I SHRUNK THE KIDS (A) GHOSTBUSTERS 2 (A) BACK TO THE FUTURE 2 (A) HONEY, I SHRUNK THE KIDS (A) BACK TO THE FUTURE 2 (A) BLACK RAIN (2-16) LOVERBOY (2-14) LETHAL WEAPON 2 (2-18) THE GODS MUST BE CRAZY 2 (A) SEE NO EVIL, HEAR NO EVIL (2-18) VOLGENDE AANBIEDING 26 Des - THE ADVENTURES OF BARON MUNCHAUSEN (A) KINE HILLBROW 1-3 725-3134 19 Des - 10.00, 12.15, 2.30, 5.30, 7.45, 10.00 nm GHOSTBUSTERS 2 (A) LOVERBOY (2-14) THE GODS MUST BE CRAZY 2 (A) BLACK RAIN (2-16) VOLGENDE AANBIEDING 26 Des - THE ABYSS (A)	EASTGATE 1-6 622-3617/8 19 Des - 10.00, 12.15, 2.30, 5.30, 7.45, 10.00 nm OH SHUCKS, IT'S SCHUSTER (A) GHOSTBUSTERS 2 (A) HONEY, I SHRUNK THE KIDS (A) BACK TO THE FUTURE 2 (A) HONEY, I SHRUNK THE KIDS (A) BLACK RAIN (2-16) LOVERBOY (2-14) LETHAL WEAPON 2 (2-18) THE GODS MUST BE CRAZY 2 (A) SEE NO EVIL, HEAR NO EVIL (2-18) VOLGENDE AANBIEDING 26 Des - THE ADVENTURES OF BARON MUNCHAUSEN (A) KEMPTON PARK 1 & 2 975-5023 19 Des - 10.00, 12.15, 2.30, 5.30, 7.45, 10.00 nm OH SHUCKS, IT'S SCHUSTER (A) GHOSTBUSTERS 2 (A) VOLGENDE AANBIEDING 26 Des - THE ABYSS (A)	WESTGATE 1-6 764-2530 19 Des - 10.00, 12.15, 2.30, 5.30, 7.45, 10.00 nm OH SHUCKS, IT'S SCHUSTER (A) GHOSTBUSTERS 2 (A) HONEY, I SHRUNK THE KIDS (A) BACK TO THE FUTURE 2 (A) HONEY, I SHRUNK THE KIDS (A) BLACK RAIN (2-16) LOVERBOY (2-14) LETHAL WEAPON 2 (2-18) THE GODS MUST BE CRAZY 2 (A) SEE NO EVIL, HEAR NO EVIL (2-18) VOLGENDE AANBIEDING 26 Des - THE ADVENTURES OF BARON MUNCHAUSEN (A) KINE FLORA 1 & 2 472-1658 19 Des - 10.00, 12.15, 2.30, 5.30, 7.45, 10.00 nm OH SHUCKS, IT'S SCHUSTER (A) GHOSTBUSTERS 2 (A) HONEY, I SHRUNK THE KIDS (A) BACK TO THE FUTURE 2 (A) HONEY, I SHRUNK THE KIDS (A) BLACK RAIN (2-16) LOVERBOY (2-14) LETHAL WEAPON 2 (2-18) THE GODS MUST BE CRAZY 2 (A) SEE NO EVIL, HEAR NO EVIL (2-18) VOLGENDE AANBIEDING 26 Des - THE ADVENTURES OF BARON MUNCHAUSEN (A) CINE HIGHGATE 1-5 474-2013 19 Des - 10.00, 12.15, 2.30, 5.30, 7.45, 10.00 nm OH SHUCKS, IT'S SCHUSTER (A) GHOSTBUSTERS 2 (A) HONEY, I SHRUNK THE KIDS (A) BACK TO THE FUTURE 2 (A) HONEY, I SHRUNK THE KIDS (A) BLACK RAIN (2-16) LOVERBOY (2-14) LETHAL WEAPON 2 (2-18) THE GODS MUST BE CRAZY 2 (A) SEE NO EVIL, HEAR NO EVIL (2-18) VOLGENDE AANBIEDING 26 Des - THE ADVENTURES OF BARON MUNCHAUSEN (A)	STERLAND 1-8 341-7568/9 19 Des - 10.00, 12.15, 2.30, 5.30, 7.45, 10.00 nm OH SHUCKS, IT'S SCHUSTER (A) GHOSTBUSTERS 2 (A) HONEY, I SHRUNK THE KIDS (A) BACK TO THE FUTURE 2 (A) HONEY, I SHRUNK THE KIDS (A) BLACK RAIN (2-16) LOVERBOY (2-14) LETHAL WEAPON 2 (2-18) THE GODS MUST BE CRAZY 2 (A) SEE NO EVIL, HEAR NO EVIL (2-18) VOLGENDE AANBIEDING 26 Des - THE ADVENTURES OF BARON MUNCHAUSEN (A) SUNNY PARK 1-3 44-4069 19 Des - 10.00, 12.15, 2.30, 5.30, 7.45, 10.00 nm OH SHUCKS, IT'S SCHUSTER (A) GHOSTBUSTERS 2 (A) HONEY, I SHRUNK THE KIDS (A) BACK TO THE FUTURE 2 (A) HONEY, I SHRUNK THE KIDS (A) BLACK RAIN (2-16) LOVERBOY (2-14) LETHAL WEAPON 2 (2-18) THE GODS MUST BE CRAZY 2 (A) SEE NO EVIL, HEAR NO EVIL (2-18) VOLGENDE AANBIEDING 26 Des - THE ADVENTURES OF BARON MUNCHAUSEN (A) TRANSVALIA 26-8887 19 Des - 10.00, 12.15, 2.30, 5.30, 7.45, 10.00 nm OH SHUCKS, IT'S SCHUSTER (A) GHOSTBUSTERS 2 (A) HONEY, I SHRUNK THE KIDS (A) BACK TO THE FUTURE 2 (A) HONEY, I SHRUNK THE KIDS (A) BLACK RAIN (2-16) LOVERBOY (2-14) LETHAL WEAPON 2 (2-18) THE GODS MUST BE CRAZY 2 (A) SEE NO EVIL, HEAR NO EVIL (2-18) VOLGENDE AANBIEDING 26 Des - THE ADVENTURES OF BARON MUNCHAUSEN (A) VERVOERBURG 663-2034 19 Des - 10.00, 12.15, 2.30, 5.30, 7.45, 10.00 nm OH SHUCKS, IT'S SCHUSTER (A) GHOSTBUSTERS 2 (A) HONEY, I SHRUNK THE KIDS (A) BACK TO THE FUTURE 2 (A) HONEY, I SHRUNK THE KIDS (A) BLACK RAIN (2-16) LOVERBOY (2-14) LETHAL WEAPON 2 (2-18) THE GODS MUST BE CRAZY 2 (A) SEE NO EVIL, HEAR NO EVIL (2-18) VOLGENDE AANBIEDING 26 Des - THE ADVENTURES OF BARON MUNCHAUSEN (A) ICE-RINK 44-5253 19 Des - 10.00, 12.15, 2.30, 5.30, 7.45, 10.00 nm OH SHUCKS, IT'S SCHUSTER (A) GHOSTBUSTERS 2 (A) HONEY, I SHRUNK THE KIDS (A) BACK TO THE FUTURE 2 (A) HONEY, I SHRUNK THE KIDS (A) BLACK RAIN (2-16) LOVERBOY (2-14) LETHAL WEAPON 2 (2-18) THE GODS MUST BE CRAZY 2 (A) SEE NO EVIL, HEAR NO EVIL (2-18) VOLGENDE AANBIEDING 26 Des - THE ADVENTURES OF BARON MUNCHAUSEN (A) PUBLIEK SKAATS MAANDAAG - SATERDAAG 1ste Sessie 18.00-17.30 nm 2de Sessie 2.00-5.00 nm 3de Sessie 7.30-10.30 nm

Sun City Teaters
 014551-21174
 WORD TANS VERTOON: OOR 7 DAE PER WEEK

CINE 3
 THE ABYSS (A)
 THE ADVENTURES OF BARON MUNCHAUSEN (A)
 BETRAYED (2-19)
 CINE 1
 BARE BEHIND BARS (Volwasse)
 TRINITY BROWN (Volwasse)
 LAS VEGAS MANIACS (Volwasse)
 CINE 2
 PRETTY PEACHES (Volwasse)
 COVER GIRL (Volwasse)
 THE BLOND NEXT DOOR (Volwasse)

SK STER-KINEKOR PRETORIA INRYE
 VOLGENDE AANBIEDING: 26 Des - THE ABYSS (A)
 Skatellat, Star-Kinor Nye 44-5253 vir besoekers

FOUNTAINS
 GROOT STERIE: GROOT KOMEDIE: BILL MURRAY, DAN AYKROYD, SIGORNEY WEAVER, RICK MORANIS
GHOSTBUSTERS 2 (A)
 SING (A)
SWARTKOP 374-4902
 JAMIE UYS SE TREFFER KOMEDIE
THE GODS MUST BE CRAZY 2 (A)
VIBES
WINDROOS 57-1108
 LEON SCHUSTER SE LAGWASSE KOMEDIE
OH SHUCKS, IT'S SCHUSTER (A)
LOVERBOY (2-14)
 MIDDENAG VERTONING 31 DES - NIEHTMARE ON ELM STREET 4

LYNNWOOD 87-1633
 JAMIE UYS SE TREFFER KOMEDIE
THE GODS MUST BE CRAZY 2 (A)
THE BEAR
 MIDDENAG VERTONING 26 DES - THE ABYSS

OUTSPAN 7-2515
 NLAGWASSE KOMEDIE VIR DIE HELE FAMILIE
 PLUS 'N ROGER RABBIT STROKESPRENT
HONEY, I SHRUNK THE KIDS (A)
 MIDDENAG VERTONING 25 DES - OH SHUCKS, IT'S SCHUSTER (A)
WITBANK 01351-81064
 JAMIE UYS SE TREFFER KOMEDIE
THE GODS MUST BE CRAZY 2 (A)
MAJOR LEAGUE (2-14)
RUSTENBURG 01421-29358
 HALLS IS TERUG IN MEER PRET EN AVONTUUR MET BILL MURRAY & DAN AYKROYD
GHOSTBUSTERS 2 (A)
 MIDDENAG VERTONING 25 DES - KICKBOXER PLUS LOVERBOY

FILMS

KAAPSTAD

LABIA - Oranjestraat 68:

SCREEN 1

Vrydag: 2.15 Iron Eagle II. 4.15 When the Wind Blows. 6.00 Farewell to the King. 8.15 The Bear. 10.15 Hairspray.

Saterdag: Toe

Maandag: 2.15 The Land Before Time. 3.45 Iron Eagle II. 5.45 When I Fall In Love. 8.00 Farewell to the King. 10.15 See No Evil Hear No Evil.

Dinsdag: 2.30 The Land Before Time. 4.00 Iron Eagle II. 6.00 Hairspray. 7.45 When I Fall in Love. 10.15

Farewell to the King.

Woensdag: 2.30 The Land Before Time. 4.00 Iron Eagle II. 6.00 Farewell to the King. 8.15 See No Evil Hear No Evil. 10.15 When I Fall in Love.

Donderdag: 2.30 The Land Before Time. 4.00 Iron Eagle II. 6.00 When I Fall in Love. 8.30 Hairspray. 10.15 Hairspray.

SCREEN 2

Vrydag: 4.00 La Lectrice (The Reader). 5.45 Red Kiss. 8.00 La Lectrice. 10.00 When the Wind Blows.

Saterdag: Toe

Maandag: 4.00 La Lectrice. 6.00 When the Wind

Blows. 7.45 La Lectrice. 9.45 Red Kiss.

Dinsdag: 3.45 When I Fall in Love. 6.15 When the Wind Blows. 8.00 La Lectrice. 10.00 See No Evil Hear No Evil.

Woensdag: 4.15 Red Kiss. 6.15 Hairspray. 8.00 La Lectrice. 10.00 When the Wind Blows.

Donderdag: 3.45 When the Wind Blows. 5.45 See no Evil Hear no Evil. 8.00 La Lectrice. 10.00 When I fall in Love.

OSCAR: Die dekadente en onstellende MASCARA met Charlotte Rampling.

JOHANNESBURG

MINI CINE - Pretoriastraat 49, Hillbrow. Monty Python se THE MEANING OF LIFE wys vanaand en Saterdag. WIZARDS en HEAVY METAL wys nog net vanaand. Tye: 3, 6 en 9m. Die flik is tot 2 Januarie gesluit.

7 ARTS, Norwood: LA BOHEME

CORLETT-TEATER, Bramley: Duitse Filmfees loop vanaand ten einde met KAMIKAZE.

ONAFHANKLIKE ROLPRENTTEATERS

DIE WEEK SE TV

VRYDAG 15 DESEMBER

TV1

6.00 Goeiemôre SA
1.30 Supergirl - kyk onder hoogtepunte
3.30 Take a Break
4.00 Santa Barbara
4.25 Fast Forward
4.55 Pink Panther and Sons
5.05 Rockbottom and Company
5.25 Bible Story
5.30 TopSport
6.00 News
6.15 Sundowner
7.00 Airwolf IV
8.00 Network
8.45 Police File
9.00 Simon en Simon
9.50 'n Kind soos Libby
11.20 Spesiale Diens IOB
11.45 Oordenking

TV2

5.00 Lingisa
5.32 T & T - (Engels op Radio 2000)
7.00 Public Affairs
7.19 News
7.39 Naboke Ubomi - volwasse drama
8.09 Sidlale Intsha - musiek

TV3

5.00 Centurions - (Engels op Radio 2000)
5.32 T & T - (Engels op Radio 2000)
7.00 Nuus
7.19 Public Affairs
7.39 Lapologa

TV4

6.03 TopSport
9.04 Easy Money
10.46 MASH
11.11 Jacaranda Sing Along - Tien raaskote oor wie in die program optee.

M-NET

10.30 Nothing in Common
12.30 Epic
1.40 Marvin
2.05 Storybreak
2.30 Telygames
3.00 From Disney With Love
4.30 Christmas Every Day
5.00 Hot Hits
Oop Tyd
6.00 Loving
6.30 Full House
Intekenare
7.00 Kramer vs Kramer
8.50 TV Satellite File
8.55 AK Fashions - kyk onder hoogtepunte
9.00 Death Wish IV
10.35 Boks

SATERDAG 16

TV1

5.57 Oggendboodskap
6.00 Opvoedkundige TV
6.30 Agriforum '88
7.00 Goeiemôre SA
9.00 Opvoedkundige TV
11.15 Geloftediens
12.05 Opvoedkundige TV
12.45 Die Robinsons
1.10 Kom Tyd, Kom Raad
1.35 Hero in the Family
3.00 Lente in Wene
3.40 Die Matteredhorn
4.45 Bali, eiland van kontraste
5.30 Kompas
5.35 Handhaaf!

6.25 Die lang pad huis toe
8.00 News
8.35 Listen to the Words
8.30 Around the World in 80 Days - kyk onder hoogtepunte
11.50 The Best of British
12.20 Epilogue

TV2

11.00 Educational
Rendezvous
3.00 TopSport
5.00 Meriteng
7.00 Public Affairs
7.19 News
7.39 Shell Road to Fame
8.26 Thabure

TV3

11.00 Educational
Rendezvous
3.00 TopSport
5.00 Meriteng
7.00 News
7.19 Public Affairs
8.26 Thabure

TV4

6.03 Check it Out
6.30 Learning the Ropes
9.03 Murphy Brown
9.32 Baby Boom
9.59 Knots Landing
10.53 Cover Story
11.20 Soko 5113
12.08 TopSport

M-NET

1.00 Beach Boys
2.00 Paul McCartney - kyk onder hoogtepunte
3.00 Places in the Heart
4.45 Stoci
Oop Tyd
6.00 Houston Knights
Intekenare
7.00 The Karate Kid II
9.00 The Spiral Staircase - kyk onder hoogtepunte
10.30 The New Dr Ruth Show
11.00 Doing Life
12.40 Hot Hits

SONDAG 17

TV1

1.00 Pinocchio
1.55 ZET!
2.05 Once Upon A Tome
2.30 The Halls
3.00 Galapagos
3.45 Kersfees-Collage
4.45 Sunday Afternoon

Family Series
5.45 50/50
6.50 Kruis en Kroniek
8.00 Network
9.00 The Making of a Legend: Gone with the Wind - kyk onder hoogtepunte
11.00 Impetus
11.30 Insight
11.40 Oordenking

TV2

12.00 Kickers - kinderprogram
12.30 Unqambothi
1.00 TopSport
7.00 Public Affairs
7.16 News
7.33 Imibono
7.57 Masakhane - Godsdiensprogram
8.14 Ukholo Lunje

TV3

12.00 Dokumentêr
12.30 Ke Tsona
1.00 TopSport
7.00 News
7.16 Public Affairs
7.33 Le Reng/ La Reng?
7.55 Ho Lla Noto - Koorsang
8.13 Mahlasedi A Tumelo

TV4

6.03 Kupid
9.04 North and South
10.00 Kate and Allie
10.27 Sing Country
11.00 TopSport

M-NET

7.00 Indiese diens begin
10.30 Portugese diens begin
Intekenare
1.30 The Adventures of Teddy Ruxpin
2.00 Storybreak
2.30 Bushfire Moon
3.00 Care Bears II
4.25 60 Minutes
5.00 Motorsport
5.30 Sokker
Oop Tyd
6.00 Sokker
Intekenare
7.15 48 Hours
8.00 Wildlife on Two
8.30 Floyd on Great Britain and Ireland
9.00 Turtle Diary - kyk onder hoogtepunte
10.35 Kick Start

MAANDAG 18

TV1

7.00 Goeiemôre SA
1.30 AEIOU
1.35 The Wizard of Oz
3.00 Teleschool
3.30 Opvoedkundige TV
4.00 Santa Barbara
4.30 Throb
5.00 Foxtales
5.10 Pumpkin Patch
5.25 Bible Story
5.30 Bravestarr
6.00 News
6.15 James Stewart: A Wonderful Life (Part 1) - Kyk onder hoogtepunte
7.00 Murder She Wrote
8.00 Network
9.00 Sterretjie
10.00 TopSport
11.00 Die Trougesken
12.05 Oordenking

TV2

4.50 Featherfoot Farm
5.00 Home and School Safety
5.10 Moving On Again
5.30 Ngenxa Yothando - Jeugdrama
7.00 Public Affairs
7.29 News
7.57 Police File
8.14 Igagasi
8.42 Ezudumo

TV3

4.50 Featherfoot Farm
5.00 Home and School Safety
5.10 Moving On Again
5.30 Voltron (Engels op Radio 2000)
7.00 News
7.29 Public Affairs
7.57 Police File
8.14 Di A Rora - Musiek

TV4

6.03 Dick Turpin
6.30 TopSport
9.03 Head of Class
9.30 Dynasty
10.23 Wiseguy
11.17 The Beam

M-NET

10.30 Kramer vs Kramer
12.15 60 Minutes
12.30 Dumbo

1.31 The Christmas Messenger
2.00 Paddington's Birthday
Bonanza
2.30 Telygames
3.00 Making Mr Right
4.35 The Adventures of Teddy Ruxpin
5.00 G I Joe
5.30 The Smurfs
Oop Tyd
6.00 Loving
6.30 Perfect Strangers
Intekenare
7.00 Doing Life
8.40 60 Minutes
9.00 Tootsie - kyk onder hoogtepunte
10.55 Earthfile
11.00 Places in the Heart

DINSDAG 19

TV1

7.00 Goeiemôre SA
1.30 Jopie Adam
3.00 Teleskool
3.30 Opvoedkundige TV
4.00 Huispaleis
5.00 Die wonderwêreld van kleiman
5.10 Wielie Walie
5.30 Sien Jy Nou
5.57 Kompas
6.00 Nuus
6.15 Cora Marie en Vriende
7.00 Program sal aangekondig word
7.30 Vleuels
8.00 Network
9.00 Noble House
10.00 TopSport
11.00 Open University
11.55 Evening Prayer

TV2

4.50 Featherfoot Farm
5.00 Animal Family
5.10 Dealing with Dogs
5.20 Getting it Together
5.30 GI Joe
7.00 Public Affairs
7.29 News
7.57 Ezasempuma Koloni
8.27 Ikapa Lodumo

TV3

4.50 Featherfoot Farm
5.00 Animal Family
5.10 Dealing with Dogs
5.20 Getting it Together
5.30 Lesoka Mphe Batho
7.00 News
7.29 Public Affairs

7.57 Diwetse

TV4

6.03 Reaching for the Skies
9.04 The Buddy Holly Story - kyk onder hoogtepunte
11.03 She's the Sheriff
11.28 The Big Valley

M-NET

10.30 Heartbreakers
12.05 Cry for Africa
12.30 The Island at the Top of the world
2.00 Storybreak
2.30 Telygames
3.00 Starman
5.00 My Little Pony
5.30 Dino Riders
Oop Tyd
6.00 Loving
6.30 Valerie
Intekenare
7.00 Red River
8.40 West 57th
9.00 Sokker
11.30 Death Wish IV

WOENSDAG 20

TV1

7.00 Goeiemôre SA
1.30 Filemon the Cat
1.40 Tiger Town
3.00 Teleskool
3.30 Opvoedkundige TV
4.00 Silhouette
5.00 Foxtales
5.10 ZAPMAG
5.25 Bible Story
5.30 Garfield and Friends
6.00 News
6.15 James Stewart: A Wonderful Life (Part 2)
7.00 Telly Fun Quiz
7.30 Starting from Scratch
8.00 Network
9.05 Formule 1
9.35 Die Duitse Wesies
10.00 TopSport
11.00 Die ma-plotters
11.30 Die koorddanseres
12.25 Oordenking

TV2

4.50 Featherfoot Farm
5.00 Bimbo
5.10 Career Awareness
5.20 Famous Fables
5.30 Voltron (Engels op Radio 2000)
7.00 Public Affairs
7.29 News
7.57 Deluwe
8.27 Imali Noma Ibhokisi

TV3

4.50 Featherfoot Farm
5.00 Bimbo
5.10 Career Awareness
5.20 Famous Fables
5.30 Re A Aga
7.00 News
7.29 Public Affairs
7.57 Ntome Tsebe

TV4

6.03 The New Leave it to Beaver
6.30 TopSport
9.04 The Colbys
9.58 Wat Maak Oom Kallie
Daar - kyk onder hoogtepunte
11.21 9 to 5

M-NET

10.30 Iron Eagle
12.30 Epic
1.43 Ben Hur
2.30 Telygames
3.00 Condorman
4.30 60 Minutes
5.00 The Diplodops
5.30 Robocop

Oop Tyd
6.00 Loving
6.30 Dear John
Intekenare
7.00 Turtle Diary
8.40 West 57th
8.50 Earthfile
9.00 Risky Business - kyk onder hoogtepunte
10.35 Kick Start
11.00 The Spiral Staircase

DONDERDAG 21

TV1

7.00 Goeiemôre SA
1.30 Goud in die skoorsteen
2.30 Kersvader se speelgoedsak
3.00 Teleskool
3.30 Opvoedkundige TV
4.00 Huispaleis
5.00 Niklaas
5.25 Tekkies
5.57 Kompas
6.00 Nuus
6.15 Richard Clayderman
7.00 Hardcastle en McCormick
8.00 Network
9.00 Hill Street Blues
10.00 TopSport
11.00 American Hot Wax - kyk onder hoogtepunte
12.30 Face to Face

TV2

4.50 Featherfoot Farm
5.00 Fat Albert and the Cosby Kids
5.15 Music and Me
5.30 Ezabasha
7.00 Public Affairs
7.29 News
7.57 Isigqi
8.30 Sizungeza Izwe

TV3

4.50 Featherfoot Farm
5.00 Fat Albert and the Cosby Kids
5.15 Music and Me
5.30 Sabre Riders (Engels op Radio 2000)
7.00 News
7.29 Public Affairs
7.57 Jazz Jazz Jazz
8.26 Mopheme

TV4

6.03 Toyota Top 20
9.07 21 Jump Street
10.01 Movie Focus
10.36 Night Court
11.04 Die Valeurs van Montreal
11.56 Ripley's Believe It or Not

M-NET

10.30 Death Wish IV
12.05 Money Programme
12.30 The Secret of the Sword
2.00 Storybreak
2.30 Telygames
3.00 Kramer vs Kramer
4.45 West 57th
5.00 Wortel Gummidge
Down Under
5.30 The Real Ghostbusters
Oop Tyd
6.00 Loving
6.30 The Wonder Years
Intekenare
7.00 Revue Plus
8.00 Fietsry
9.00 Unauthorised Biography: Jane Fonda - kyk onder hoogtepunte
10.35 60 Minutes
11.00 Heartbreakers

Fliekkoors tref TV

JANE FONDA het min bekendstelling nodig. Dié omstredende dogter van die akteur Henry Fonda was in die sestigerjare 'n seksimbool maar het nie gehuier om 'n leder en 'n elk teen die oorlog in Viëtnam op te sweep nie. In AN AUTHORISED BIOGRAPHY, wat Donderdagaand op M-Net wys, vertel sy alles.

Dié kykers wat hou van mense soos Tom Cruise en Rebecca de Mornay...hulle verskyn saam in die flik RISKY BUSINESS wat Woensdagaand op M-Net te sien is. Tom is 'n stoute tiener wat allerande lekker goed doen wanneer sy ma en pa weggaan vir die naweek. Rebecca vertolk die rol van 'n prostituit.

Wie Dustin Hoffman nie ten minste drie keer in TOOTSIE gesien het nie, hier's nou die kans. Maandagaand op M-Net wys die flik waarin die wonderlike Jessica Lange ook speel.

Glenda Jackson (nou in Ken Russell se "The Rainbow" te sien) kan Sondag op M-Net gesien word in die off-beat komedie, TURTLE DIARY. Sy is 'n kinderboekskrywer wat 'n boekhandelaar (Ben Kingsley) ontmoet en albei hou ewe veel van seeskilpaale. Hulle besluit om saam die dieretuin te besoek...

'n Lekker bangmaakflik, THE SPIRAL STAIRCASE, wys Saterdag op M-Net met Jacqueline Bisset, Christopher Plummer en Gayle Hunnicutt. Die flik gaan oor 'n psigopatiese moordenaar met 'n voorliefde vir dowe meisies (dit help boonop as hulle mooi is).

En moenie ons eie Anneline Kriel se futuristiese voorstellings van wat sy dink in die toekoms mode gaan wees, misloop nie. AK FASHIONS kan vanaand op M-Net gesien word.

Iets om na uit te sien op TV4 is THE BUDDY HOLLY STORY wat Dinsdagaand vertoon word. Die prent is gegrond op die verhaal van die legendariese rock-ster met Charles Hardin in die hoofrol.

Sondag op TV1 word THE MAKING OF A LEGEND: GONE WITH THE WIND vertoon, 'n dokumentêr oor die maak van Hollywood se gewildste flik wat nou op die kringloop is.

AROUND THE WORLD IN 80 DAYS wys Saterdag op TV1 en mens word hoekom daar tot Kersfees gewag moet word om sulke goeie flikke te kan sien. Met David Niven, Marlene Dietrich, Frank Sinatra en Shirley MacLaine.

Gidse saamgestel deur DEBBIE AMOS

JOERNALIS SLAAN WINKELBAAS - B3